

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**KYOTO PROTOKOLÜ VE AB ÇEVRE DÜZENLEMELERİNİN
TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel BOZDEMİR

Balıkesir, 2010

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**KYOTO PROTOKOLÜ VE AB ÇEVRE DÜZENLEMELERİNİN
TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel BOZDEMİR

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ**

Balıkesir, 2010

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Kamu yönetimi Anabilim Dalı'nda 200812529002 numaralı Yüksel BOZDEMİR 'in hazırladığı "Kyoto Protokolü ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye - AB İlişkilerine Yansımaları" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 06.10.2010 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan. *Doç. Dr. M. Erkan ÇIKMAZ* İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye *Doç. Dr. Selim Altın* İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Üye..... İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye *Doç. Dr. Zeynep Yüce* İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye..... İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye..... İmza.....

Ünvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

06.10.2010

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Oya SEYMEN

[Signature]

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik hedefi yolunda müzakere görüşmeleri, birçok açıdan olduğu kadar küresel ısınma ve çevre düzenlemeleri konularında da oldukça önem arz etmektedir. Bu konuda bilim insanları pek çok araştırma yapmış ve geniş bir literatür oluşturmuşlardır.

Bu çalışmanın amacı Kyoto Protokolü ile birlikte dünyada gelişmeye başlayan çevre duyarlılığının Türkiye – AB ilişkilerine AB çevre düzenlemeleri perspektifinden yansımalarını incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda uluslararası düzeyde yapılan ve yapılması planlanan çalışmalar irdelenmiş, Türkiye'nin bu çalışmalara olan katkıları ve bu çalışmalardaki yeri araştırılmıştır.

Araştırmanın sonunda Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri ve çevre üzerine Türkiye AB müzakereleri incelenmiş ve ileriye dönük değerlendirmelere yer verilmeye çalışılmıştır.

Bana bu orijinal tez konusunu seçmemde yardımcı olan ve geniş bilgi birikimi ile sürekli desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ başta olmak üzere Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı bölümünün çok değerli öğretim üyeleri hocalarıma ayrı ayrı saygı ve şükranlarımı sunarım.

Balıkesir 2010

Yüksel BOZDEMİR

ÖZET

KYOTO PROTOKOLÜ VE AB ÇEVRE DÜZENLEMELERİNİN TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

BOZDEMİR, Yüksel

Yüksek lisans, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

2010, 106 Sayfa

Yirmi-birinci yüzyılda küreselleşmenin hızı ve etkisi, ülkeler tarafından ortak çalışmalar sonucu doğru bir biçimde gündeme getirilen bazı öncelikli konulardan ciddi şekilde etkilenecektir. Küresel ısınma veya iklim değişikliği, nedenleri ve etkileri açısından dünya çapında bir sorundur. Bütün ülkeler, küresel ısınmadan az ya da çok etkilenecek ve söz konusu etkiler, dünyanın farklı bölgelerinde farklı olacaktır. Değişimlere uyum sağlayamayan, gerekli önlemleri alamayan az gelişmiş veya fakir ülkeler, küresel ısınmanın olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalacaklardır. Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin sera gazı salımlarını azaltmaya ve küresel iklim sistemini korumaya yönelik olarak bugüne kadar kabul etmiş olduğu ve gelecekte yürütmeyi düşündüğü yasal ve teknolojik önlemler ile politikaları, AB Genişleme Sürecini de dikkate alarak değerlendirmiştir. Öte yandan, Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği mücadelesindeki yerini yeni yeni almaya başlaması, bu konudaki politika ve önlemlerinin halen gelişmekte olması ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik yaklaşımların öneminin artması çalışmanın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde genel hatlarıyla küresel iklim değişikliği, küresel ısınma olguları ve bu olguların bilimsel arenada ön plana çıkmasıyla, sorunun çözümündeki uluslararası gelişmeler tarihsel olarak vurgulanmıştır. Bunun devamında özellikle küresel iklim değişikliği sorununun ele alındığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve sonraki gelişmeler irdelenmiştir. Yine bu bölümde küresel iklim değişikliğinin Türkiye'ye etkileri ortaya konulurken, Kyoto Protokolü üzerinde durulmuştur. Bu aşamada Türkiye'nin genel olarak çevre sorunları ve küresel iklim değişikliği bağlamındaki adımları değerlendirilerek Kyoto Protokolü'nün iklim

değişikliğini engellemedeki önemi vurgulanmıştır. Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri ve çevre üzerine Türkiye AB müzakereleri yine bu bölümde yer almaktadır. Beşinci ve son bölümde genel bir değerlendirme yapılarak, Türkiye'nin önündeki engeller tanımlanmış ve sonuca ulaşılabilmesi için yapılması gerekenler anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İklim Değişikliği, Tam Üyelik Müzakereleri, Kyoto Protokolü, Çevre.

ABSTRACT

THE REFLECTIONS OF KYOTO PROTOCOL AND EUROPEAN ENVIRONMENTAL REGULATIONS TO TURKEY - EU RELATIONS

BOZDEMIR, Yuksel

Master's Thesis, Department of Public Administration

Adviser: Doç. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

2010, 106 pages

The speed and impact of globalization in twenty-first century will be severely affected from the subjects which are properly raised and cooparedted efforts of countries. Global warming or climate change is a worldwide problem in terms of causes and effects. All countries, more or less will be affected by global warming and the effects will be different in different parts of the world. Less developed or poorer countries which are unable to adapt to changes or take necessary precautions will be exposed more to the negative effects of global warming. In this study the legal and technological measures and policies of EU to reduce the greenhouse gas emissions and protect global climate system with taking into account of the EU Enlargement Process are assessed. However, Turkey's combat-oriented approach to international climate change is new. Many of the policies and precautions of this subject are still evolving and the increasing importance of approach is part of this study.

In the first part of the study the global climate change, global warming phenomena and these phenomena which loom large in scientific arena and international developments of the solution to this problem have been historically emphasized. Additionally, global climate change issues, particularly those of the United Nations Framework Convention on Climate Change and the subsequent developments are discussed. In this section, while the effects of global climate change to Turkey are being put forward, it is also focused on the Kyoto Protocol. At this stage, it is generally assessed that Turkey's environmental problems and steps to prevent climate change. Moreover, the importance of the Kyoto Protocol has been emphasized. This

section also includes European Union environmental regulations and EU-Turkey negotiations on the environment. In the final section which is an overall assessment, the obstacles of Turkey and the measures which are need to be taken to reach the result are defined in this section.

Key Words: European Union, Climate Change, Full Membership Negotiations, Kyoto Protocol, Environment.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	2
1.2. Amaç	2
1.3. Araştırmanın Varsayımları.....	2
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.6. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALAN YAZIN	4
2.1. Kuramsal Çerçeve	4
2.2. İlgili Araştırmalar	4
2.2.1. Küresel Isınma, İklim Değişikliği Ve Kyoto Protokolü	4
2.2.2. İklim Değişikliğinin Türkiye'ye Etkileri	8
2.2.3. Kyoto Protokolü Tarihsel Gelişimi.....	9
2.2.4. Birinci Taraflar Konferansı	11
2.2.5. İkinci Taraflar Konferansı	13
2.2.6. Üçüncü Taraflar Konferansı	13
2.2.7. Dördüncü Ve Diğer Taraflar Konferansları.....	14
2.3. Kyoto Protokol'ünün Uygulanması, Önemi Ve Çelişkiler	14
2.3.1. Kyoto Protokolü'nün İklim Değişikliğini Engellemede Önemi Nedir?.....	20
3. YÖNTEM	23
3.1. Araştırmanın Modeli.....	23
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları.....	23
3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	23

4. BULGULAR VE YORUM	24
4.1. Kyoto Protokolü'nün Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Yansımaları	24
4.1.1. Avrupa Birliği Çevre Düzenlemeleri Ve Çevre Üzerine Türkiye - AB Müzakereleri	24
4.1.2. Kyoto Protokolü Ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine Yansımaları Konusunda Yapılan Röportajlar	47
4.1.3. Avrupa Birliğinin Bir Çevre Politikası Geliştirmesinin En Önemli Sebebi Nedir?	48
4.1.4. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Yasal Dayanakları Ve Yaptırımları Nelerdir?.....	50
4.1.5. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Hedefleri Nelerdir?	52
4.1.6. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Temel Uygulama Alanları Nelerdir?	55
4.1.7. Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Uygulanması Nasıl Ve Ne Ölçüde Sağlanmaktadır?	58
4.1.8. Avrupa Birliği'nin Çevrenin Korunması Alanındaki Küresel Rolü Nedir?.....	64
4.1.9. Türk Çevre Mevzuatı Avrupa Birliği Mevzuatı İle Uyumlu Mudur?	66
4.1.10. Kyoto Protokolü Ve Avrupa Birliği Çevre Düzenlemeleri Arasında Uyum Var Mıdır?	68
4.1.11. Kyoto Protokolü Ve Avrupa Birliği Çevre Düzenlemelerinin Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Yansımaları Nelerdir?...	71
4.1.12. İklim Değişikliği Ve Küresel Isınma Konusunda Alınması Gereken Başka Önlemlere Gereksinim Var Mıdır?	75
4.2. Yapılan Söyleşilerin Genel Bir Değerlendirmesi	78
4.3. Avrupa Birliği Çevre Politikasının Korumacı Boyutu	81
4.4. Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliği	84
5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	87
KAYNAKÇA	94
EKLER	101

ÇİZELGELER LİSTESİ

		Sayfa No
Çizelge 1	IPPC 2007 Sentez Raporu	8
Çizelge 2	İklim Değişikliği Müzakerelerinin Dönüm Noktaları	10
Çizelge 3	AB (AB-15) Kyoto Protokolü (2008-2012) Sera gazı Salımları Azaltma Yükümlülüğü Paylaşımı	32
Çizelge 4	AB15 Salımları için çeşitli öngörüler	34
Çizelge 5	UNFCCC Çerçevesinde Ülke Gruplanmaları	38
Çizelge 6	Türkiye'nin 1990-2007 Yılları Arası Toplam Sera Gazı Emisyonu	44

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Sera Etkisi Mekanizması	6
Şekil 2	Toplam Sera Gazı Emisyonları (Gg CO ₂ eşdeğeri)	7

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ALTENER	: Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını desteklemek amacıyla oluşturulan çevre programı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CFC	: Carbon Reinforced Carbon (Kloroflorokarbon)
CH ₄	: Metan
CITES	: Convention on International Trade in Endangered Species (Nesli tehlike altında olan yabancı hayvan ve bitki türlerinin ticareti antlaşması)
CO ₂	: Karbon Dioksit
COP	: Conference of the Parties (Taraflar Konferansı)
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇOB	: Çevre ve Orman Bakanlığı
DAKOA	: Doğu Avrupa, Kafkas ve Orta Asya
ECCP	: European Climate Change Programme (Avrupa İklim Değerşikliği Programı)
ENRICH	: Küresel Değerşiklik, İklim ve Biyolojik Çeşitlilik üzerine bir eylem
ETAP	: Bu Program, enerji sektöründeki çalışmalar, tahminler ve ilgili diğer işler üzerine çok yıllık bir programdır.
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması
GDO	: Genetiği Değerştirilmiş Organizma
Gg	: Green Gas (Sera Gazı)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	: Gayri Safi Milli Hasıla

HCFC	: Hidrokloroflorokarbonlar
HFC	: Hydro-Fluoro-Carbon
INC	: Hükümetler arası Müzakere Komitesi
INCO	: Avrupa Araştırmalarının Uluslararası İşlevinin Doğrulanması
IPPC	: Intergovernmental Panel on Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
ISPA	: Instrument for Structural Policy for Pre-Accession (Katılım Öncesi Yapısal Politikası)
İDÇS	: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
JREC	: Johannesburg Yenilenebilir Enerji Koalisyonu
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
LIFE	: Community Financial Instrument for the Environment (Çevre Topluluğu Mali Aracı)
MEDA	: Euro - Mediterranean Partnership
N ₂ O	: Nitrous oxide
NOX	: Nitrojen Oksit
ODA	: Orta ve Doğu Avrupa
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu)
PFC	: Perfluorokarbonlar
SAPARD	: Special Accession Programme For Agriculture and Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)
SAVE	: Çevreye Değer Veren Aktiviteleri Destekleme Projesi
SÇD	: Stratejik Çevresel Değerlendirme
SF ₆	: Sülfür hexafluoride
SMAP	: Kısa ve Orta Dönemli Eylem Programı

SO ₂	: Kükürt dioksit
SYNERGY	: EC International Energy Co-operation Programme (Avrupa Komisyonu Uluslararası Enerji İşbirliği Programı)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKD	: Temiz Kalkınma Düzenegi
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNFCCC	: United Nations Framework Convention on Climate Change (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi)
WCC	: World Climate Conference (Dünya İklim Konferansı)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WMO	: World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Organizasyonu)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

1. GİRİŞ

Yirmi-birinci yüzyılda küreselleşmenin hızı ve etkisi, ülkeler tarafından ortak çalışmalar sonucu doğru bir biçimde gündeme getirilen bazı özellikli konulardan ciddi şekilde etkilenecektir. Küreselleşmenin evrimi ve yaklaşma standartlarına olanak sağlama kapasitesi küresel kamu ortak değerlerinin uluslararası toplum tarafından ne kadar iyi yönetildiği ile doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında küresel ısınmanın sınırları aşan uluslararası bir uzlaşma ile çözülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Sıcaklığın yükselmesi, yağış rejimlerinin değişmesi, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi ve buna benzer olağan dışı olayların yoğunluğunun artması iklimsel değişikliğin temel özellikleridir. 1990'ların başında Birleşmiş Milletlerin çatısı altında pek çok ülke küresel ısınma ve giderek artan sıcaklık değerleri konusunda yapılabilecekler çerçevesinde İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (İDÇS) imza atmışlardır. Sözleşmeye imza atmış ülkeler nezdinde yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda yaptırımlardan yoksun olan çerçeve sözleşmesi, 1997 yılında iklimsel değişimi engellemek amacı ile sera gazı salımlarının azaltılması için daha katı yaptırımlar içeren yeni bir belge olan *Kyoto Protokolü*'nün imzalanmasını sağlamıştır. Kyoto Protokolü, taraf ülkelerin sera gazı salımlarını azaltmaları için yükümlülükleri yerine getirebilmeleri amacı ile esnetilebilir, teknik ve ekonomik mekanizmalar önermektedir. Mekanizmaların temeli, sera gazı azaltımı dünyanın herhangi bir yerinde yapıldığında atmosfer üzerinde aynı etkiyi sağlayarak toplamda bir azaltım sağlayacağıdır. Bu mekanizmalar aracılığı ile sera gazı azaltım yükümlülüğü olan ülkeler dünyanın farklı yerlerinde finansal destek sağlayacakları temiz enerji projeleri ile yükümlülüklerini yerine getirebileceklerdir.

Çalışma, Avrupa Birliği'nin sera gazı salımlarını azaltmaya ve küresel iklim sistemini korumaya yönelik olarak bugüne kadar kabul etmiş olduğu ve gelecekte yürütmeyi düşündüğü yasal ve teknolojik önlemler ile politikaları, AB Genişleme Sürecini de dikkate alarak değerlendirmiştir.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yapılan çalışmanın temeli ve niçin böyle bir çalışmanın yapıldığının anlatıldığı giriş yer

almaktadır. Küresel Isınma, İklim Değişikliği Ve Kyoto Protokolü konularının incelendiği ikinci bölümde iklim değişikliği, sera etkisi, Kyoto Protokolü'nün tarihçesi gibi kavramlar açıklanmış ve Kyoto Protokolü'nün uygulaması ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Kyoto Protokolü'nün Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine yansımaları konusunda son gelişmeler hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Araştırmanın yöntemi, modeli bilgi toplama kaynakları ve bilgilerin nasıl değerlendirildiği üçüncü bölümde irdelenmiştir. Dördüncü bölümde hem Avrupa Birliği ile ilgili strateji ve mevzuat hem de Türkiye açısından mevcut politikalar yer almaktadır. Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri ve çevre üzerine Türkiye AB müzakereleri yine bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde Kyoto Protokolü ve AB çevre düzenlemelerinin Türkiye – AB ilişkilerine yansımaları konusunda yapılan röportajlar ve yanıtların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Beşinci ve son bölümde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'nin önündeki engeller tanımlanmış ve sonuca ulaşılabilmesi için yapılması gerekenler anlatılmıştır.

Öte yandan, Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği mücadelesindeki yerini yeni yeni almaya başlaması, bu konudaki politika ve önlemlerinin halen gelişmekte olması ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik yaklaşımların öneminin artması bu çalışmanın bir bölümünü oluşturmaktadır.

1.1. Problem

Çalışmamız, Kyoto Protokolü ve AB çevre düzenlemelerinin Türkiye – AB ilişkilerine yansımalarını irdelemektedir.

1.2. Amaç

Çalışmanın amacı Kyoto Protokolü ile birlikte dünyada gelişmeye başlayan çevre duyarlılığının Türkiye – AB ilişkilerine AB çevre düzenlemeleri perspektifinden yansımalarını incelemektir.

1.3. Araştırmanın Varsayımları

Kyoto Protokolü ve AB çevre düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine yansımalarının olup olmadığıdır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taraması sonucunda mevcut çalışmaların Kyoto Protokolü ve AB çevre düzenlemelerini kapsamlı incelemesine karşın, hem Kyoto Protokolü ve hem de AB çevre düzenlemelerinin her ikisinin birlikte ele alındığı ve bu iki olgunun birlikte Türkiye – AB İlişkilerine etkilerini incelemesi açısından çalışma önem taşımaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızı irdelerken konu Kyoto Protokolü ve AB çevre düzenlemeleri ile sınırlandırılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Araştırmanın Modeli: Çalışmamız kuramsal olarak tanımlayıcıdır (descriptive)

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Tezin konusu Kyoto Protokolü Ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine Yansımalarıdır. Bu çerçevede tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; kısa bir açıklama ile giriş yer almaktadır. Küresel Isınma, İklim Değişikliği Ve Kyoto Protokolü konularının incelendiği ikinci bölümde iklim değişikliği, sera etkisi, Kyoto Protokolü'nün tarihçesi gibi kavramlar açıklanmış ve Kyoto Protokolü'nün uygulaması ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Kyoto Protokolü'nün Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine yansımaları konusunda son gelişmeler hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Araştırmanın yöntemi, modeli bilgi toplama kaynakları ve bilgilerin nasıl değerlendirildiği üçüncü bölümde irdelenmiştir. Dördüncü bölümde hem Avrupa Birliği ile ilgili strateji ve mevzuat hem de Türkiye açısından mevcut politikalar yer almaktadır. Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri ve çevre üzerine Türkiye AB müzakereleri ve yapılan röportajlar yine bu bölümde yer almaktadır. Beşinci ve son bölümde genel bir değerlendirme yapılarak, Türkiye'nin önündeki engeller tanımlanmış ve sonuca ulaşılabilmesi için yapılması gerekenler anlatılmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Küresel Isınma, İklim Değişikliği Ve Kyoto Protokolü

Çalışmanın bu bölümünde içeriği büyük tartışmalara yol açmış olan ancak aynı zamanda küresel iklim değişikliği sorununu çözmek için önemli bir kaynak sayılabilecek Kyoto Protokolü'nün oluşumuna kadarki süreç değerlendirilecektir. Bununla birlikte Kyoto Protokolü'nün genel çerçevesi, yükümlülükleri ve uygulaması üzerinde de durulacaktır.

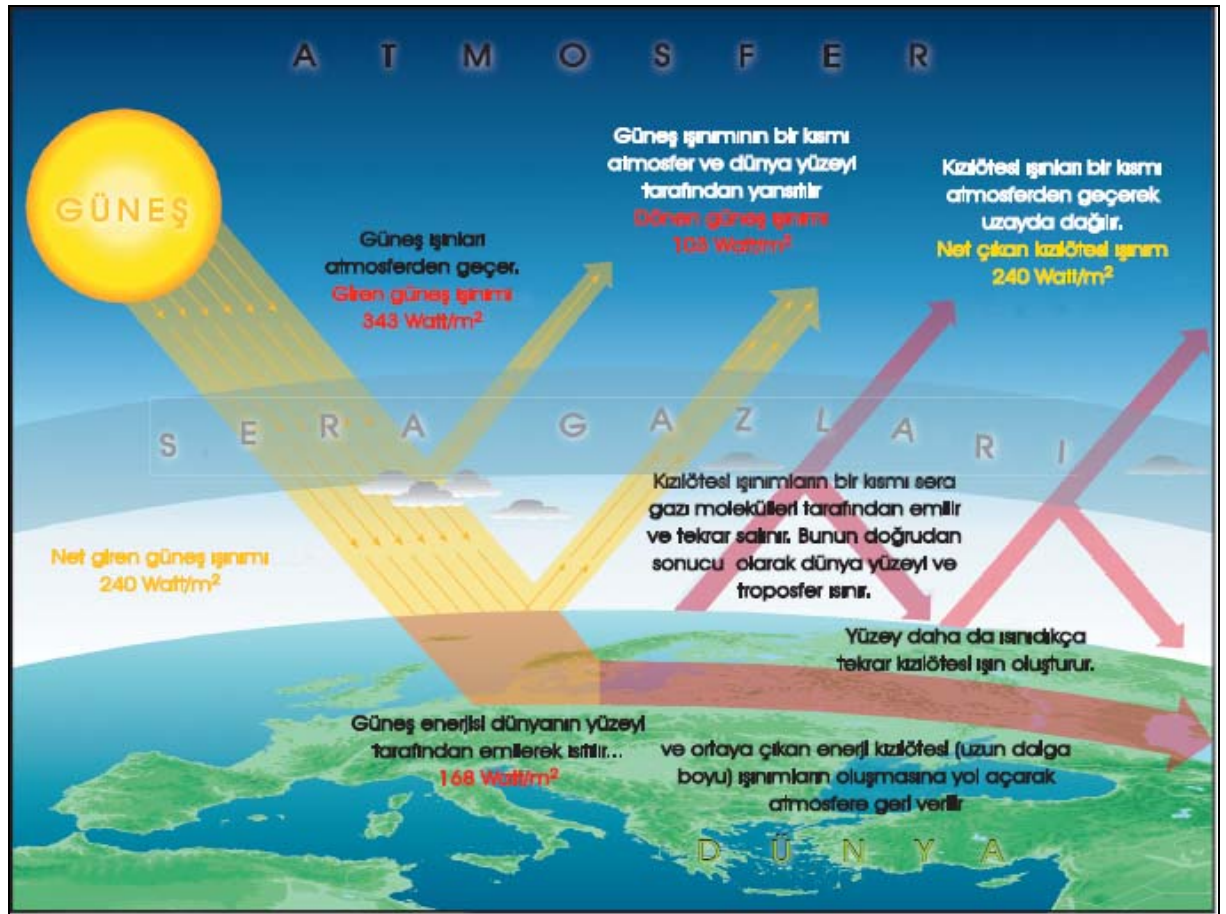
Kyoto Protokolü; küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadele etmek amacıyla sera etkisi yaratan gazların salımlarını (emisyon) kısmak üzere taraf ülkelere çeşitli hedefler belirleyen uluslararası tek çerçevedir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanmıştır. Bu protokolü imzalayan ülkeler, karbon dioksit ve sera etkisine neden olan diğer

beş gazın salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa salınım ticareti yoluyla haklarını arttırmaya söz vermişlerdir. Protokol, ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarını 1990 yılındaki düzeylere düşürmelerini gerekli kılmaktadır. Kyoto Protokolü şu anda yeryüzündeki 187 ülkeyi ve sera gazı salınımlarının %55'inden fazlasını kapsamaktadır (<http://unfccc.int>, Son erişim: 03.06.2010).

Peki, uluslararası ilgiyi Kyoto Protokolü sürecine çeken olaylar nasıl gelişmiştir? Dünyanın iklimi, doğal süreçler kapsamında zaman zaman değişikliklere uğramıştır. Ancak bilim adamları, günümüzde yeni türde bir iklim değişikliğinin gündeme geldiği inancındadır. Bu değişikliklerin insanlar ve ekosistemler üzerinde büyük etkiler yaratması beklenmektedir. Bu açıdan öncelikle iklim değişikliğinin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışırsak; yeryüzünden 20–30 km yükseklikte, strasforde yer alan, kalınlığı bölgeden bölgeye ve zaman içinde değişebilen ozon tabakası, güneşin salgıladığı morötesi (ultraviyole) ışınları süzerek canlıların radyasyondan olumsuz etkilenmemelerini sağlar (Garner, 1996). Yoğunluklarıyla atmosferde sera etkisi yaratıp güneşin zararlı ışınlarının doğrudan yeryüzüne düşmesine engel olan ve yeryüzünün belli bir sıcaklık düzeyinde kalmasını sağlayan, karbondioksit, metan, nitrojenoksit ve kloroflorokarbon (CFC) salınımlarının (emisyollarının) doğal düzeylerini aşmaları, "ozon tabakasının incilmesi" ve "iklim değişikliği" olarak bilinen birbirleriyle bağlantılı iki yeni sorun alanı yaratmıştır diyebiliriz.

Şekil 1'de görüleceği üzere, güneşten gelen dalgalı ısınımın bir kısmı doğrudan atmosfer tarafından uzaya verilmekte, bir kısmı da yeryüzü tarafından emilmektedir. Bu emilme sonucu yeryüzü ısınmakta, ısınan yeryüzünden salınan uzun dalgalı ısınımın önemli bir kısmı tekrar atmosfer tarafından emilmektedir. Atmosferde yer alan sera gazlarının, kısa dalgalı güneş ışınımına karşı çok geçirgen, yeryüzünden verilen uzun dalgalı ışınımına karşı ise biriken sera gazları nedeniyle daha az geçirgen olması sera etkisi oluşmaktadır (Öztürk, 2002).

Şekil 1. Sera Etkisi Mekanizması.

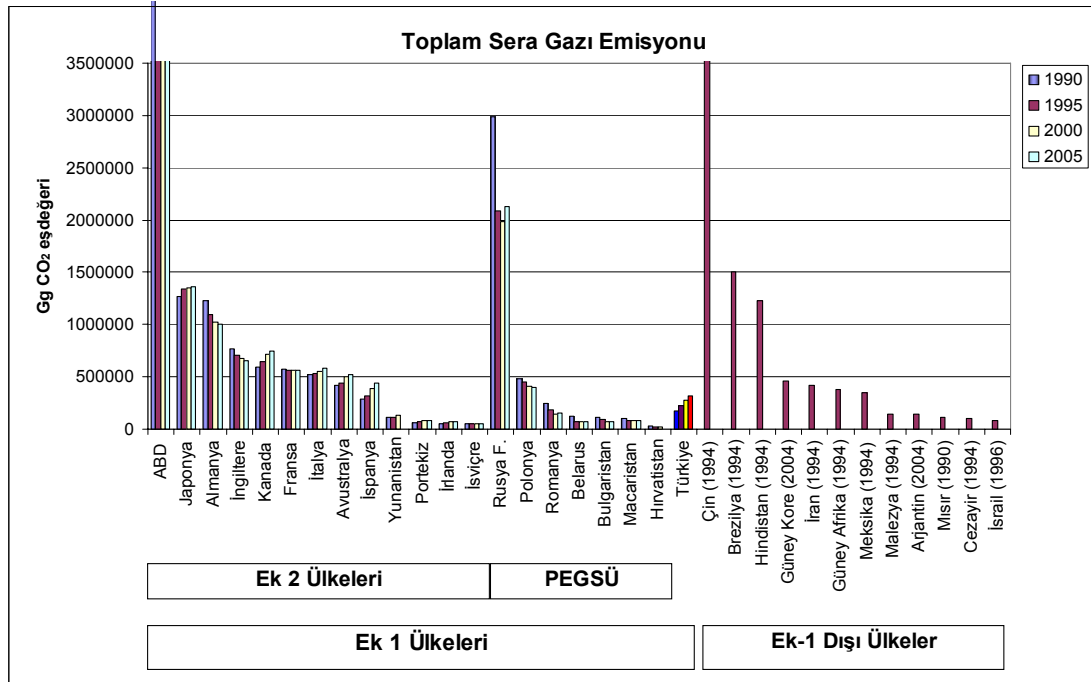

Kaynak: <http://unfccc.int>, son erişim:06.09.2010

Aslında dünyanın doğal döngüsünün bir ögesini oluşturan bu durumun sorun olarak karşımıza çıkmasının nedeni, söz konusu gazların salımının özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde denetimsiz biçimde artmasıdır (Mceldowney, 1996)

Küresel ısınma veya iklim değişikliği, nedenleri ve etkileri açısından dünya çapında bir sorundur. Bütün ülkeler, küresel ısınmadan az ya da çok etkilenecektir. Fakat söz konusu etkiler, dünyanın farklı bölgelerinde farklı olacaktır. Değişimlere uyum sağlayamayan ve gerekli önlemleri alamayan az gelişmiş veya fakir ülkeler, küresel ısınmanın olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalacaklardır. Küresel ısınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerinin boyutu, bugünden kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bilim adamları, küresel ısınmanın bazı etkilerinin, bugün tahmin edilenden çok daha fazla olabileceğini ifade etmektedirler (Değer, 2007).

Şekil 2. Toplam Sera Gazı Emisyonları (Gg CO₂ eşdeğeri)

Kaynak: BMİDŞÇ Sekretaryası Envanter Tabloları, 2007; Ek–1 Dışı Ülkelerin Ulusal Bildirimleri

Şekil 2. den anlaşılacağı üzere, ülkelerin gelişmesi için en önemli temel ihtiyaç şüphesiz enerjidir. On dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın içinde hızlı gelişme gösteren ülkelerin daha çok enerji tükettikleri bilinmektedir. Ülkelerin gelişmesi ve enerji tüketimi arasındaki yakın ilişkiden dolayı, enerji kaynakları ticari olmasının yanı sıra stratejik maddeler olarak ifade edilebilirler. Bu yüzden de enerji ile ilgili konular ve enerji güvenliği son yüzyılda büyük önem kazanmıştır. Bu önem ise hükümet politikalarında girişimler gerektiren çözülmesi zorunlu çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır.

Dünya üzerindeki tüm yaşamlar sera gazı ile yakın ilişkilidir. Sera gazı olmayan bir dünya, yaklaşık 33 derecelik bir soğuma ile karşı karşıya gelir ki, bu da dünyamızın bir kutuptan diğerine buzlarla kaplanması anlamına gelecektir. Ancak sera gazlarının atmosferde aşırı bir şekilde artması da sürekli ısınma şeklinde dengelerin bozulması tehdidini yaratmaktadır. Dünyanın ortalama sıcaklığı 15 derecedir. Geçtiğimiz yüzyılda bu sıcaklık 0,6 derecelik bir artma göstermiştir. Kıtalar üzerindeki sıcaklık okyanus ve denizlere oranla daha fazla artmıştır. 1950 yılından bu yana deniz yüzeyi

sıcaklığı kara yüzeyi sıcaklığının ancak yarısı kadar artmıştır. Gece sıcaklıklarında da her on yılda ortalama 0,2 derecelik bir artış görülmüştür. IPCC' nin 2001 yılında yayınladığı üçüncü değerlendirme raporunda 2100 yılına kadar dünyamızdaki ortalama sıcaklığın 1,4 - 5,8 derece arasında artacağı belirtilmektedir. Bu artışın 1990–2025 yılları arasında 0,4 - 1 derece, 1990–2050 yılları arasında da 0,8 - 2,6 derece civarında seyredeceği tahmin edilmektedir (Ataklı, 2006)

Çizelge 1. IPCC 2007 Sentez Raporu

CO ₂ ppm olarak CO ₂ Konsantrasyonu (sanayi öncesi düzey 278 ppm; günümüzdeki düzey 380 ppm)	Sanayi Öncesi seviyelere göre °C olarak küresel ortalama sıcaklık artışı	CO ₂ 'in Zirveye Ulaşacağı Yıl
350 - 400	2.0 - 2.4	2000 - 2015
400 - 440	2.4 - 2.8	2000 - 2020
440 - 485	2.8 - 3.2	2010 - 2030
485 - 570	3.2 - 4.0	2020 - 2060
570 - 660	4.0 - 4.9	2050 - 2080

Kaynak; IPCC Sekreteryası (2007), "İklim Değişikliği Üzerine Hükümetler Arası Panel", <http://www.gezeganimiz.com>, son erişim: 05.09.2010

2.2.2. İklim Değişikliğinin Türkiye'ye Etkileri

Türkiye, subtropikal kuşakta kıtaların batı bölümünde oluşan ve Akdeniz iklimi olarak adlandırılan bir büyük iklim bölgesinde yer almaktadır. Üç yanı denizlerle çevrili ve ortalama yüksekliği yaklaşık 1100 m olan Türkiye'de, birçok alt iklim tipi belirmiştir. İklim tiplerindeki bu çeşitlilik, Türkiye'nin yıl boyunca, orta enlem/polar ve tropikal kuşaklardan kaynaklanan çeşitli basınç sistemleri ve hava tiplerinin etki alanına giren bir geçiş bölgesi üzerinde yer almasıyla bağlantılıdır. Buna, topografik özelliklerinin karmaşıklığı ve kısa mesafelerde değişme eğiliminde olması vb. fiziki coğrafya etmenleri de eklenebilir. IPCC Dördüncü Değerlendirme Raporu'nda Akdeniz, iklim değişikliğinden en çok etkilenecek bölgeler arasında gösterilmektedir.

Bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye'nin, ikliminde gözlenen ve öngörülen değişiklikler dikkate alınarak, küresel ısınmanın özellikle su kaynaklarının

zayıflaması, orman yangınları, erozyon, tarımsal üretkenlikte değişiklikler, kuraklık ve bunlara bağlı ekolojik bozulmalar, sıcak dalgalarına bağlı ölümler ve vektör kaynaklı hastalıklarda artışlar gibi öngörülen olumsuz yönlerinden etkilenecektir ve küresel iklim değişikliğinin potansiyel etkileri açısından risk grubu ülkeler arasındadır (www.ogm.gov.tr, Son erişim: 03.06.2010).

2.2.3. Kyoto Protokolü Tarihsel Gelişimi

1975 yılında UNEP'in (Birleşmiş Milletler Çevre Programı), Dünya Meteoroloji Örgütü'nce desteklenen iki ABD'li bilim adamının yaptığı çalışmaya dayanarak ozon tabakasında bir incelmenin gözlemlendiğini ve bunun da büyük ölçüde yoğun CFC salımından kaynaklandığını dünya kamuoyuna duyurmasını, ozon tabakası sorunu için uluslararası alanda atılan ilk adım olarak değerlendirmek olanaklıdır (Duru, 2008). Öte yandan, insan etkinliklerinin iklim üzerindeki etkilerine ilişkin ilk kanıtlar 1979 yılında Birinci Dünya İklim Konferansı sırasında ortaya çıkmıştır (aşağıdaki zaman çizelgesine bakınız). Kamuoyunun çevre sorunlarına ilişkin duyarlılığının 1980'li yıllarda artmasıyla beraber, hükümetler de iklimle ilgili konuların bilincine daha fazla varmışlardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1988 yılında Malta Hükümeti'nin önerisi üzerine benimsediği 45/53 sayılı kararda "küresel iklimin, insanlığın bugünkü ve gelecekteki kuşakları adına korunması" çağrısında bulunmuştur. Aynı yıl, Dünya Meteoroloji Örgütü ile Birleşmiş Milletler Çevre Programı yönetici organları "Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli" (IPCC) adı altında yeni bir organ oluşturmuşlardır. Yeni organın görevi, bu konuya ilişkin bilimsel bilgileri araştırmak ve değerlendirmek olmuştur. IPCC Birinci Değerlendirme Raporu'nu 1990 yılında yayınlamıştır. Bu rapor, iklim değişikliği tehdidinin bir gerçek olduğunu doğrulamaktaydı. Aynı yıl daha sonra Cenevre'de toplanan İkinci Dünya İklim Konferansı konuya ilişkin küresel ölçekte bir anlaşmaya gidilmesi çağrısında bulunmuştur. Genel Kurul ise bu çağrıya 45/212 sayılı kararıyla yanıt vermiştir. Bu kararla birlikte, iklim değişikliğini ele alacak bir sözleşme için görüşmeler resmen başlamış, bu görüşmeler Hükümetler arası Müzakere Komitesi (INC) tarafından yürütülmüştür.

Çizelge 2. İklim Değişikliği Müzakerelerinin Dönüm Noktaları.

1972 BM Stockholm Konferansı

1979 Birinci Dünya İklim Konferansı (WCC)

1987 Bruntland Raporu

1988 WMO/UNEP IPCC nin Kuruluşu

1989 IPCC'nin kurulması

1990

- IPCC ve İkinci WCC, iklim değişikliği konusunda küresel bir anlaşma çağrısında bulunuyor
- Eylül: BM Genel Kurulu çerçeve sözleşme için görüşmelere sahne oluyor

1991 INC'nin ilk toplantısı

1992

- BM Rio Konferansı
- Mayıs: INC, UNFCCC metnini kabul ediyor
- Haziran, Sözleşme Dünya Zirvesi'nde imzaya açılıyor

1994

- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- Mart: Sözleşme yürürlüğe giriyor

1995 Mart ve Nisan: COP1 (Berlin, Almanya)

1996 Cenevre Deklarasyonu (COP 2)

1997 Aralık: COP 3 (Kyoto, Japonya) Kyoto Protokolü kabul ediliyor

1998

- Kasım, COP 4 (Buenos Aires, Arjantin)
- Buenos Aires Eylem Planı

2000 Kasım, COP 6 (Lahey, Hollanda) Planın bölümleri üzerine görüşmeler

2001

- Nisan, IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu
- Temmuz, COP 6 ek toplantıları (Bonn, Almanya)
- Temmuz, Bonn Anlaşması

2001 Ekim ve Kasım, COP 7 (Marakeş, Fas) Marakeş Anlaşmaları

2002 Ağustos ve Eylül, 1992 yılında bu yana sağlanan ilerlemeler

Dünya sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ele alınıyor

2002 Ekim ve Kasım, COP 8 (Yeni Delhi, Hindistan)

2003 COP 9

2004 COP 10

2005 Kyoto Protokolü'nün Yürürlüğe girişi

Kaynak; <http://www.igemportal.org>, son erişim: 06.09.2010.

İki buçuk yıl süren yoğun görüşmelerin ardından, Sözleşme'nin uzantısı olarak, hukuken bağlayıcı yükümlülükleri özetleyen bir belge 1997 yılı Aralık ayında Japonya'nın Kyoto kentinde yapılan 3. Taraflar Konferansı'nda (COP3) kabul edilmiştir. Bu belge *Kyoto Protokolü* olarak bilinmektedir. Şimdi sırasıyla Üçüncü Taraflar Konferansı öncesi yaşanan gelişmeleri inceleyelim;

2.2.4. Birinci Taraflar Konferansı

"Birleşmiş Milletler "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" gereğince, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, yılda bir kez sözleşmenin uygulanmasını hızlandırmak ve gidişatını izlemek, ayrıca küresel iklim değişikliği sorununun en iyi nasıl ele alınabileceği konusunda karşılıklı görüşmelerde bulunmak üzere, sözleşmeye taraf olan ve taraf olma niyeti gösteren devletler tarafından "Taraflar Konferansı" oluşturulmuştur (Güven, 2006).

Bu konferanslardan ilki 28 Mart ve 7 Nisan 1995 tarihinde Almanya'nın Bonn şehrinde düzenlenmiştir. 1.Taraflar Konferansı'ndaki en önemli gelişme, UNFCCC yükümlülüklerinin yeterliliği konusunda kaydedilmiştir. Taraf ülkeler, UNFCCC' nin amacına ulaşmada EK 1 ülkelerinin yükümlülüklerinin yetersiz olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak ülkeler, yükümlülüklerin nasıl güçlendirilmesi gerektiği konusunda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Özellikle Almanya'nın gelişmekte olan ülkeler için salınım sınırlandırma teklifinin

gündeme gelmesi, tartışmaları alevlendirmiştir. OPEC ülkeleri Almanya'nın bu teklifini, sadece gelişmiş olan ülkelerin ek bir yükümlülük almasıyla kabul edebileceklerini bildirmişler ve ayrıca bir protokol oluşturulması için görüşmelere devam edilmesi ve bir sonuca ulaşılması konusunda ısrar etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler, kendileri için ek bir yükümlülüğün geldiği her görüşmede belirttikleri gerekçeyi tekrarlayıp, sorunun oluşumundaki katkıları ve sorunun giderilmesinde gerekli imkânlarla sahip olmaları nedeniyle salınım azaltım yükümlülüğünün gelişmiş ülkelerde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık ABD ve Avustralya dâhil OECD ülkeleri ise yükümlülüklerin güçlendirilmesi konusunda sadece AOSIS' in teklifinin değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (<http://unfccc.int/>, son erişim: 05.09.2010).

Güven'e (2006) göre Birinci Taraflar Konferansı'nda alınan bazı önemli kararlar şu şekildedir;

- Ülkelerin ulusal çevre ve kalkınma öncelikleri ve stratejileri ile uyumlu, düşük maliyetli olmalı ve tüm sera gazları ile hazneleri içermelidir.
- İklim değişikliğinin etkilerini en aza indirmeye yönelik, ölçülebilir ve uzun vadeli yararlar sağlayabilecek çalışmalar yapılmalıdır.
- Bu etkinlikler sonucunda hiçbir ülke için kredi kazanımı olmamalıdır.

Birinci Taraflar Konferansı genel olarak değerlendirildiğinde, tam anlamıyla konferans öncesi beklentileri karşılamasa da, çoğu konuda başarılı olduğu söylenebilir. Konferans'ta Birinci Taraflar Konferansı öncesi birçok belirsiz ve tartışmalı konu hakkında kararlar alınabilmiştir. Konferans yönetim ve organizasyon açısından değerlendirildiğinde ise birçok çevresel anlaşma Taraflar Konferansı'na oranla başarılı geçmiştir (Güven, 2006).

Sözleşme sekretaryasının Bonn'da olmasına karar verilen birinci toplantıda, taraf ülkelerden gelecek salım indirim bilgilerini değerlendirmek, uygun teknolojinin geliştirilmesini ve bu alanlarda işbirliğini sağlamak üzere "Bilimsel ve Teknik Öneriler Yardımcı Organı" ve "Uygulama Yardımcı Organı" adında iki organ oluşturulmuştur (Uzmen, 2001). Gelişmekte olan ülkeler için bir yükümlülük getirilmemesiyle (Ott, 1998), G 77 ve Çin'in öncülüğünde başlatılan girişimlerle gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi

yapılmasının kabul edilmesi toplantının en önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

2.2.5. İkinci Taraflar Konferansı

Temmuz 1996'da Cenevre'de gerçekleştirilen 2. Taraflar Konferansı'nda Protokol'ün yaşama geçirilmesi yönünde atılan en somut adım 134 ülkenin altında imzasının bulunduğu bir Bakanlar Bildirgesi'nin hazırlanmış olmasıdır. Bildirge, gelişmiş ülkelerin 1997 sonuna kadar sera gazı indirimine yönelik bağlayıcı yükümlülüklerin tartışılması kararını yansıtmaktaydı. Söz konusu Bakanlar Bildirgesi'ne, sorunun çözümüne yönelik ilkeler çerçevesinde oluşturulmadığına yönelik eleştirilerin geldiğini belirtmek gerekir. İkinci Taraflar Konferansı ile ilgili olarak eklenmesi gereken bir nokta da ABD tarafından salım ticaretinin ilk kez gündeme getirilmesidir (Ott, 1998).

Yapılan bir araştırmaya göre; 1996 yılında bir Amerikan vatandaşının sera gazı salınımı 19 Hintli, 30 Pakistan' lı, 17 Maldiv' li, 19 Sri Lanka' lı, 107 Bangladeş' li ve 269 Nepal' linin salımlarına eşittir (Marland, 1999).

Sürecin başından beri gelişmiş ülkelerin yükümlülüklerin güçlendirilmesi konusunda olumsuz tepkiler veren ABD yasal bağlayıcılığı olan bir protokol veya yasal bir düzenlemeyi destekleyeceğini belirtmiştir. Ayrıca ABD, sorunun çözümlenmesi ve İDÇS' nin amacına ulaşabilmesi için tüm gelişmiş ülkeleri benzer bir tavır sergilemeye çağırmıştır. ABD'nin bu beklenmedik olumlu tavrı, gelişmekte olan ülkeleri bir yandan sevindirmiş, bir yandan ise, bu kabulün arkasında ticaret edilebilir kredilerin olduğunu düşünmelerine neden olmuştur (Güven, 2006).

2.2.6. Üçüncü Taraflar Konferansı

1–11 Aralık 1997 tarihlerinde 170 ülkenin, binlerce gönüllü örgüt ve basın temsilcisinin katılımıyla Kyoto' da gerçekleştirilen 3. Taraflar Konferansı'nın en önemli sonucu, ilk kez sera etkisi yaratan gazların salımına ilişkin bağlayıcı hükümleri olan bir belgenin kabul edilmesi olmuştur. Sera etkisinin azaltılmasına ilişkin uluslararası alanda benimsenen önceki

belgelerin yalnızca gönüllü hedefler içerdiği göz önünde bulundurulduğunda Kyoto bu açıdan bir ilki temsil etmektedir (Ott, 1998).

2.2.7. Dördüncü Ve Diğer Taraflar Konferansları

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf ülkelerin bulunduğu dördüncü toplantı 2 – 13 Kasım 1998 tarihlerinde, yaklaşık 170 ülkeden 5000 kişinin katılımıyla Buenos Aires' de gerçekleştirilmiştir (Wells, 1996). Kyoto Protokolü'nün uygulamaya ilişkin ayrıntılarını belirlemek üzere gerçekleştirilen Buenos Aires buluşmasının başlıca gündem maddelerini taraf ülkelerin sera etkisi yaratan gazların salımı konusundaki yükümlülükleri, teknoloji transferi ve Protokol'de öngörülen esneklik mekanizmaları oluşturmaktaydı (Desai, 1999).

Lahey kentinde düzenlenen ve COP-6 olarak bilinen toplantıda istenilen sonucun alınmaması sebebiyle 2001 yılında Fas'ın Marakeş kentinde 7.Taraflar Konferansı gerçekleşmiştir. Marakeş anlaşması olarak ta bilinen bu anlaşma Kyoto Protokolü'nün isleyişine yönelik ayrıntılı kurallar getirmiştir.

2.3. Kyoto Protokol'ünün Uygulanması, Önemi Ve Çelişkiler

Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler Kyoto Protokolü'ne kendi açılarından yaklaşmakta ve Protokolü kendi menfaatleri çerçevesinde değerlendirmektedirler. Bu noktada gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin salım azaltma noktasında yükümlülük sahibi olmamasını eleştirmektedirler. Gelişmekte olan ülkelere atmosferin gelişmiş ülkeler tarafından salınan sera gazları neticesinde kirlendiğini, bunun bedelini de onların ödemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu karşıt görüşler arasında bir yandan Protokolün yürütülmesine çalışılırken bir yandan da Kyoto sonrası süreç oluşturulmaya çalışılmaktadır (Durgun ve Memişoğlu, 2009).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulama koşullarını düzenleyen bir belge olan Kyoto Protokolü metni incelendiğinde edinilecek ilk izlenim, diğer uluslararası çevre metinlerinin tersine giriş bölümünün kısalığı olacaktır (Yamin, 1998). Yalnızca beş paragraftan oluşan

ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile Berlin Buyruğu'na göndermede bulunan bu bölümün kısalığı, somut yaptırımları olan bir metinle karşı karşıya olduğumuz kanaatine kapılmamıza neden olsa da, Protokol'ün pek çok hükmünün içeriği tam olarak belirlenmemiş genel anlatımlarla düzenlendiği söylenebilir.

Protokol temel kuralları vermektedir, ancak bunların pratikte uygulanmasına ilişkin ayrıntılara girmemektedir. Protokol ayrıca, yürürlük öncesinde ulusal hükümetlerin belgeyi imzalayıp onaylayacakları ayrı ve resmi bir işlemler süreci de öngörmektedir. Protokol, tıpkı Sözleşme'de olduğu gibi, Ek I' de yer alan gelişmiş ülkelerin, enerjilerini etkin biçimde kullanmalarını, yutak alanlarını korumalarını, Montreal Protokolü'nde öngörülmeyen sera gazlarının salımını denetim altına almalarını. Orman alanlarını koruma ve artırmalarını, sürdürülebilir tarım yöntemlerini kullanmalarını, yeni ve sürdürülebilir enerji kaynakları geliştirmelerini, sera etkisi yaratan gazların salımını azaltmak üzere ülke içindeki vergileri, ayrıcalıkları vb. araçları ayarlamalarını, enerji üretiminde, ulaştırmasında, dağıtımında ve atık yönetiminde metan gazına sınırlama getirmelerini öngörmektedir. (m.29) Protokolün düzenlediği bir diğer konu da, sanayileşmiş ülkelerin diğer ülkelerde çevreye duyarlı teknolojilerin geliştirilmesi konusunda destek vermesi, akçal yardımda bulunması ve yatırım yapmasıdır (Uzmen, 2001).

Protokol'ün pratikte nasıl işleyeceğine ilişkin daha net bir tablo, 1998 yılı Kasım ayında Buenos Aires'te yapılan COP 4 müzakerelerinde ortaya çıkmıştır. İddialı bir çalışma programına (Buenos Aires Eylem Planı) dayanan bu tur, Protokol'de yer alan kurallara ilişkin müzakerelerle uygulamaya (finansman ve teknoloji transferi gibi) ilişkin müzakereler arasındaki bağlantıyı Sözleşme şemsiyesi altında kurulmaktadır. Buenos Aires Eylem Planı kapsamındaki müzakereler için son tarih, 2000 yılı sonlarında Lahey'de yapılan COP 6'da belirlenmiştir. Ancak, bu tarihe gelindiğinde, gündemdeki siyasal konuların karmaşıklığı yüzünden müzakereler tıkanmıştır. Ardından görüşmeler COP 6'nın devamı olarak 2001 yılı Temmuz ayında Bonn'da yapılan toplantıda yeniden başlanmıştır. Hükümetler burada Buenos Aires Eylem Planı'nın tartışmalı yönlerine ilişkin bir anlaşmaya varmışlardır.

Ek-1 Tarafları için bağlayıcılık taşıyan emisyon hedefleri, Protokol'ün özünü oluşturmaktadır. Buna göre söz konusu olan taraflar, 2008-2012 dönemindeki emisyonlarını, 1990 yılındaki emisyon düzeylerinin en az %5'i kadar indireceklerdir. Bu çerçevede, bütün Ek-1 taraflarının kendi emisyon hedefleri vardır ve yoğun görüşmeler sonucunda Kyoto'da karara bağlanan bu hedefler Protokol'ün Ek-B listesinde belirtilmektedir. Avrupa Birliği üyesi on beş ülke, Protokol çerçevesinde şekillenen ve "balon" adı verilen bir hesaplama yönteminden yararlanma konusunda anlaşmaya varmıştır. Buna göre söz konusu devletler, toplam emisyon azaltma hedeflerini kendi aralarında oransal olarak paylaşacaklardır.

Genellikle, taraflar emisyonlarını azaltırken ya da sınırlandırırken 1990 yılını temel almaktadırlar. Bununla birlikte bazı sera gazları (hfc ve pfc'ler) 1987 Montreal protokolü çerçevesinde kullanımı kısıtlanan kloroflorokarbonlar gibi ozon tabakasını incelten maddelerin yerine kullanılmaktadır. Dolayısıyla Kyoto Protokolü'nde, tarafların bu gazlarla ilgili emisyon hedeflerinde temel alacakları tarihin 1990 ya da 1995 olması konusunda özel hükümler yer almaktadır. Temel alınacak yılı 1995 olarak seçen taraf devletler, bu gazlar için 1990 yılın tercih edenlere göre daha düşük hedefler belirlemişlerdir. Ayrıca taraf devletler, arazi kullanımı, arazi kullanım değişiklikleri ve ormancılık sektöründe ele alınan karbon yutaklarını arttırarak atmosferden uzaklaştırılan sera gazı miktarlarını arttırıp, emisyonlarını dengeleyebilirler. Ancak sera gazlarının uzaklaştırılmasında sadece belirli etkinlikler geçerli sayılmaktadır. Bu yollar da belli kurallara bağlıdır. Bunun yanı sıra, hedeflere ulaşabilmek için bu sektördeki emisyonların ne ölçüde kullanılabileceği de yine özel kurallarla belirlenmiştir (<http://unfccc.int>, Son erişim: 09.06.2010).

Protokole taraf olan ülkeler, sera gazı envanter bilgileri bulunan "ulusal bildirim" adı verilen detaylı raporlarını her 3 yılda bir olmak üzere sunmaları gerekmektedir. 31 Temmuz 2003 tarihi itibarıyla Ek-1 dışı 105 ülke, ilk ulusal bildirimlerini sunmuş durumdadır. Bu rapor içerisinde sera gazı emisyonuna neden olan kaynaklar (örneğin kömür ile elektrik üretimi yapan santraller vb.) ve azaltmak için uygulayacakları yöntemler (yeşil teknolojilerin geliştirilmesi için yapılan düzenlemeler, iklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik politik tedbirler) gibi hususlara yer vereceklerdir. Bu veriler ışığında oluşturulan

gözlem ve değerlendirme gruplarıyla ilgili ülkenin iklim değişikliğine ters etkilerine karşı alınabilecek önlemler ve stratejiler belirlenebilecektir.

Kyoto Protokolü'nün birinci dönemi 2008–2012 yıllarını kapsamaktadır. İkinci dönemi ise 2012 yılından sonra başlayacaktır. Bu dönemde hangi şartların getirileceği ise 2007 yılında Bali'de ve 2008 Poznan'da yapılan toplantı ile görüşülmeye başlanmıştır. Bu toplantının devamı 2009 Aralık ayında Kopenhag'da düzenlenmiştir.

Kyoto Protokolü'yle ilgili daha sonraki gelişmeler maalesef beklenen kadar başarılı olamamıştır. Protokol'ün ülke meclislerince onaylanması oldukça yavaş gerçekleşmiş, 2000 sonlarında, protokolü imzalayan 84 ülkeden sadece 30'u tarafından onaylanmıştır (Khanna, 2001). Protokolün ilk dönem için başarı düzeyine bakıldığında bunun istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Çünkü salınımdan en fazla sorumlu olan gelişmiş ülkeler Protokolü imzalamamakta ve sorumluluk almamakta direnmektedirler. Protokolü imzalayan diğer gelişmiş ülkeler ise, kendi salınımlarında azaltmaya gitmek yerine esneklik mekanizmalarını kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Burns gibi uzmanlar, uzun dönemde ortaya çıkan sorunlara kısa vadeli ve çok hırslı çözüm önerdiği için Kyoto'nun ölü doğduğunu iddia ederek şöyle demektedir: "Kyoto'nun öldüğünü herkes biliyordu ama her cenazede olduğu gibi, merhum hakkında konuşulurken ketum olmak gerekiyor." (Burns, 2001) Gerhard ise asıl sorunun, politikanın bilimin önüne geçmiş olmasından kaynaklandığını, bilimsel gerçekler tam anlamıyla ortaya çıkmadan siyasi önlemler alınmaya çalışıldığını öne sürmektedir (Gerhard, 2001).

Protokolün ikinci dönemi için Bali görüşmelerinden sonra protokolde bazı maddelerde değişiklik yapılmaya çalışılmıştır. Bu değişikliklerden biri de gelişmekte olan ülkelerin de yükümlülük altına sokulmaya çalışılmasıdır. Bunun için de az gelişmiş ülkelere "ölçülebilir, raporlanabilir, doğrulanabilir bir biçimde salım indiriminde" bulunması çağrısı yapılmıştır. Ayrıca Bali görüşmelerinde Ek-1 ve Ek-2 ülkeleri yerine gelişmiş ve az gelişmiş ülke terimleri kullanılmıştır. İkinci dönem için yeni düzenlemelerin görüşülmesi ve ABD, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin de Kyoto sürecine dâhil edilmesi, Bali görüşmelerinin artısı olarak görülebilir. Fakat ABD de Bali' deki görüşmelere

katılmış ve desteklemiş olmasına rağmen, hala protokole taraf olmamıştır (Duru, 2008).

Kyoto Protokolü, öngördüğü yenilenebilir enerji santralleri ile dünya temiz ve alternatif enerji tüketiminin öncüsü olmaktadır. Tüm bunlar açısından bakıldığında bu Protokol dünya atmosferi ve yaşamımızın devamı için elzem olarak görülmektedir. Fakat Protokolün tam olarak ifade edilmesinde ve amacına uygun hareket etmesi konusunda bazı sıkıntıları bulunmaktadır. Kyoto Protokolü uygulanma aşamasında bazı çelişkileri de beraberinde getirmiştir (Durgun ve Memişoğlu, 2009).

Bu çelişkileri kısaca şöyle özetleyebiliriz:

— 2012'ye kadar geçerli olan bu Protokolün, daha sonrasında nasıl bir yol ve yaptırım izleyeceğine dair görüşmeler devam etmesine rağmen hala net bir sonuç alınamamıştır.

— En fazla sera gazı salınımı yaparak atmosferi en çok kirleten gelişmiş ülkelerin bazılarının hala Protokolü imzalamamış olması ve yükümlülükleri yoktur.

— Gelişmekte olan ülkelerin Protokolü imzalamış olmalarına rağmen, protokolde hiçbir yükümlülükleri bulunmamaktadır.

— Esneklik mekanizmalarının kullanılarak Protokolün asıl amacından saptırılması, yani indirime gidilmeden direk esneklik mekanizmaları kullanarak ülkeler hedeflerine ulaşmaktadır.

— Gelişmiş ülkelerin esneklik mekanizmaları sayesinde, gelişmekte olan ülkelerin salım haklarını satın almaları ve bu vasıta ile bir nevi o ülkelerin gelişmelerini engellemesi söz konusu olmaktadır.

— Esneklik mekanizmaları paralelinde ormanlar da küresel ticarete konu edilmektedir.

— Esneklikler dahilindeki emisyon ticareti ile hava da ticari bir araç haline dönüştürülmektedir.

— Kapitalizmdeki güç dengelerinin korunmaya çalışılması

— Protokolde kullanılan dil çok açık ve net değildir. Bununla birlikte taraflar toplantılarında daha deneyimli elemanları ile gelişmiş ülkeler daha üstün pozisyonda bulunmaktadır (Durgun ve Memişoğlu, 2009).

Son yıllarda ülkelerin CO₂ salınımları incelendiğinde emisyon ticareti yapacak ülkeler hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bu durumda Protokolü imzalaması halinde en fazla emisyon salan ülke olarak en fazla alım yapacak ülke de ABD olacaktır. Onu sırasıyla Japonya ve bazı AB ülkeleri izleyecektir. Buna karşın emisyon satışı yapabilecek ülkeler ise Rusya, Ukrayna ve bazı doğu Avrupa ülkeleri ve imzalaması koşuluyla Kazakistan olacaktır. Emisyon ticareti mekanizması ile uluslararası piyasada önemli oranlarda yeni bir iktisadi araç çıkacağı görülmektedir. Bu oranın ABD'nin Protokole dahil olması durumunda, ton başına emisyon ticaretinin 100 dolar ve üzeri, olmaması halinde 0-10 dolar arasında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Zhang, 2000).

Taraflar toplantılarında ülkelerin söz hakkı da Protokolde kafa karıştıran diğer bir durumdur. Her ülkenin bir oyu olmasına rağmen, bu oyların sadece kağıt üzerinde kaldığı, gelişmiş ülkelerin bir şekilde üstünlüklerini diğer ülkelere kabul ettirdikleri görülmektedir. Çünkü azgelişmiş ülkelerin toplantılardaki temsilcileri yalnızca meteorolog ya da mühendislerden oluşmakta iken, gelişmiş ülkelerin temsilcileri konuyu iyi bilen deneyimli müzakerecilerden oluşmaktadır (Shanahan, 2007). Bu da gelişmiş ülkelerin toplantılarda daha üstün bir duruma gelmesini sağlamaktadır. Foster iklim değişikliği ve buna karşı alınan önlemleri şu şekilde değerlendirmiştir; “Amaç kuşkusuz gezegenin korunmasıdır; ancak aynı zamanda kapitalizmin de tamamen muhafaza edilmesi şartı ile...” (Foster, 2007). Bu ifade mevcut sistemlerin iklim değişikliğini ve karşı önlemleri ele alış şeklini çok iyi bir şekilde özetlemektedir. Diğer bir ifadeyle, hem meta ekonomisinin sınırsız büyümesi istenmekte, var olan tüketim kalıplarının, güç ve sınıf ilişkilerinin korunması beklenmekte, hem de tüm bunlara karşın iklimin aynı kalması için buna uygun çözüm yolları aranmaktadır (Ercan, 2007).

2.3.1. Kyoto Protokolü'nün İklim Değişikliğini Engellemede Önemi nedir?

İklim değişikliği, çok genel bir yaklaşımla, "Nedeni ne olursa olsun iklim koşullarındaki büyük ölçekli (küresel) ve önemli yerel etkileri bulunan, uzun süreli ve yavaş gelişen değişiklikler" biçiminde tanımlanabilir. İklimdeki değişiklikler, buzul ve buzul arası çağlar arasında, dünyanın çeşitli bölgelerinde ortalama sıcaklıklarda oluşan büyük değişiklikler şeklinde ortaya çıktığı gibi, yağış değişimlerini de içerir (Türkeş, 2001). Bugünkü bilgilerimize göre, Yerküre'nin 4.6 milyar yıllık çok uzun jeolojik tarihi boyunca iklim sisteminde milyonlarca yıldan on yıllara kadar tüm zaman ölçeklerinde doğal etmenler ve süreçlerle birçok değişiklik olmuştur. Jeolojik devirlerdeki iklim değişiklikleri, özellikle buzul hareketleri ve deniz seviyesindeki değişimler yoluyla yalnız dünya coğrafyasını değiştirmekle kalmamış, çevreyle ilgili sistemlerde de kalıcı değişiklikler oluşturmuştur.

İnsan etkinliklerinden kaynaklanan sera gazı ve aerosol salımları, atmosferin bileşimini değiştirmeyi ve bu nedenle de iklimi etkilemeyi ve değiştirmeyi 21. yüzyılda da sürdürecektir.

Türkeş'e göre Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi ve Marakeş Uzlaşmalarının hayata geçirilmesi, çok sayıda konuya ilişkin kapsamlı politik görüşmeler ve bilimsel/teknik çalışmalar hala sürmesine karşın, kısaca aşağıda verilenleri sağlamayı hedeflemektedir:

(1) Gelişmekte olan ülkelere, iklim değişikliğinin etkilerine uyum, temiz teknolojiler elde etmeleri ve salımlarındaki artışları sınırlandırmaları konularında yardımcı olmak amacıyla, İDÇS altında bir Özel İklim Değişikliği Fonu ve en az gelişmiş ülkelerin gereksinimlerinin karşılanması amacıyla da bir En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu kurulacak. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerini gidermeye yönelik uyum etkinlikleri, Özel İklim Değişikliği Fonu'ndan yararlanmada birinci önceliğe sahip olacaktır. Teknoloji transferinin ve onunla bağlantılı kapasite oluşturma etkinliklerinin Fondan yararlanmada gerekli alanlar olması; iklim değişikliğinden etkilenen salgın hastalıkların ve vektörlerin izlenmesi ve ilgili öngörü ve erken uyarı sistemlerinin iyileştirilmesi ile bilgi teknolojisinin olabildiğince devreye sokularak ekstrem hava olaylarına hızlı yanıt için ulusal ve bölgesel merkezler ve bilgi ağlarının

kuvvetlendirilmesi ve gerektiğinde kurulması, uyum etkinliklerinin başlıca elemanlarını oluşturması beklenmektedir. Ayrıca, uyum projelerini ve programlarını desteklemek amacıyla bir Kyoto Protokolü Uyum Fonu kurulacak.

(2) Temiz Kalkınma Düzeneği (TKD) kurallarına göre, gelişmiş ülkeler, gelişme yolundaki ülkelerde iklim dostu projelere yatırım yapabilecekler ve bu yolla önledikleri salımlar için kredi alabilecekler. TKD kuralları, enerji verimliliğini, yenilenebilir enerji kaynaklarını, sera gazlarını doğrudan ya da dolaylı azaltan öteki projeleri ve yutak (ormanlaşma ve yeniden ormanlaşma) projelerini açıkça belirtiyor. Buna karşılık, gelişmiş ülkeler TKD' deki 'nükleer etkinliklerden' kaynaklanan salım azaltma birimlerini, kendi yükümlülüklerini karşılamak amacıyla kullanmaktan kaçınacaklardır (Türkeş, 2006).

(3) Ek-1 ülkelerinin kendi aralarında (esas olarak AB/OECD ülkeleri ile ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkeler arasında) salım kredilerini satın alma ve satma olanağı sağlayan uluslararası salım ticareti ve gelişmiş ülkelerin ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerdeki projelere yatırım yapabilmelerini sağlayan Ortak Yürütme düzeneklerini hayata geçirme olanağı doğacaktır.

Bunun yolunu açabilecek olan en önemli etmen ise, özellikle gelişmiş Tarafların İDÇS ve Kyoto Protokolü' nden kaynaklanan yükümlülüklerini, etkin, gerçekçi, adil ve ivedi bir biçimde yerine getirmelerinin ve sera gazlarının azaltılmasında önceliği yerli etkinliklere ve önlemlere vermelerinin sağlanmasıdır. İDÇS Tarafları arasındaki uzun ve ciddi politik görüşmeler sonunda kabul edilen ve Şubat 2005'te yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, Montreal Konferansının da açık bir biçimde ortaya koyduğu gibi, bunu ancak kısmen güvence altına almıştır (Türkeş, 2006).

Protokole göre 2012'ye kadar gerçekleştirilmesi gereken emisyon azaltmaları; Avrupa Topluluğu, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Monaco, Romanya, Slovakya, Slovenya ve İsviçre için yüzde 8, ABD için yüzde 7, Kanada, Macaristan, Japonya ve Polonya için yüzde 6, Hırvatistan için yüzde 5 olarak belirlenmiştir. Öte yandan, emisyon değişim oranları, Yeni Zelanda, Rusya Federasyonu ve Ukrayna için yüzde 0, Norveç için yüzde +1, Avustralya için yüzde +8,

İzlanda için de yüzde +10 olarak belirlenmiştir (<http://unfccc.int>, Son erişim: 09.06.2010).

Kyoto Protokolü'nde ayrıca sera gazı ve sektörler konusunda da tanımlamalar getirilmiştir. Protokolün Ek-A Listesinde toplam altı adet sera gazı (CO₂, CH₄, N₂O, HFCs, PFCs, SF₆) ile beş adet sektör (enerji, endüstri, çözücüler, tarım, atık) tanımlanmıştır. Kyoto Protokolü'nün en önemli özelliği ise, yükümlülüklerin yerine getirilmesinde piyasa düzeneklerinin kullanılmasını sağlayarak, karbon piyasasını yeni bir çevre yönetimi aracı ve ekonomik faaliyet olarak tanımlamış olmasıdır (Ediger, 2009).

Kyoto Protokolünün sağladığı mekanizmalar sayesinde yatırımların yapıldığı ülkeler temiz enerji yatırımlarına ev sahipliği yaparken aynı zamanda konvansiyonel yakıtların kullanımında azalma hissedilecektir. Konvansiyonel yakıtlı santrallerin azalması, Kyoto Protokolü mekanizmalarının yarattığı piyasadan sağlanabilecek finansal desteğin büyüklüğüne bağlıdır. Herhangi bir yatırımcının, konvansiyonel yakıtlı santral yerine temiz enerjiye yatırım yapması, bu yatırımcının proje fizibilitesindeki İç Verim Oranı'nın karbon piyasasından gelecek finansmandan nasıl ve ne kadar etkilendiğine bağlıdır (Taşdan, 2008).

Ancak diğer bir görüşe göre, başlarda olumlu gözükken bu gelişmeler, 1990'ların ikinci yarısını kaplayan ilk uygulama aşamasında kendi gerçekliğini ortaya koyarak, başta Kyoto Protokolü olmak üzere, Rio Üçlüsü'nü oluşturan sözleşmelerin (İklim Değişikliği, Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşme ile mücadele Sözleşmeleri) Dünya Ticaret Örgütü uygulamalarının birer parçası olduğunu, sürdürülebilirlik kavramının doğal varlıkların değil sermayenin, serbest piyasanın, ekonomik kalkınmanın özetle kapitalizmin sürdürülebilirliği olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Hindistan, Güney Afrika ve Etiyopya gibi ülkelerin temsilcileri bu anlaşmaların iyiye gidişe değil şirketlerin çıkarlarına yaradığını açıklayarak ortada küresel ayrımcılığın olduğunu vurgulamaları, sermaye temsilcilerinin bulunduğu çözümlerin niteliğini o dönem gözler önüne sermiştir (Yüksel, 2010).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma kuramsal olarak tanımlayıcıdır (descriptive).

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Çalışmamızın oluşturulması aşamasında başvuru kaynakların başında Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakereleri konusunda yazılmış dokümanlar, Kyoto Protokolü tam metni, daha önce yayımlanmış Kyoto Protokolü ve İklim Değişikliği üzerine yüksek lisans ve doktora tezleri, küresel ısınma ve iklim değişikliği üzerine internet siteleri, çevre ve iklim değişikliği ile Türkiye - AB çevre müzakereleri konusunda uzmanlar ile yapılan röportajlar çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Çalışmaya kaynak oluşturan literatür araştırmalarının büyük bir kısmı internet ortamında elde edilerek analiz edilmiş çalışmanın giriş bölümünde ve değerlendirme bölümünde yarar sağlamıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Kyoto Protokolü'nün Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Yansımaları

Çalışmamızın buraya kadar olan bölümlerinde Kyoto Protokolünün oluşumuna kadar geçen süreç işlenmiş, protokolün öneminden ve uygulanma düzeyinden bahsedilmiştir. Bu bölümde ise öncelikle AB 'nin çevre konusunda yaptığı çalışmalar ile Kyoto Protokolüne bakış açısı değerlendirilerek, protokolün Türkiye - Avrupa Birliği (AB) ilişkilerine yansımaları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4.1.1. Avrupa Birliği Çevre Düzenlemeleri Ve Çevre Üzerine Türkiye - AB Müzakereleri

Avrupa Birliği 1970'lerden sonra çevreye giderek daha fazla önem vermiş ve bunun sonucunda 19 Ekim ve 20 Ekim 1972 tarihinde hükümet başkanları toplantısında çevre konusu ele alınmıştır. Bu toplantıda çevre ile ilgili bir eylem planı hazırlanılması çağrısında bulunulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda da, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Çevre Eylem Programları hazırlanmış; bu programlar ise Avrupa Birliği'nin çevre politikalarını belirlemesinde temel oluşturmuştur. Bu ilkeler şu şekildedir (Yaşamış, 1995).

- Kirli bir çevrenin temizlenmesi yerine, kirliliği önleyecek politikalar tercih edilmelidir.
- Karar alma sürecinin ön aşamalarında çevresel etkilerin göz önünde bulundurulması gereklidir.
- Ekolojik denge korunmalıdır.
- Bilimsel araştırmalar geliştirilmelidir.
- "Kirleten öder" ilkesi uygulanmalıdır.
- Bir ülke etkinlikleri nedeni ile başka bir ülkenin çevre kalitesinde bozulmalara yol açmamalıdır.

- Üye ülkelerin çevre politikaları, gelişmekte olan ülkelerin çevre politikalarına zarar vermemelidir.
- Uluslararası ve dünya ölçeğinde çevre koruma çalışmaları desteklenmelidir.
- Çevre eğitimi zorunlu hale getirilmelidir.
- Çevre koruma sınırlarının en iyi şekilde saptanması gerekir.
- Ulusal çevre önlemleri Avrupa Birliği'nin diğer üyelerinin çevre önlemleri ile uyumlu olmalıdır.

Türkiye'nin AB çevre mevzuatına uyum konusundaki yükümlülükleri ile ilgili önemli gelişmelerin bir kısmı Kasım 2000, gözden geçirilmiş hali de Nisan 2003'de açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile ortaya koyulmuştur. KOB, AB tam üyeliğinin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken koşulların AB tarafından belirlendiği belgedir. Nisan 2003'te açıklanan gözden geçirilmiş KOB 'a göre çevre alanında Türkiye'nin AB Ortak Çevre Politikası'na uyum konusundaki yükümlülükleri kısa ve orta vadede olmak üzere şu şekilde sıralanmaktadır:

Kısa Vade:

- Müktesebat aktarımı için bir program kabul edilmesi
- Müktesebat uyumlaştırılması. Giderlerinin ve mevcut kamu ve özel kaynaklarının gerçekçi tahakkukuna dayanan yatırımların finansmanı için bir planın hazırlanması
- Çerçeve mevzuatın, doğanın korunmasına ilişkin mevzuatın, su kalitesine ilişkin mevzuatın, birleştirilmiş kirliliği önleme kontrol ve atık idaresine ilişkin mevzuatın aktarımı ve uygulanmasına başlanması
- Çevresel Etki Değerlendirme direktifinin yürürlüğe koyulması ve uygulanması.

Orta Vade:

- Çevre korumasının sağlanması için müktesebatın iç hukuka aktarılmasının tamamlanması, veri toplanması dâhil olmak üzere kurumsal, idari ve izleme kapasitelerinin güçlendirilmesi

- Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin diğer tüm sektörel politikalar ve bu politikaların uygulama yöntemleriyle bütünleştirilmesi (<http://www.abgs.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010).

Öte yandan Türkiye için çevre konusunda, 25 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Türkiye’nin Avrupa Birliği Müktesebatı’nın Üstlenilmesine ilişkin Gözden Geçirilmiş Ulusal Programı’nın çevre alanında gerçekleştirilen ve bundan sonra öncelik verileceklere ilişkin listesi aşağıda belirtilmiştir:

- Türkiye’nin Avrupa Çevre Ajansı’na ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı’na katılımına dair kanun 28 Ocak 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- MEDA Fonu’ndan desteklenen “Türkiye Çevre Mevzuatının incelenmesi Projesi” 2002 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında mevcut çevre mevzuatının AB mevzuatı ile karşılaştırılması, eksiklerin saptanması ve yatırım gerektiren direktifler bazında yatırım maliyetlerinin hesaplanması çalışmaları yapılmıştır. Bu başlık altında yer alan finansman tablolarında “Türkiye Çevre Mevzuatının incelenmesi Projesi” sonuçlarında yer alan yatırım ihtiyacı tahminlerine yer verilmekle birlikte, net yatırım ihtiyaçları, “Türkiye için Entegre Çevresel Uyumlaştırma Stratejisi Projesi” sonuçlandırıldığında kesin olarak ortaya koyulabilecektir. İlk olarak sektörel strateji geliştirilmesi ve sonrasında ise söz konusu stratejilere nihai halleri verilip mevzuat uyumu ve uygulamasına yönelik entegre uyumlaştırma stratejisi ile genel finansman stratejisi hazırlanacaktır.
- 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nin orta vade hedefleri arasında, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin, tüm diğer sektörel politikaların tanımlarına ve uygulamalarına entegrasyonu hususu yer almaktadır. Bu tedbir kapsamında proje fişi hazırlanmış olup, 2004 yılı Mali İşbirliği Programlaması çerçevesinde Komisyon tarafından onaylanmıştır.
- TBMM’de bulunan Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı’nda çevresel bilgiye erişim konusuna da yer verilmektedir. 2002 Mali İşbirliği Programlaması’nda kabul edilen, Türkiye’de Çevre Alanında Kapasite Geliştirilmesi Projesi (TR-362,03)

kapsamında ele alınan “çevresel bilgiye ulaşım ve idari yapının geliştirilmesi” bileşeni kapsamında çevresel bilgi için ulusal veri tabanı oluşturulması ve idari yapının geliştirilmesi için personelin eğitimi çalışmaları Nisan 2003'te başlamıştır.

- AB çevre mevzuatı kapsamında raporlamaya ilişkin düzenlemeler, mevzuata uyum, uygulama ve alt yapı çalışmalarının başlaması sonrası ele alınabilecektir.

Ulusal Program'ın öngördüğü öncelikler listesi:

- Su Kalitesinin iyileştirilmesi: Tehlikeli Maddelerin Su Ortamına Deşarjı, Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Suda Nitrat Kirliliği, Su Çerçeve Direktifi, Arıtma çamurları, Kentsel Atıksu Arıtımı, İçme ve Kullanma Suyu Kalitesi, Yüzeysel Su ve Yeraltı Suyu Kalitesi
- Atık Yönetiminin Etkinleştirilmesi: Entegre Atık Yönetimi, Tehlikeli Atık Yönetimi, Özel Atık Yönetimi
- Hava Kalitesinin iyileştirilmesi
- Doğanın Korunması: Endüstriyel Kirlilik ve Risk Yönetimi
- Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Sürecinin Güçlendirilerek Etkinleştirilmesi ve Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Direktifine Uyum Sağlanması
- Çevresel Gürültü Yönetimi
- Kimyasallar Yönetimi: Kimyasallar, Pesti sitler
- Genetik Olarak Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar
- Nükleer Güvenlik (www.khgm.gov.tr, Son erişim: 09.06.2010)

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan, Türkiye'ye yönelik 2004 yılı ilerleme raporunun Çevre başlığında aşğıdaki hususlara yer verilmiştir:

- Çevresel konuların diğer politikalara entegrasyonuna ilişkin olarak herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir.
- Yatay mevzuat alanında, Çevresel Etki Değerlendirmesi ile ilgili yeni bir yönetmelik ve bilgiye erişim ile ilgili bir kanun ve bir yönetmelik

kabul edilmiştir. Türkiye, BM iklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini onaylamıştır.

- Hava kalitesine ilişkin olarak, petrol ve dizel yakıt kaliteleri ile ilgili bir yönetmelik ve yeni binek otomobillerin karbon dioksit emisyonları ve yakıt ekonomisi hakkında tüketicinin bilgilendirilmesi ile ilgili mevzuat kabul edilmiştir. Ayrıca, petrol ve dizel yakıtların kalitesi ile ilgili bir tebliğ Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir. Dizel ve sıvılaştırılmış petrol gazı kullanılan motorların emisyonlarına karşı önleyici tedbirler ile ilgili yönetmelik değiştirilmiştir.
- Atık yönetimi alanında, bazı gelişmeler kaydedilmiştir. Akdeniz'de zararlı atıkların sınır ötesi hareketlerinden ve atılmasından oluşan kirlenmenin azaltılmasına ilişkin bir kanun kabul edilmiştir. Aynı zamanda, ambalaj atığı, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıklarının kontrolü, atık yağlar ile liman ve barınak atık toplama tesislerinin yönetimi, pil ve akümülatörler ile ilgili mevzuat kabul edilmiştir.
- Su kalitesine yönelik çok sınırlı gelişme kaydedilmiştir. Su kaynaklarının nitrattan korunması ile ilgili bir yönetmelik kabul edilmiştir.
- Doğa koruma alanında sınırlı gelişme kaydedilmiştir. CITES Sözleşmesinin uygulanmasına dair yönetmelikteki değişiklik kabul edilmiştir.
- Endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi alanında bir gelişme kaydedilmemiştir.
- Genetik olarak değiştirilmiş organizmalar alanında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir.
- Kimyasallara yönelik olarak, pestisid ve benzer ürünlerin pazarlanmasının ve kullanımının yasaklanması ile ilgili bir kararnamenin kabulü olmak üzere sınırlı bir gelişme kaydedilmiştir. Bilimsel ve diğer amaçlarla deney hayvanlarının üretimi ve bilimsel deneylerin gerçekleştirilmesi ile ilgili planlanan laboratuvarların denetimi, yönetilmesi ve kurulması ile ilgili yönetmelik kabul edilmiştir. Gürültü ile ilgili bir gelişme kaydedilmemiştir.

- Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunmaya ilişkin sınırlı gelişme kaydedilmiştir. Radyoaktif maddelerin kullanımından oluşan atıklara ilişkin bir yönetmelik kabul edilmiştir.
- İdari kapasiteye ilişkin olarak Türkiye, 2003'te Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığının birleştirilmesi sonucu idari kapasitesini güçlendirmek için bazı tedbirler almıştır. Bununla beraber, uygulama ve yetki örtüşmesi hususunu da içeren genel idari kapasitenin artırılmasında çok sınırlı gelişme vardır. Çevre ile ilgili hususlarda, bilimsel destek sağlamak için özel bir komisyonun kurulması konusunda bir yönetmelik kabul edilmiştir (<http://digm.meb.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

Daha sonraki ilerleme raporlarında ele alınan gelişmeler şöyle sıralanabilir; 2005 Kasım ayında yayınlanan "İlerleme Raporu"nda 27. Çevre başlığı altında, Çevre ile ilgili diğer sektörlerde müktesebatın aktarımında sınırlı bir gelişme sağlanmış ya da esaslı bir gelişme görülmemiştir. Yatay mevzuat alanında esaslı bir ilerleme kaydedildiği söylenemez. Türkiye Kyoto Protokolünü hala onaylamamış, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Sera gazı emisyonu tahsis ticareti cetvelinin oluşturulmasının yanı sıra emisyon ticaretine ilişkin mevzuatın kabulü konularında ilave çaba harcanması gerekmektedir. Hava kalitesi ile ilgili olarak sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, endüstriyel hava kirliliğinin ve konut ısıtması kaynaklı hava kirliliğinin denetimiyle ilgili tüzükler kabul edildiği. Bununla birlikte, hava kalitesi çerçeve mevzuatının iç hukuka aktarımı konusunda pek ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Motorlu taşıt kaynaklı hava kirliliğine ilişkin mevzuatın iç hukuka aktarımı oldukça ileri seviyede olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte, özellikle sıvı yakıtlardaki sülfür miktarı ve değişken organik bileşik emisyonlar konularındaki direktiflerin iç hukuka aktarımı olmak üzere ilave mevzuat kabul edilmesi ve hava kalitesinin artırılmasının izlenmesini ve şekillendirilmesi dahil olmak üzere uygulamaya başlanması için adımlar atılması gerekmektedir (<http://projeler.meb.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

2006 "İlerleme Raporu"nda yatay mevzuat alanında önemli bir ilerleme kaydedilmediği, bu alandaki genel müktesebat uyum seviyesinin sınırlı olduğu, Türkiye'nin Kyoto Protokolünü onaylamadığı ve Emisyon Ticaret Direktifini ve ilgili kararları iç hukuka aktarmadığı belirtilmiştir. Bunlara ek

olarak ayrıca Şu saptamalarda bulunulmuştur; Halkın evre konusundaki bilgilere erişimi ile ilgili direktifin daha ileri düzeyde iç hukuka aktarımı konusunda bir gelişme olmamıştır. Hava kalitesi mevzuatıyla ilgili olarak bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Hava ereve Yönetmeliği ve ilgili yönetmeliklerle uyum konusunda ilerleme sağlanmamıştır. Ancak bir eşleştirme projesi halen devam etmektedir. Mkteseбата uygun izleme istasyonları Şebekesi 36 Şehirde kurulmuştur. Petrol ve dizel yakıtlarının kalitesi ve belirli bazı sıvı yakıtlardaki sülfür oranının azaltılması ile ilgili yönetmeliklerin aktarımı alanında iyi bir ilerleme kaydedilmiştir. Kolay Buharlaşan Organik Bileşen (Volatile Organic Compound) emisyonlarıyla ilgili direktifin uyumlaştırılması konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmemiştir. Ulusal Emisyon Tavanları direktifi henüz aktarılmamıştır. Bu alandaki hazırlıklar daha güçlü çaba sarfedilmesini gerektirmektedir (<http://projeler.meb.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

2007 yılında yayınlanan “İlerleme Raporu”nda Şu değerlendirmelere yer verilmiştir; Ulusal evre Uyum Stratejisi, Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Türkiye, BM İklım Değişikliği ereve Sözleşmesi Sekreterliğine 1990–2004 yılları için Sera Gazı Envanterini sunmuştur. Türkiye Kyoto Protokolünü henüz onaylamamıştır, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Bir sera gazı emisyon izni ticaret düzenlemesi oluşturulmamıştır. Emisyon Ticaret Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Hava kalitesi hususunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. evre korunması bakımından yakıt ithalatının kontrolüne ilişkin kurallar kabul edilmiştir. İzleme istasyonları Şebekesi genişletilmiştir. Ancak hava kalitesi ereve müktesebatının ve ilgili Direktiflerin iç hukuka aktarılması henüz tamamlanmamıştır. Kolay buharlaşan organik bileşen emisyonları, bazı sıvı yakıtlarındaki sülfür oranı ve ulusal emisyon tavanları konusundaki mkteseбата dair mevzuata ilişkin ilerleme olmamıştır. Sonuçta 2007 yılında Türkiye, merkezi düzeyde idari kapasitenin artırılması alanında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, yatay mevzuat, hava kalitesi, kimyasallar, gürültü ve atıklara ilişkin ilerleme sınırlıdır. Türkiye, endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi konusunda ilerleme kaydetmemiştir. evre müktesebatının aktarımının genel düzeyi düşüktür (<http://projeler.meb.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

2008 yılı “İlerleme Raporu”nda Türkiye yatay mevzuat alanında bir miktar ilerleme kaydetmiştir. Çevresel Etki Analizi Direktifi (ÇEA) büyük oranda aktarılmıştır. Ancak, kamuya danışma ve sınır ötesi istişare usulleri tam uyumlu değildir. Türkiye, Kyoto Protokolü’nü henüz imzalamamış, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Emisyon Ticareti Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Sera gazı emisyon ticareti planı henüz oluşturulmamıştır. Stratejik Çevre Analizi (SEA) Direktifi’nin aktarılması erken bir aşamadır. Çevre sorumluluğu, halkın katılımı ve halkın çevre konularında bilgiye erişimine ilişkin müktesebatın aktarılması konusunda hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, Topluluk sivil savunma mali aracına katılımına ilişkin mutabakat muhtırası üzerinde müzakerelere de henüz başlamamıştır. Hava kalitesine ilişkin olarak Türkiye, hava kalitesi çerçeve mevzuatı ve ilgili direktiflerle uyum konusunda iyi ölçüde ilerleme sağlamıştır. Evlerdeki ısıtma sistemlerinde kullanılan sıvı yakıtlardaki kükürt oranı konusunda da ilerleme kaydedilmiştir. Marmara’da bir temiz hava merkezinin kurulmasıyla, bölgesel hava kalitesi konusundaki idari kapasite iyileştirilmiştir. Uçucu organik bileşen emisyonları, belirli sıvı yakıtlardaki kükürt oranı ve ulusal emisyon tavanları konusundaki müktesebata dair mevzuata ilişkin ilerleme olmamıştır (<http://www.abgs.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

2009 yılı Ekim ayında yayınlanan son “İlerleme Raporu”nda yatay mevzuatta iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Kyoto Protokolünü onaylamıştır. Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Direktifi büyük oranda iç hukuka aktarılmıştır. Ancak, halkın katılımı ve sınır aşan hususlara ilişkin istişarelere yönelik usuller tam olarak uyumlu hale getirilmemiştir. Çevre Kanununda, petrol, jeotermal kaynaklar ve maden aramalarının Çevresel Etki Değerlendirmesi dışında bırakılmasına ilişkin bazı maddeler, Anayasa Mahkemesi tarafından çevresel korumanın iyileştirilmesi amacıyla iptal edilmiştir. Türkiye, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf değildir. Emisyon Ticareti Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Sera gazı emisyon ticareti sistemi henüz oluşturulmamıştır. Stratejik Çevre Değerlendirmesi (SEA) Direktifinin ulusal mevzuata aktarılması erken aşamadır. Çevresel sorumluluk, halkın katılımı ve halkın çevresel bilgiye erişimine ilişkin AB müktesebatının iç hukuka aktarılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, Topluluk

sivil koruma mali aracına katılıma ilişkin mutabakat zaptı müzakerelerine de henüz başlamamıştır (<http://www.abgs.gov.tr>, son erişim: 06.09.2010).

Avrupa Birliği (AB), 1990 yılındaki Lüksemburg Çevre ve Enerji Konseyi kararıyla BMİDÇS' den çok daha önce kendi içinde bir salım hedefi benimseyerek uluslararası çabalarda daha erken ve güçlü bir konuma gelmiştir. AB, Sözleşme müzakerelerinde de, iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğunu, bu nedenle başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerinin sera gazı salımlarını azaltmak için somut yükümlülükler üstlenmeleri gerektiğini vurgulamıştır. 15 üyeli AB (bkz. çizelge 3.) , Kyoto Protokolü'nde öngörülen toplam salımlarının 2008 – 2012 yılları arasında 1990 yılı seviyesinin %8 altına çekilmesi yükümlülüğüne sıkı sıkıya bağlıdır. Bu yükümlülüğünün paylaşılabilmesi için, sektörel ve üye ülkeler bazında hangi alanlarda ne kadar salım indirimine gidilebileceğine dair bilimsel modeller yoluyla yoğun hesaplamalar yapılmıştır (<http://www.rec.org.tr>, Son erişim 09.06.2010).

Çizelge 3. AB (AB-15) Kyoto Protokolü (2008-2012) Seragazı Salımları Azaltma Yükümlülüğü Paylaşımı. * Mt: milyon ton

Ülke	Yük Paylaşım Yüzdesi (%)	Yük Paylaşım Miktarı (Mt* eşdeğer CO ₂)
Avusturya	-13	68
Belçika	-7,5	129
Danimarka	-21	57
Finlandiya	0	65
Fransa	0	512
Almanya	-21	951
Yunanistan	25	130
İrlanda	13	64
İtalya	-6,5	507
Lüksemburg	-28	10
Hollanda	-6	196
Portekiz	27	87
İspanya	15	348
İsveç	4	68
İngiltere	-12,5	678
AB Ortak	-8	3867

Kaynak; "Türkiye'de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması", <http://www.rec.org.tr>, Son erişim: 05.09.2010

Hollanda'nın dönem başkanlığında Utrecht Üniversitesi tarafından yürütülen ve Üçlü İndirim Yaklaşımı (Tryptich Approach) olarak adlandırılan

bu modelde ulusal sektörler, uluslararası ölçekte enerji yoğun sektörler ve enerji sektörleri temel alınarak CO₂ salımlarında indirimler hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar öncesinde, İrlanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan'ın, diğer adıyla Uyum Fonu ülkelerinin (Cohesion Fund countries), Birlik içerisindeki dengeler göz önünde bulundurularak ve ekonomik kalkınmalarına yardımcı olabilmek amacıyla, salımlarını azaltmak yerine artırmayacakları öngörüsünde bulunulmuştur (Arıkan ve Özsoy, 2008).

2004 yılında gerçekleşen genişleme sürecinde de Kyoto Protokolü hedefleri öncelikli olarak ele alınmıştır. 1990'lı yıllarda öncelikle enerji sektörü ile beraber kurgulanan iklim değişikliği politikaları, özellikle 2000 yılında başlatılan Avrupa İklim Değişikliği Programı ve 2001 yılında hazırlanan AB Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi kapsamında, diğer ekonomik sektörlerle bütünleşmiş bir şekilde oluşturulmuş ve uygulanmıştır (<http://www.geldik.com>, Son erişim: 09.06.2010).

Çizelge 4. de açıkça görüldüğü gibi AB15 salımları için çeşitli öngörüler belirlenmiş ve bu salımları azaltmak için yapılanlar birlik düzeyinde siyasi düzeyde alınan kararlar, araştırma ve geliştirme alanındaki çerçeve programları ve yenilenebilir enerji alanında kamu eliyle geliştirilen büyük çaplı projelerle desteklenmiştir. 2000'li yıllardan itibaren hem teknoloji konusunda hem de insani ve kurumsal kapasitenin göreceli olarak olgunluğa ulaşmasının ardından, Kyoto Protokolü esneklik düzenekleri ve serbestleşme adımlarıyla beraber piyasa araçlarının etkinliği artmıştır (<http://ankaratb.tobb.org.tr>, son erişim: 09.06.2010). Özellikle ECCP kapsamında öngörülen strateji ve hedeflerin tasarım, uygulama ve izleme aşamalarında, toplumun ilgili tüm kesimlerini kapsayan geniş tabanlı ve katılımcı bir süreç izlenmiştir. 2005 yılında ECCP 'nin ikinci aşaması da yine benzer yaklaşımlarla kurgulanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği uluslararası alandaki işbirliğinin geliştirilmesi yönünde önemli çalışmalara öncülük etmiştir. 2002 yılında Johannesburg 'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sırasında AB'nin girişimleriyle ortaya çıkan Johannesburg Yenilenebilir Enerji Koalisyonu (JREC), bu kapsamdaki önemli adımlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, Kyoto Protokolü'nün 2012 sonrası dönemi için tartışmalara ilk resmi katkı da 2005 yılının ilk aylarında yayımlanan tebliğ ile ortaya konulmuştur.

Çizelge 4. AB15 Salımları için çeşitli öngörüler (Kyoto Protokolü Hedefi: -%8). * Mt: milyon ton

	Kyoto Protokolü Esneklik Düzenekleri ile beraber			Kyoto Protokolü Esneklik Düzenekleri kullanılmadan		
	1990 (Mt* eşdeğer CO ₂)	2010 (Mt eşdeğer CO ₂)	% Değişim (1990-2010)	1990 (Mt eşdeğer CO ₂)	2010 (Mt eşdeğer CO ₂)	% Değişim (1990-2010)
Mevcut önlemlerle 15 Üyeli AB'nin toplam salım öngörürleri	4145	3974	-%4,1	4145	4080	-%1,6
Ek önlemlerle 15 Üyeli AB'nin toplam salım öngörürleri	4145	3756	-%9,4	4145	3862	-%6,8

Kaynak; "Türkiye'de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması", <http://www.rec.org.tr>, son erişim: 05.09.2010

1997 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü 'nde 15 üyeli Avrupa Birliği 'nin sera gazları salımlarının 2008-2012 yıllarını kapsayan ilk yükümlülük döneminde 1990 yılına göre %8 azaltılması öngörülmektedir. Birlik olarak Kyoto Protokolü hedeflerine ulaşılmasını sağlamak amacıyla 2000 yılında hazırlanan Avrupa İklim Değişikliği Programı değişik sektörlerden 40 'dan fazla önlemi içermektedir.

Bunların arasında en çok öne çıkanlar;

- Birlik bünyesinde 12.000 tesisi kapsayan 2003/87 sayılı Salım Ticareti Programı Direktifi,
- 2010 yılı itibarı ile AB25 bünyesinde, elektrik enerjisinin %21 'inin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesini öngören 2001/77 sayılı Direktif,

- 2010 yılı itibarı ile AB25 bünyesinde, ulaşırmada kullanılan yakıtların, enerji içeriği itibarı ile %5,75 oranında biokütle kaynaklarından karşılanmasını içeren 2003/30 sayılı Direktif,
- Binaların enerji tüketim performanslarına göre etiketlenmesini öngören 2003/91 sayılı Direktif,
- Enerji üretiminde kojenerasyonun desteklenmesini öngören 2004/8 sayılı Direktif
- Yeni araçların CO₂ salım performansının 2008/2009 yılları arasında 1995 yılına göre %25 daha verimli olmasını sağlayan ve araç üreticileriyle gönüllülük esasına dayalı olarak hazırlanan işbirliği,
- Düzenli depolama sahalarındaki biyolojik olarak parçalanabilen atık oranını kademeli olarak azaltan 1999//31 sayılı Direktif,
- Enerji verimliliğini ve CO₂ salımlarını azaltan önlemleri vergi muafiyetleri yoluyla özendirilen 2003/96 sayılı Direktif.

Diğer yandan 7-18 Aralık 2009'da Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da hükümet delegelerinin yanında, hükümet dışı kuruluşlar, hükümetler arası kuruluşlar, medya ve BM teşkilatlarından temsilciler olmak üzere 40 000'in üzerinde kişi katılımıyla BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 15. Taraflar Konferansı (BMİDÇS COP15) düzenlenmiştir. BM İklim Değişikliği Zirvesi, küresel sıcaklık artışının 2 °C'nin altında tutulmasını amaçlayan çalışmalar ve geliştirmekte olan ülkelere mali yardım yapılmasını öngören "Kopenhag Mutabakatı" ile sona ermiştir. Kopenhag'a 16–18 Aralık 2009 tarihlerinde yapılan Yüksek Düzeyli Bölüme ise 119 Hükümet/Devlet Başkanı iştirak etmiştir (<http://www.cevreonline.com>, Son erişim: 09.06.2010).

AB üyelik hedefi doğrultusunda ilerleyen Türkiye bu süreçte ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, çevre konusunda da köklü ve somut reformlarla Avrupa Birliği'ne uyum sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çevre ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ve uygulamaya geçilmiştir. Çevre mevzuatının geniş kapsamlı ve çok ayrıntılı olması, toplumun sadece bugününü değil gelecek nesilleri de ilgilendirmesi, Türkiye'nin uyum çalışmalarını etkileyen unsurlar arasındadır (Başarır, 2008). Bu nedenle, Türkiye'de sadece çevre alanı ile ilgili kesimlerin değil, tek tek

tüm bireylerin AB’de bu alana yönelik uygulamaları ve politikaları yakından takip etmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu, Çevre faslında müzakerelere başlanması için iki adet açılış kriteri (benchmark) belirlemiştir. Genel olarak çevre müktesebatına ilişkin mevzuat uyumlaştırması ile çevresel bir stratejinin hazırlanmasını öngören bu açılış kriterleri, çevre faslında müzakerelere başlanmasına ilişkin ön koşulları oluşturmaktadır. Bununla birlikte gerek Avrupa Komisyonu ile yapılan görüşmelerde gerekse Komisyonun Dışişleri Bakanlığı’na tevdi ettiği ve özetle Ülkemizin 2012 sonrası oluşturulacak iklim Değişikliği ile mücadele sürecine ilişkin politikasına dair sorular içeren belgeden anlaşıldığı üzere; Komisyon tarafından, Türkiye’nin Avrupa Birliği’nin taraf olduğu Çok Taraflı Çevresel Anlaşma, Sözleşme ve Protokollere taraf olma konusunda bir politika belirlemesi ve bunu tüm bileşenleriyle ortaya koymasının üçüncü bir açılış kriteri olduğu iması yapılmaktadır (<http://www.ikv.org.tr>, Son erişim: 09.06.2010). Bu bağlamda Kyoto Protokolü için daha önce ulusal programda belirtildiği üyelle birlikte cümlesi A.B. komisyonu tarafından kabul edilmemiştir. Türkiye protokolü onaylamadan önce Kyoto protokolü çerçevesinde yapılan çalışmalara ancak gözlemci statüsü ile katılabilmekteydi. Diğer taraftan, Avrupa Birliğinin ülkemize sunduğu Katılım Ortaklığı Belgesi’nde de topluluğun taraf olduğu sözleşmelere aday ülkelerin taraf olma zorunluluğu vardır. Ülkemizin AB’ye aday olduğu ele alındığında Kyoto Protokolüne taraf olmamız gerektiği ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca, AB yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Ülkemizin Kyoto Protokolü için şartlarını karşı tarafa kabul ettirmesi için mutlaka anılan protokole taraf olması gerekmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmeler sonucunda, fazla zaman kaybetmeden protokole taraf olma gereği doğmuştur. Bu karar önümüzdeki süreçte protokol çerçevesinde yürütecek çalışmalarda aktif rol almamızı ve çevre faslının açılmasında önemli katkı sağlamıştır (Öztürk, 2008).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin (BMİDÇS) 2001 yılında Marakeş’ de gerçekleşen 7. Taraflar Konferansı’nda (COP.7) alınan “Türkiye’nin özel şartlarının tanınarak, diğer EK-I ülkelerinden farklı bir konumda olduğunun kabulüyle isminin EK-I’ de kalması ve EK-II’ den çıkartılması” kararının ardından Türkiye BMİDÇS’ ye 24 Mayıs 2004 tarihinde

taraf olmuştur (<http://www.iklim.cevreorman.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010). Diğer taraftan, Kyoto Protokolü'ne taraf olmamıza dair kanun 5 Şubat 2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiştir (Kanun No: 5836 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun). Türkiye Büyük Millet Meclisi bu kanuna ilişkin UNFCCC Sekretaryasında gerekli girişimlerde bulunmak üzere Bakanlar Kurulunu görevlendirmiştir. Kyoto Protokolü'ne karşı durumu da aşağıda belirtilmektedir.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından yayınlanmış İnsani Kalkınma Endeksi açısından değerlendirildiğinde, 2005 yılı itibari ile Türkiye'nin 177 ülke arasında 84. sırada yer aldığı, bunun ise çok net bir biçimde Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğunu gösterdiği anlaşılmaktadır (www.iklim.cevreorman.gov.tr, Son erişim: 09.06.2010).

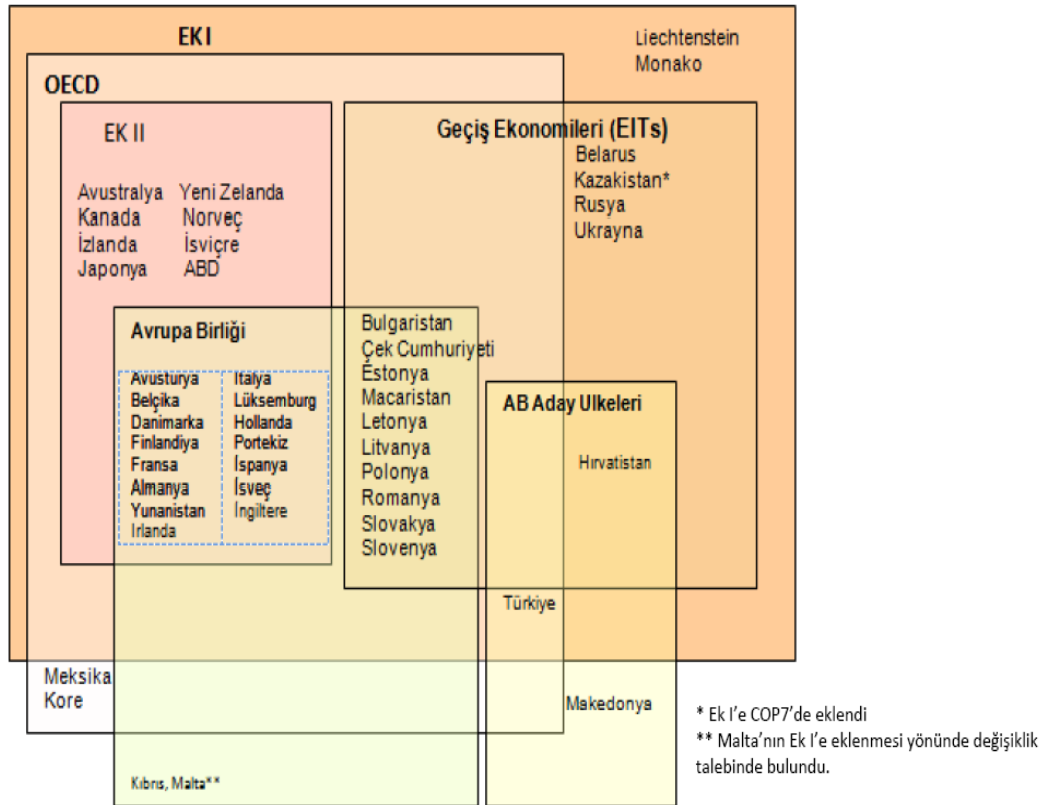
Türkiye kişi başı GSYİH bazında, Kyoto Protokolü kapsamında sayısal sera gazı azaltım hedefleri bulunan Ek-1 Ülkelerinin tamamı, ekonomileri hızla gelişmekte olan Ek-1 Dışı Ülkelerin birçoğu ile mukayese edildiğinde daha düşük bir refah düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin nüfus artış oranının son yıllarda azalmasına rağmen, tüm Ek-1 Ülkelerine göre daha yüksektir. Bu durum, doğal kaynaklar üzerindeki baskının giderek artmasına ve çevre kirliliği ile mücadele için daha fazla kaynak ayrılmasına neden olmaktadır.

Çizelge 5. den de anlaşılacağı üzere, Türkiye, kişi başı sera gazı emisyonları açısından, Ek-1 ülkelerinin tamamından, ayrıca Meksika, Brezilya, Güney Kore ve Arjantin gibi ekonomileri hızla gelişmekte olan ve ekonomik yapıları Türkiye'ye çok benzeyen Ek-1 Dışı Ülkelerden de daha düşük bir değere sahiptir.

Enerji göstergeleri açısından; Türkiye'nin kişi başı toplam birincil enerji tüketimi değeri, Ek-1 Ülkelerinin tamamından ve Ekonomileri Hızla Gelişmekte Olan Güney Kore, İsrail, Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi Ek-1 Dışı Ülkelerle kıyaslandığında daha düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. UNFCCC Çerçevesinde Ülke Gruplanmaları

Kaynak; Ubay , Bahar (2009), “Kopenhag Öncesi ve Sonrasında Uluslararası Gelişmeler”, www.undp.org.tr yayınları

Ülkemizde, 1990 ila 2004 yılları arasında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı iki kat artmıştır. Toplam elektrik üretiminde de 3 kat artış olmasına rağmen, GSYİH başına sera gazı emisyonu, diğer bir deyişle elektrik üretiminde enerji yoğunluğu, aynı süreç zarfında %7 oranında artmıştır. Yine elektrik üretiminde, karbon yoğunluğu ise %11 oranında düşmüştür (Saçlı, 2007).

Türkiye'nin, sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda sözleşme kapsamında herhangi bir sayısal azaltım yükümlülüğü olmadığı halde, tüm sektörlerde kapsamlı çalışmalar başlatılmış, gerekli mevzuat çalışmalarına hız verilmiş, bu çerçevede, çevre kanunu, enerji verimliliği kanunu, yenilenebilir enerji kanunu ve bunlara bağlı alt mevzuat yürürlüğe girmiştir. Sera gazı emisyonlarının en önemli kaynaklarından başta enerji olmak üzere, ulaştırma, sanayi, atık ve karbon tutmada önemli bir rolü olan arazi kullanımı ve ormancılık sektörlerinde alınan önlemler sayesinde sera gazı emisyonları

2005 yılında 312 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (<http://www.enerji.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010).

Türkiye Sözleşme kapsamında sera gazı emisyonlarının azaltılması gayesiyle geliştirilen politikalar ve önlemlerin uygulanmasına yönelik olarak küresel çabaları kendi imkânları ölçüsünde desteklemektedir ve sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kalkınmasını devam ettirme kararlılığındadır (www.iklim.cevreorman.gov.tr, Son erişim: 09.06.2010).

Ülkemizin gerek iklim değişikliğinin etkilerine uyum çalışmalarını sürdürmesi, gerekse etkilerini azaltıcı önlemleri alması, ekonomimize önemli miktarda yük getirmektedir. Gelişmesini henüz tamamlayamamış ve iklim değişikliğinden tarihsel açıdan bakıldığında en az sorumlu ülkelerden birisi olan Türkiye için, söz konusu maliyetlerin kısıtlı bütçeden karşılanmasının zor olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, her ne kadar Ek-1 listesinde yer alsada, Türkiye' nin sera gazı emisyon azaltma yükümlülüğü almış olan diğer Ek-1 ülkeleri gibi herhangi bir taahhüt altına girmesi mümkün görülmemektedir (<http://www.tubitak.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010).

Türkiye, 7. Taraflar Konferansında alınmış olan 26/CP.7 numaralı karar ve bu kararı destekleyen yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda, bugünkü şartlarda, sayısal bir emisyon azaltım veya sınırlama hedefi almaksızın hali hazırda yürüttüğü faaliyetler çerçevesinde gönüllü emisyon azaltım yaklaşımını sürdürerek Kyoto Protokolüne taraf olmuştur. 2012 sonrası dönemde de özel şartlar göz önünde bulundurularak, aşağıda belirtilen çerçevede emisyonları sınırlama yükümlülüğü alabileceği ve oluşturulacak yeni iklim rejimine dâhil olmaya hazır olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, ülkelerin iklim rejimi içinde, ekonomik gelişmelerinin olumsuz etkilenmesini önleyerek, kapasite ve gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak; toplam veya kişi başı sera gazı emisyon değerlerine göre sorumluluk almalı ve daha geniş bir katılım sağlanmalıdır; dolayısıyla 2012 sonrası iklim rejiminin mümkün olabildiğince uygulanabilir olmasını ve her ülkenin şartlarını dikkate alacak ve iklim değişikliği ile mücadele konusundaki çabalarına katkı sağlayacak esnek ve çeşitli düzenlemeler içermelidir.

AB adaylık sürecinde bulunan Türkiye, 2012 sonrası dönem içinde de sürdürülebilir kalkınma hedeflerini devam ettirecektir ve bu hedeflere

ulaşabilmek için sera gazı emisyonlarını arttırmak durumundadır. Diğer taraftan, önümüzdeki 15 ya da 20 yıl içinde Türkiye'nin kişi başı emisyon değeri AB ülkelerinin değerine yaklaşırsa, bu durumda tarihsel sorumluluklar da dikkate alınarak bir yaklaşım belirlenmelidir. Bu değerlendirme yapılırken ise, sadece kişi başı emisyon değeri değil, kişi başı gelir, gelişmişlik seviyesi, tarihsel sorumluluk, vb hususlar da dikkate alınmalıdır. Ancak bu tip çok yönlü bir yaklaşım sonucunda emisyonların azaltım ya da sınırlandırılmasına ilişkin bir hedef belirlenebilecektir.

Diğer taraftan, Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili ve Doğu Akdeniz Havzasında yer almaktadır. Akdeniz iklim özelliklerinin geniş bir alanda görülmesi, kurak ve yarı kurak alanlarının yanında alçak konumlu kıyı alanlarının bulunması, doğal afetlere eğilimli bölgelerinin olması, kuraklığa ve çölleşmeye karşı hassas alanlara sahip olması, dağlık ekosistemleri dâhil hassas ekosistemlere sahip olması sebebi ile küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileri yönünden yüksek risk grubu ülkeler arasında kabul edilmektedir. Bu çerçevede iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı yürütülecek olan uyum çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır (<http://www.lab-cevreorman.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010). Türkiye' nin Ek-1 ülkelerinden farklı şartlarda olduğunun kabulü göz önüne alınarak iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin bir rol oynamak için oluşturulacak fon ve mekanizmalardan faydalanması önem arz etmektedir (Öztürk, 2008).

Kyoto Protokolü'nü imzalayan AB, küresel ısınmayla mücadele için sera gazı emisyonlarını 2008 – 2012 yıllarına kadar %6 ila %7 oranında azaltma taahhüdü altına girmiştir. 1990'lı yıllarda sera gazı emisyonlarında AB ülkelerinde %3.5 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Ancak halen yürürlükte olan AB politikalarına ve alınan önlemlere dayanılarak yapılan tahminler AB'de emisyonların şu ana kadar % 4,7 oranında azalarak Kyoto Protokolü ile belirlenen hedefin 3,3 puan altında kalacağını göstermektedir. Ekim 2004'te Rusya Federasyonu tarafından onaylanarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü bağlamında tüm politikaların ve önlemlerin uygulanmasıyla, emisyonların % 2,4 oranında azalması ve böylece belirlenen hedefin altına inilmesi beklenmektedir. Avrupa Komisyonu, Şubat 2005'te bir bildirme yayımlayarak iklim değişikliğiyle ilgili olarak 2012 sonrasına ilişkin eylemlerini belirlemiştir. Bildirge, Kyoto Protokolü'nün getirdiği yükümlülüğün

2012 yılında sona ermesiyle, iklim değişikliğine ilişkin politikaların, AB'nin uluslararası ortaklarıyla gerçekleştireceği müzakerelerin ana hatlarını oluşturacağını belirtmektedir. Komisyon bildirgesi, 2012 sonrası AB stratejisine entegre edilmesi gereken unsurları şöyle sıralamaktadır;

- Emisyonların azaltılması konusunda uluslararası katılımın artırılması,
- Hava ve deniz taşımacılığı, ormancılık gibi daha fazla sektörün sürece dâhil edilmesi,
- AB ve dünya çapında emisyonları azaltmak amacıyla, Avrupa emisyon haklarının alışveriş sistemi gibi, esnek ticari araçlarının tercih edilmesi,
- AB ve uluslararası düzeyde uyum politikalarının geliştirilmesi

Viyana Konvansiyonu ve Montreal Protokolü'nün uygulanması Batı Avrupa'da bir başarı öyküsü yaratmış ve ozon tabakasını delen madde kullanımı Protokol'de öngörülenden daha büyük bir hızla azalmıştır. Avrupa üzerindeki ozon tabakasındaki incelmelerin 1997–2001 yılları arasında, 1979–1981 yıllarına oranla % 7 daha düşük olduğu tespit edilmiştir (<http://e-kutuphane.cmo.org.tr>, Son erişim: 09.06.2010). Genel anlamda havayı kirletici madde emisyonlarının azaltılması ve Uzun Vadeli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Konvansiyonu'nun Göteborg Protokolü'nde öngörülen hedeflerin tutturulması yönünde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Karbondioksit emisyonlarının Kyoto Protokolü'nde belirtilen düzeye düşürülmesi, havayı kirletici madde emisyonlarının indirilmesi, hava kirliliğini artırıcı faaliyetlerin azaltılması ve insan sağlığı ile ekosistem üzerindeki etkilerin azaltılmasını sağlayarak önemli yan faydalar doğurmuştur. Stockholm Konvansiyonu, Avrupa'da çevreyi ve insan sağlığını tehdit eden kalıcı organik kirleticilerin üretimini durdurmuştur. Basel Konvansiyonu tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketlerinin yanında bu atıkların oluşumunu da azaltmayı amaçlamaktadır. Tehlikeli atık oluşumunun bazı ülkelerde arttığı ve Avrupa'nın toplam atıklarının %1'ini oluşturduğu bilinmektedir. Avrupa Birliği BM Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu, Bern ve Ramsar Konvansiyonları ve denizlerle ilgili çeşitli Konvansiyonlar ile küresel olarak tehdit altında bulunan memelilerin, kuşların ve bitki türlerinin korunmasında önemli bir sorumluluk üstlenmiştir (<http://www.yesildunyagazetesi.com>, Son erişim: 06.09.2010). Avrupa küresel hayvan çeşitliliğinin yaklaşık olarak yarısını oluşturan çeşitli evcil

hayvan türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Ancak Avrupa'ya özgü bu türlerin hemen hemen yarısının nesli tükenmek üzeredir. Avrupa ayrıca barınan türlerin en yüksek oranda aktif koruma altında tutulduğu bir bölgedir. Memelilerin %26'sı, kuşların %24'ü aktif koruma altındadır. Bu da AB'nin bu konuya verdiği önemi göstermektedir (www.cevreciyiz.com, son erişim: 06.09.2010).

Yukarıdan anlaşılacağı üzere, Türkiye' de, çevre koruma alanında AB'ne uyum için bazı gelişmeler sağlanmıştır. Ancak bu gelişmeler Avrupa Komisyonu'nca genel olarak yetersiz bulunmaktadır. AB Komisyonuna göre, bu yetersizliğin özellikle, AB çevre müktesebatının iç hukuka aktarılmasındaki yavaşlıktan ve aktarılanların da uygulamadaki zayıflığından ileri gelmektedir. Raporda, Kyoto Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından henüz onaylamadığı ayrıca belirtilmiştir.

Yatay mevzuata ilişkin olarak, yeni "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği"nin müktesebat ile uyumlu olduğu, ancak sınır ötesi etki değerlendirme ve halk danışması için ayrılan süre gibi bir dizi konuya daha fazla önem verilmesi önerilmektedir.

Komisyon, Türkiye'ye, AB müktesebatı doğrultusunda ilerleme kaydedebilmesi için; başta hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi alanları olmak üzere, yatay hukukun iç hukuka aktarılmasını hızlandırmayı ve uygulama ile ilgili olarak daha fazla çaba göstermesini önermektedir (<http://digm.meb.gov.tr>, Son erişim: 09.06.2010). Ayrıca, iç hukuka aktarılan yatay mevzuatın uygulanmasında önemli eksiklikler olduğu belirtilerek, çevre politikasının uygulanmasında rol alan kurumların idari kapasitelerinin artırılması, kurumlar arasında koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Akdur, 2005).

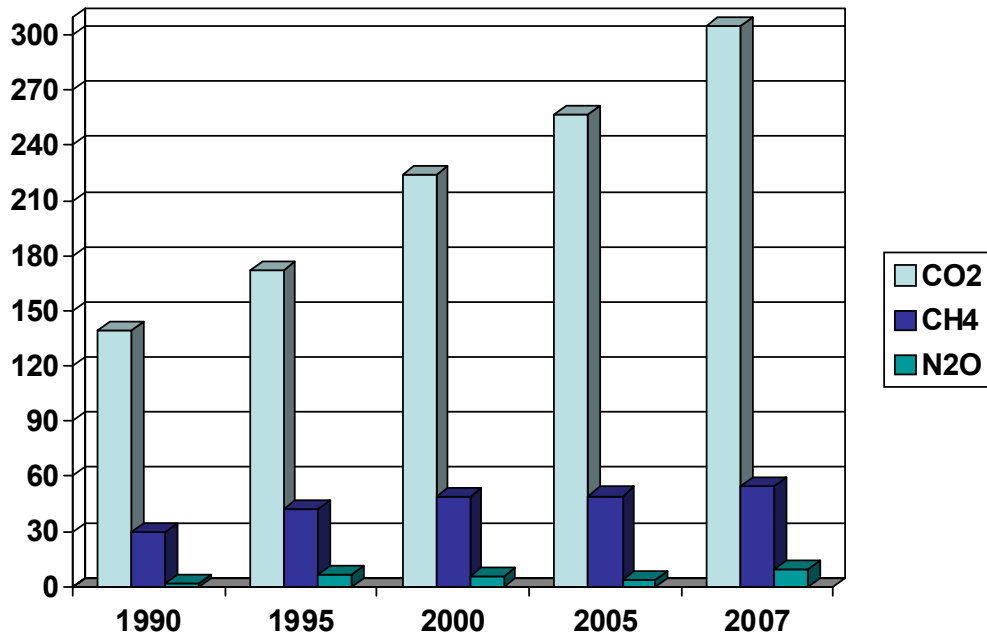
Kyoto Protokolü Avrupa Birliği müktesebatının bir parçası olması dolayısıyla Çevre faslının açılmasında Kyoto Protokolü pozisyonu netleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye şimdiden 2012 sonrası için sera gazı salınımını azaltılmasında önceliklerini ve nasıl katkıda bulunacağını ortaya koymak zorundadır (Öztürk, 2008). Bekle gör politikası ile 2012 yıl sonrası için çok geç kalınabilecektir. Sözleşme çerçevesinde çalışmalar

Nisan 2008 de başlamıştır. Kyoto protokolü onaylanmamış olsaydı sürece protokol çerçevesinde yapılacak çalışmalara Türkiye 'nin sadece gözlemci statüsünde katılacağı unutulmamalıdır. Bu durum Hükümetin 02 Haziran 2008 tarihinde Kyoto Protokolünü onama kararı alması ile ortadan kalkmıştır. 2012 sonrası için Türkiye bir şekilde sera gazı emisyonu azaltımı ile ilgili bir yükümlülük alabilir. Bu kapsamda, Türkiye 2012 sonrasındaki dönemde sera gazı salınımlarının azaltılması için nasıl katkıda bulunabileceğini belirlemesi gerekmektedir (Öztürk, 2008).

AB Komisyonu Çevre Komisyoneri Stavros Dimas İle 2006 yılında yapılan bir röportajda (<http://www.rec.org.tr/>, Son erişim: 09.06.2010) Türkiye 'yi diğer Ek-1 Taraflarından farklı bir durumda tanımlayan 26/CP7 kararı göz önünde bulundurulduğunda, 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla yeni bir döneme girmiş olan AB Uyum Süreci ışığında, Kyoto Protokolü hedef dönemleri açısından AB'nin Türkiye'den bugün ve gelecekteki temel beklentilerini nasıl tanımlandığı sorulduğunda; Türkiye'nin kişi başı salım oranları AB ortalama oranlarının yarısının biraz üzerinde olmakla birlikte Türkiye'nin ekonomisi AB ortalamasına göre %25 daha enerji yoğun olduğunu (bkz. Çizelge 6.). Bu durumun, kişi başı salım oranları oldukça düşük olmasına rağmen, Türkiye ekonomisinin daha enerji verimli hale getirilerek önemli yararlar sağlanabileceğini ortaya koymakta olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Dimas enerjiye daha az para harcanması, Türkiye ekonomisine ve Türk tüketicilerine önemli yararlar sağlayacağını vurgulamıştır.

Dimas yine aynı röportajında, AB, BMİDÇS Ek-I Listesi'nde yer alan, özellikle OECD üyesi olan ülkelerin, 2012 sonrası dönemde çabalarını arttırmaları gerektiğine inanmakta olduğunu belirtmiştir. Bunun aynı zamanda, özellikle Türkiye gibi Kyoto Protokolü çerçevesinde salım hedefleri bulunmayan ülkelerin, küresel salım azaltma çabalarına anlamlı bir şekilde katkıda bulunmak için net yükümlülükler almaları gerektiği anlamına da geldiğini belirtmiştir. Ayrıca, bir ülkenin katılım oranı kendi kapasitesi ve 'ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar' prensibiyle doğru orantılı olması gerekir (<http://www.rec.org.tr/>, Son erişim: 09.06.2010).

Çizelge 6. Türkiye'nin 1990–2007 Yılları Arası Toplam Sera Gazı Emisyonu

Kaynak; İklim Değişikliği, Türkiye ve Kopenhag 15.Taraflar Konferansı İklim Değişikliği, <http://www.cevreorman.gov.tr>, son erişim: 05.09.2010

Bu çerçevede, örneğin, AB'nin yük paylaşım anlaşmasının, Üye Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme beklentilerine göre değişken, enerji dağılımları ve sanayi yapılarına bağlı, dayanışma ilkelerine sıkıca bağlı bir yapı olduğunun altını çizmek gerektiğini. Türkiye'nin, AB uyumu gerçekleştiği şu andan itibaren, salım ticareti programına katılmak da dâhil olmak üzere, iklim değişikliğine ilişkin AB mevzuatını tamamıyla uygulamaya hazır olmasını beklediklerini belirtmiştir (<http://www.rec.org.tr/>, Son erişim: 09.06.2010).

Öte yandan Akdur 'a göre Avrupa birliğinin Kyoto Protokolüne verdiği önemi; Avrupa 'da iklim değişikliği için yapılan çalışmaların maliyetleri Kyoto Mekanizmaları kullanılarak önemli ölçüde düşürülebilmektedir. Doğu Avrupa'da enerji sektörüne yatırım yapılması gerekmekte ve sera gazı salımlarının azaltılması için yapılması gereken çalışmaların maliyetinin Batı Avrupa'dan daha düşük olması beklenmektedir.

1990'lı yıllarda sera gazı salımlarında AB ülkelerinde % 3.5, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde (ODA) % 34 ve Doğu Avrupa, Kafkas ve Orta Asya (DAKOA) ülkelerinde % 38 olmak üzere büyük oranda düşüş gerçekleşmiştir. Ancak halen yürürlükte olan dahili politikalara ve AB politikalarına ve alınan

önlemlere dayanılarak yapılan tahminler AB'de salımların 2010 yılına kadar % 4.7 oranında azalarak Kyoto Protokolü ile belirlenen hedefin 3.3 puan altında kaldığını göstermektedir. Şimdiye kadar önerilen ancak henüz yürürlüğe konmayan tüm politikaların ve önlemlerin uygulanması halinde salımların % 12,4 oranında azalması ve böylece belirlenen hedefin üzerine çıkılması beklenmektedir. Bu değerler Üye Ülkelerden bazılarının AB yük paylaşım anlaşması ile belirlenen ulusal hedeflerini fazlasıyla tutturacakları varsayımına dayanmaktadır, ancak bu durumun gerçekleşeceği garanti değildir. Dolayısıyla bazı Üye Ülkeler'in ve AB'nin hedeflerine ulaşmalarında halen çeşitli sektörlerde (enerji, ulaşım, sanayi, atık yönetimi) uygulanmakta olan politika ve önlemlerin yanı sıra salım ticareti ve diğer esnek Kyoto Mekanizmaları da önemli bir rol oynayacaktır (Akdur, 2005).

Salımlardaki düşüşün ana nedeninin alternatif yakıt kullanımı ve ekonominin yeniden yapılanması olduğu Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile DAKOA ülkelerinde Kyoto Mekanizmaları yeni önlemlerin uygulanması için bir fırsat yaratmaktadır. Bu önlemler üretimin ve tüketimin yeniden hızla artmasından kaynaklanacak salımları sınırlandıracak bir şekilde düzenlenebilecektir. Batı Avrupa ülkelerinin taahhütlerini yerine getirebilmek için bu önlemleri finanse etmeleri beklenmektedir.

Ayrıca Akdur'a göre Kyoto Protokolü küresel salımların % 60 ile 70 oranında azaltılması için atılan ilk adımdır. Sanayileşmiş ülkelerin ısı artışını sanayileşme dönemi öncesinin en fazla 2 °C üzerinde tutabilmek amacı ile AB tarafından önerilen hedefler doğrultusunda 'istikrarlı' sera gazı konsantrasyonları elde etmeleri ve gerekli iklim koşullarını sağlamaları gerekmektedir. Bu oranlara ulaşılabilmesi için, Kyoto Hedefleri'ni tutturmak amacı ile olduğundan daha fazla düşük ya da sıfır karbonlu enerji kaynakları kullanılması gerekmektedir. Toplam elektrik tüketiminin artmaya devam ettiği Batı Avrupa ülkelerinde ileriye yönelik sera gazı salımı hedeflerinin tutturulması büyük ölçüde yenilenebilir elektrik kaynaklarının kullanım düzeyi ile nükleer enerjinin geleceğine bağlıdır (Akdur, 2005).

Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne biran önce taraf olması, İkinci Yükümlülük Dönemi için yapılacak müzakere sürecine katılımı ve avantajlı bir konumun elde edilmesini olanaklı kılacağı, teknik ve kurumsal altyapının gelişimini sağlayarak, AB ile daha yakın işbirliği sürecine girilebilmesini mümkün

kılabileceği yönünde yoğunlaşmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye' nin Kyoto ve AB Salım Ticareti programından yararlanması söz konusu olabilecektir (Kılıç, 2007).

Öte yandan Topçu' ya göre AB'nin en büyük ekonomik güç olarak küresel düzeyde iyi çevre yönetişimi için sorumluluğu konusudur. Bir tarafta AB yakın zamanda çevresel yönetişimin bozulmasını engelleyecek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek bir umudu temsil etmektedir. Bunun örneği Johannesburg Konferansı ve Kyoto Protokolünün tamamlanması ve takibidir. Diğer tarafta AB, birçok çevreci tarafından çevresel bozulmanın ve dünyanın birçok parçasının yoksullaşmasının nedeni olarak görülen serbest ticareti teşvik etmektedir (Topçu,2007).

Polonya çevre hukuku sözcüsü Sayın Jendroška ile yapılan bir röportajda kendisine Polonya' nın AB üyelik görüşmelerinde çevre konusunda yaşadığı tecrübeler sorulduğunda şu cevabı vermiştir (Jendroška, 2005);

“Kyoto Protokolü'nde Polonya'dan bahsedildi. Türkiye'nin bizim yaptığımız hatayı tekrarlamaması önemli. Katılım Antlaşması'na bu konuda hiçbir özel hüküm koymadık. Siz aslında haklısınız, Kyoto Protokolü'nde farklı bir hedef belirlemeyi başardık ve bizler ve bizimle birlikte yeni katılım ülkeleri, eski 15 ülke arasındaki yük paylaşma anlaşmasının bir parçası değiliz. Demek istediğim, şu anda bunu başarmak için ana araç Emisyon Ticareti Direktifi'dir. Komisyon'a bu direktif çerçevesinde ulusal tahsis planlarını onaylama ya da onaylamama yetkisi verilmiştir. Polonya olarak bizim tahsis planımızda ise, Polonya, Kyoto Protokolü'ndeki yükümlülükleri yerine getirmenin kesinlikle yeterli olacağını savunuyor; Komisyon ise “evet, ama bu AB şartlarının yerine getirilmesini engelleyecektir” diyor. Maliyet ve benzeri nedenlerden dolayı. Ayrıntılara girmeyeceğim, ama demek istediğim, Katılım Antlaşması'nda bu konuyu gündeme getirmediğimiz için, şimdi sorunlarla karşılaşılıyor ve Polonya ile Komisyon arasında devam eden bu ihtilaf yüzünden ulusal tahsis planımız onaylanmadı. Bu da programın hiçbir kısmının işler durumda olmadığı anlamına geliyor. Yani, bir çatışma söz konusu ve bu hukuki bir çatışma; çünkü biz böyle bir çatışma olacağını önceden düşünmedik. Belki burada Türkiye'nin çıkarabileceği bir ders vardır; yani her şeyi önceden düşünmeniz ve ne yapacağınızı çok iyi anlamanız gerekiyor. İkinci dönem için, ulusal tahsis planlarıyla ilgili olarak çok farklı bir yol izlenecek. Siz AB'ye girerken de bunlarda olmasa bile başka yaklaşımlarla ilgili sorunlarla karşılaşmanız mümkün.”

Sonuç olarak; yapılan birçok çalışmaya rağmen, AB uyum düzeyi bugün itibariyle değerlendirildiğinde, Türkiye'nin katılım sürecinde en çok zorlanacağı konunun "çevre" olduğu görülmektedir. Uyum sürecinin yalnızca AB çevre müktesebatının Türk iç hukukuna yansıtılmasından ibaret olmadığı, uygulama düzeneklerinin kurulmasının ve özellikle yatırımların gerçekleştirilmesinin bu sürecin en önemli bölümü olduğu bilinmektedir. Ayrıca, çevre koruma politikalarının; enerji, tarım, sanayi, ulaşım, turizm gibi Türkiye'nin önde gelen kalkınma sektörlerine ait politikalarla bütünleşmesinin sağlanmasının, önemli bir finansal maliyeti olduğu ve bunun göz ardı edilemeyecek kadar yüklü olduğu da bilinmektedir. Her ne kadar AB çevre konusunda kendi düzenlemelerini ve ölçütlerini getirmiş olsa da, tüm aday ülkelerden Kyoto protokolüne taraf olmalarını koşul olarak öne sürmektedir. Diğer taraftan çevre konusunda mevzuat uyumu açısından Türkiye'deki Çevre ile ilgili Mevzuatın Analizi Projesi, önemli ölçüde yatırım gerektiren direktifler kapsamında yatırım ihtiyacını 27 milyar Avro olarak belirlerken, Türkiye için Çevre Alanında Entegre Uyumlaştırma Stratejisi Geliştirilmesi Projesi çıktılarına göre ise orta senaryo tahminlerinde toplam 45.576 milyar Avro'ya ihtiyaç olacağı bildirilmektedir (Sapmaz, 2005). Tüm bu bilgiler ışığında çalışmamızın ana başlığını da oluşturan Kyoto Protokolü'nün Türkiye - AB ilişkilerine yansımalarını incelediğimiz bu bölümde, Aralık 2009'da Türkiye için "Çevre Faslı"nın açılması ile ortaya çıkan yeni durumun Kyoto Protokolü'ne üye olunması ile birlikte bu zorlu çevre faslını geçebilmek için büyük bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

4.1.2. Kyoto Protokolü Ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine Yansımaları Konusunda Yapılan Röportajlar

Sonuç ve genel değerlendirme bölümüne geçmeden önce konu ile ilgili yapılan röportajların yer aldığı bu kısımda, alınan yanıtlardan yola çıkarak varılan kimi sonuçlar ile değerlendirmelere yer verilecektir. "Kyoto Protokolü Ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine Yansımaları" konulu tez çalışmasına başlandığında, çevre konusunda çalışmaları bulunan kişiler ile elektronik posta yolu veya telefon vasıtasıyla röportaj talebinde bulunulmuştur. Ek 2' de bu röportajların bir dökümü aşağıda ise yanıtların değerlendirmesi yer almaktadır.

Ek 2' deki tablodan da anlaşılacağı üzere çevre, Avrupa birliği ve Türkiye ilişkileri konularında uzman toplam otuz iki akademisyen ve hükümet yetkilisi ile görüşülmüş ancak sadece dört kişiden oldukça ayrıntılı ve aydınlatıcı yanıtlar alınmıştır. Sorulara yanıt vermeyen görüşmeciler daha çok işlerinin yoğunluğunu sebep göstermişlerdir. Ayrıca bir kısım görüşmeci de soruların yüz yüze mülakat yöntemi ile cevaplanabileceğini belirtmişlerdir. Aşağıda cevaplayıcılara gönderilen sorular maddeler halinde sıralanarak alınan yanıtlar bu soru başlıkları ile değerlendirilecektir.

4.1.3 Avrupa Birliğinin Bir Çevre Politikası Geliştirmesinin En Önemli Sebebi Nedir?

Avrupa Birliği çevresel politika üretme konusunda öncü bir rol oynamaktadır. Hava ve su kirliliği, bio çeşitliliğin azalması ve iklim değişikliği gibi çevre sorunları sınırlar ile durdurulması mümkün olmayan problemlerdir. Durum böyle olunca ülkelerin tek başlarına böylesi sorunlarla başa çıkması beklenemez, birlik seviyesinde ortak bir çalışma yapılması gerekir. Ancak aynı zamanda farklı ülkelerde oluşan çevresel koşulların ticareti değişen boyutlarda etkilemesi (kimi ülkelere olumlu kimi ülkelere olumsuz) bazı ülkeler ortak bir politika geliştirmeye yanaşmamaktadır.

İkinci dünya savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin düzeltilmesi ve böylece ortak bir güvenlik yaratılması için geliştirilen ortak politikalar, sonraları değişik problemlere karşı oluşturulacak ortak politikalara da ışık tutmuştur. Avrupa birliği çevre politikaları üç alanda dikkati çekmektedir; çevre standartlarının uyumlaştırılması, politika yapım aşamalarının uyumlaştırılması ve Avrupa Birliği, ulusal hükümetler ve çevre ilgi grupları arasındaki ilişki farklılıklarının giderilmesi. Ekonomik ve tarım alanında yapılan politikaların birleştirilme dürtüsü birleşme için teknik bir engel oluşturan çevre düzenlemelerinin de uyumlaştırılmasını gerekli kılmıştır.

Çevre sorunları Avrupa Birliği politikaları içinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerinde çevre bilincinin oldukça yerleşmiş olmasından, yeşil hareketin giderek güçlenmesinden ve Birliğin uluslararası alanda çevre konularında öncü rol oynamasından bunu anlayabiliriz.

Görüşmecilerden Sayın Türkeş'e göre;

"Hem birlik içerisinde ortak bir politika ve davranış biçimi oluşturmak ve görece farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip üye ülkeler arasındaki çevre politikalarını birbirine yaklaştırarak uygulanabilir kılmak, hem de çevre alanında sürdürülebilir bir yaşam ve kalkınma yaklaşımı geliştirerek bu alanda dünya ölçeğinde öncü bir rol oynamak, kalkınma ve üretim stratejilerini buna göre belirleyerek bu alanda aynı zamanda sermaye birikimi yaratmak ve istihdam yaratmak."

Görüşmecilerden Sayın Talu'ya göre ise;

"Avrupa Birliği'nin 1992'de imzalanan Maastrich Antlaşmasıyla başlayan ve süreç içinde geliştirilerek uygulanmakta olan çok kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınma politikası vardır. Maastrich; sürdürülebilir kalkınmayı, "Topluluk içinde ekonomik hayatın uyumlu ve dengeli gelişimini; anti-enflasyonist, istikrar içinde ve çevresel bakımdan tatmin edici bir ekonomik büyüme ile sağlamak" tanımıyla dâhil etmiştir. Sürdürülebilir kalkınma 1997'de AB politikalarının kapsamlı bir amacı olarak, Amsterdam Antlaşmasına dahil edilmiş ve en başta AB'nin temel hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu konudaki politika süreci Haziran 2001'de yapılan Gothenburg Zirvesinde kabul edilen ilk AB Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi ile devam etmektedir."

Sayın Öztürk aynı soruyu şöyle yanıtlamıştır;

"KontROLSÜZ sanayileşmenin çevre kirliliğine neden olarak insan sağlığını etkilemesi ve uzun vadede üretim kaynaklarının tükenme tehlikesi..."

Duru'ya göre üye ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin bütün Avrupa'da ortak bir düzeye yükseltilmesi amacı, Birliğin çevre sorunları ile ilgilenmesinin bir nedenidir. Bir yandan, doğal kaynaklar üzerinde baskının giderek artması ekonominin sürdürülebilirliği sorununu gündeme getirmiş, bir yandan da, iklim değişikliği, genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) gibi yeni sorun alanları gündelik yaşamda etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde yaşam düzeyinin yükseltilmesi, sağlık önlemlerinin geliştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, ancak sağlıklı ve dengeli bir çevrede mümkün olabilecektir (Duru, 2007).

Aynı ekonomik düzenin parçası olan ülkelerde çevre politikalarındaki farklılıklar nedeniyle, yaşam koşullarının farklı şekillerde ve düzeylerde olması üye ülkelerce, siyasi bakımdan da, arzu edilmeyen bir durum olarak değerlendirilmiştir. En temel sebeplerden biri ise çevre kirlenmesinin siyasal sınırları tanımaması olgusudur. Çevre kirliliğinin bir ülkeden diğerine

kolaylıkla yayılması, Avrupa Birliği'ne üye ülkeleri, ellerindeki imkânları bu konuda da ortaklaşa ve dayanışma içinde kullanmaya zorlamıştır. Ayrıca, çevre kirlenmesi ile mücadelenin kapsamlı araştırmalar, kirlenmenin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasının da kapsamlı çabalar gerektirmesi, bu alanda gerekli harcamaları paylaşma, işbirliğine ve işbölümüne gitme ihtiyacını artırmıştır. Avrupa bütünleşmesini çevre sorunları ile ilgilenmeye yönlendiren bir başka etken ise, Birlik dışından kaynaklanmıştır. 1972 yılında İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı bu alanda Birliğin de harekete geçmesine zemin hazırlayıcı nitelikte olmuştur (Özgöker, 2010).

4.1.4. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Yasal Dayanakları Ve Yaptırımları Nelerdir?

Çevre, Avrupa Birliği'nin en gelişmiş politika alanlarından biridir. 200 den fazla komisyon direktifi ve düzenlemesi büyük bir müktesebat oluşturmaktadır. 1993 Maastricht antlaşması sürdürülebilir büyümeyi güçlendirmek için bir Avrupa Birliği çevre politikası oluşumunu gerekli kılmıştır. Ayrıca bu antlaşma ile yeni bir uygulamada gündeme getirilmiştir "Subsidiarity Policy" olarak adlandırılan, AB hukuku kapsamında daha yakın işbirliği ya da güçlendirilmiş işbirliği tanımlamalarını içeren bir uygulama ile daha çok yetkilerin dağıtılarak politikaların uygulanmasını sağlayan bir yöntem ortaya konulmuştur. Kısım 3b de belirtildiği gibi " Komisyon ancak üye ülkenin aldığı önlem yetersiz kalır veya belirlenen hedef gerçekleştirilemez ise harekete geçer" böylece ilk kez Komisyon çevre konusunda yetersiz gördüğü birlik üyesi için bir takım yaptırımlar getirerek çevre politikalarının uygulanmasını sağlayabilecektir.

Yanıtlayıcılardan Öztürk'e göre;

"Yasal dayanakların temelinde yine teknolojik gelişmeler yer almaktadır, örneğin bir alıcı ortama verilen kirlilik miktarı yine araştırmalar sonucu bulunmuş, doğanın özümleme kapasitesini aşmayacak miktarlardır."

Duru'ya göre AB düzeyinde ortak bir çevre politikası oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, üretimden tüketime değin bütün ekonomik etkinlikleri düzene koyma, ortak standartlara bağlama

amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda örneğin, emisyon miktarının sınırlandırılması, eko-etiketlendirmenin getirilmesi, taşıt emisyonlarının denetlenmesi ve atıkların değerlendirilmesi gibi önlemler alınmaktadır. Doğa korumadan, zehirli atıkların önlenmesine değin çevrenin tüm boyutlarını içerecek biçimde gerçekleştirilen yasama çalışmaları sonucunda, birçok yasal düzenlemeye imza atılmıştır (Duru, 2007).

Türkeş bu soruyu 2004 yılında Kılıç ile ortak yazdıkları bir makaleden alıntı yaparak yanıtlamıştır

“AB’ye Aday ülkelerin, üye olmadan önce AB’nin yürürlükteki çevre mevzuatını kendi ulusal yasal düzenlemelerine aktarmaları ve yürütmeleri bu alandaki temel görevleridir. Öncelikli görevlerin sıralaması şöyle verilmektedir:

- (i) Topluluk çerçeve mevzuatı (bilgiye erişim ve çevresel etki değerlendirme dâhil);
- (ii) Topluluğun taraf olduğu uluslararası anlaşmalar;
- (iii) Küresel ve sınırlarötesi kirliliği azaltma;
- (iv) Biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlayan doğayı koruma yasaları ve
- (v) Ürün standartları gibi yürürlükteki iç pazarı güven altına alacak önlemler.

AB çevre mevzuatı, çoğunluğu direktifler şeklinde düzenlenmiş olan, çevre kalitesinin korunması, kirlilik ve diğer etkinlikler, üretim süreçleri ve işlem hakları vb. konularındaki çok kapsamlı önlemlerden oluşmaktadır. Çevresel etki değerlendirmesi, çevreyle ilgili bilgilere erişim ve iklim değişikliğiyle savaşım gibi konulardan ayrı olarak; hava, atık yönetimi, su, doğanın korunması, sanayiden kaynaklanan kirliliğin kontrolü, kimyasallar ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalar, gürültü ve nükleer güvenlik ve radyasyondan korunmaya yönelik kalite standartları bulunmaktadır.

Komisyon’un 1997 yılında hazırladığı “AB Çevre Mevzuatına Yakınlaştırma Rehberi” başlıklı Destek Çalışma Belgesi, aday ülkelerin karşılaştıkları temel sorunları ve atılması gereken adımları tanımlamaktadır.”

Öte yandan Bailey’e göre Avrupa Birliği çevre programı politikalarının üye ülkelerdeki uygulamalarının güvenilirliği eninde sonunda yargılanmak zorundadır. Çevre politikalarının uygulamaya başlamasından bu yana uygulamalarındaki zayıflık programın karakteristik özelliğidir. 1987 yılında yayınlanan Dördüncü Çevre Uygulama Planında dahi Komisyon çevre politikalarının uygulamasının birçok üye ülkede tatmin edici olmadığını belirtmiştir (Bailey, 2003). 1992 yılında Avrupa Parlamentosu’ndaki çevre üzerine bir konuşmasında Ken Collins şunları söylemiştir;

“Öyle bir duruma geldik ki mevcut çevre politikalarının uygulaması ve yaptırımları konusunda baş edemez olduk bu yüzden yeni politikaların oluşturulması konusunda çok yavaş ilerlemekteyiz.”

Politikaların uygulanması ve yaptırımı konusundaki bu zorlu duruma birçok etken sebep olurken herhangi bir çevre politikasının uygulanmasında teknik ve siyasi olmak üzere bir dizi zorluk ile baş etmek gerekmektedir (Bailey, 2003). Teknik açıdan bakıldığında, çevresel bozulmaların kontrol altına alınması için oluşturulan mekanizmaların ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilememesi gerekir. Siyasi açıdan politikaların uygulanması, karar alma ve uygulamaların bir veya birden fazla milletin siyasi imkânlarıyla sınırlanmamış olmasından dolayı oldukça güçtür (Bailey, 2003).

Ancak son zamanlarda çevre konusunda yeni enstrümanların geliştirilmesi, özellikle gelişmiş ülkelerde bu enstrümanların kullanılmasıyla çevre sorunları ile baş edilmesinde oldukça iyi sonuçlar alınmasına sebep olmuştur. Bu tür yeni enstrümanların küresel iklim değişikliği ile mücadele için oluşturulan Kyoto Protokol'ünün uygulamasında kullanılması ile alınan iyi sonuçlar örnek olarak gösterilebilir (Bailey, 2003).

4.1.5 Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Hedefleri Nelerdir?

Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın oluşumunda bir takım ilkeler söz konusu olmuştur bu ilkelerin başında bütüncülük ilkesi gelmektedir. Çevrenin korunmasının Birliğin diğer politikalarının içine bütünleşmiş olması ilkesi, Topluluk tarafından yürütülecek faaliyetlerin temellerinden birini oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 6. maddesince, çevre korunmasının gereklerinin sürdürülebilir gelişmenin teşvik edilebilmesi için diğer Topluluk politika ve faaliyetlerine eklenmesi gerekmektedir. Diğer bir ilke ise yüksek seviyede koruma ilkesi. Bu ilke yasama yetkileri dâhilinde başta Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi olmak üzere Topluluğun tüm kurumlarını bağlamaktadır. Bütün kurumlar, Topluluğun farklı bölgelerindeki çevre koşullarını da hesaba katarak yüksek seviyede çevre korumasını amaç edinmelidir. İlk kez Maastricht Anlaşması'na dâhil edilen İhtiyat ilkesi, belli bir hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe mevcutsa, bilimsel kanıtın ortaya çıkmasına kadar beklemeden ve çok geç olmadan

önlem alınması anlamına gelmektedir. Önleme ilkesi, antlaşmalara tek senet ile eklenmiştir. Zararın tam olarak ortaya çıkmasından önce gerekli önlemlerin alınması gereğinin altını çizmektedir. Bu ilkeye 3. Çevre Eylem Programı'nda atıf yapılmıştır. Önleme ilkesinin uygulanabilmesi için karşılanması gereken koşullar; bilginin tüm karar vericiler için kullanılabilir olması, gerçek durumun karar alma süreçlerinin erken bir aşamasında değerlendirilmesi ve Topluluk tarafından kabul edilmiş olan tedbirlerin üye ülke iç hukuklarına aktarılıp aktarılmadığının izlenmesidir. Kaynakta önleme ilkesi, Topluluk çevre politikası, çevresel zararın, öncelikle kaynağında önlenmesi ilkesine dayanmaktadır. Topluluk mevzuatı bu ilkeyi, özellikle emisyon standartlarının çevre kalite ölçütlerini aştığı su ve atık sektörüne uygulamaktadır (www.yediveren.org.tr, Son erişim: 25.08.2010).

Atık sektöründe, örneğin, atık nakillerinin sınırlandırılması amacıyla, atığın mümkün olduğunca üretim yerine yakın bir yerde yok edilmesi gerekmektedir. Kirleten öder ilkesi, ilk Çevre Eylem Programı'nda belirtildiği gibi Topluluk çevre politikasının temel taşıdır. Kirletenlere, sebep oldukları kirlilik ile mücadelenin bedelinin ödettirilmesi, onları kirliliği azaltmaya ve daha az kirleten ürün ve teknolojiler bulmaya teşvik etmektedir. Bu ilke, kirleticilerin uyması gereken çevre standartları konularında da uygulanabilmektedir. Topluluk mevzuatının ikincil kaynakları kapsamında bu ilkeye çeşitli atıflar yapılmıştır. Örneğin Atık Çerçeve Direktifi, kirleten öder ilkesine doğrudan atıf yapmakta ve atığın yok edilmesi masraflarının atık sahibine ait olduğunu belirtmektedir (www.yediveren.org.tr, Son erişim: 25.08.2010).

Bu ilkeler doğrultusunda 1984 yılında yayınlanan Çevre Eylem Programının Avrupa Birliği prensipleri şu şekilde sıralanabilir (Bailey, 2003);

- a. Kirliliği kaynağında engellemek,
- b. Bütün çevre önlemlerini birlikte ele alıp karar alma ve planlamada kullanmak,
- c. Kirleten söyler (saklamaz) ilkesinin benimsenmesi,
- ç. Avrupa Birliği politikalarının gelişmekte olan ülkelere etkilerinin değerlendirilmesi,
- d. Uluslararası ortak çalışmayı cesaretlendirmek,

- e. Çevresel farkındalığı artırmak için eğitim çalışmalarına hız vermek,
- f. Alınan önlemin en doğru boyutta alındığından emin olmak (bölgesel, ulusal, vb.),
- g. Bireysel olarak alınan önlemlerin ve programların birlik düzeyine çıkarılmasını ve uyumlaştırılmasını sağlamak,
- h. Çevre bilgilerinin üyeler arası dolaşımını arttırılmasını sağlamak,
- i. Çevre politikalarının önleyici ve önceden belirlenmesini sağlamak,
- j. Yakınlık prensibi; çevre problemini mümkün olan en uygun zamanda kaynağında bertaraf etmek.

Çevre alanındaki bu prensipler Avrupa Birliği Antlaşması bunlara “politika” statüsü verinceye kadar gelişimini sürdürmüştür. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Avrupa Topluluğu 174'ncü maddesinde hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (Sarıkaya, 2004);

- Çevrenin korunması, kollanması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi,
- Doğanın ve doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar verecek şekilde işletilmelerinden sakınılması ve bunların akılcı bir şekilde yönetilmelerinin temin edilmesi,
- İnsan sağlığının korunması,
- Kalkınmaya, kalite gereksinimleriyle uyum içinde, özellikle de çalışma şartlarının ve yaşam çevresinin geliştirilmesine yön verilmesi,
- Kent planlaması ve toprak kullanımında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınmasının sağlanması,
- Topluluğun dışındaki devletler, özellikle de uluslararası örgütlerle küresel çevre problemlerine ortak çözümler aranması.

Bu soruya Türkeş şu yanıtı vermiştir;

“Bana göre Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın temel hedefleri yaşamın her alanında ve tüm sektörlerde sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak ve bu konuda hem ticaret ve üretim açısından hem de yaşam tarzı açısından dünyada öncü bir rol oynamaktır. Gerçekte bunun birçok örneği ve öncü politikaları ve örnekleri AB kapsamında yaygın bir biçimde bulunabilir. Örneğin, sürdürülebilir kalkınma, AB Kuruluş Anlaşmasında, Topluluğun temel amaçlarından biriydi. Konsey, 1998 Cardiff

Zirvesi ile başlayan ve 2000 yılında tamamlanan süreçte, tarım, ulaştırma ve enerji alanlarında iklim değişikliğini de içermek üzere çevre ile bütünleştirme stratejilerini kabul etti. Sanayi, iç pazar, kalkınma ve ekonomi/finans alanlarında ise Konsey raporları kabul edildi. 2002 yılında gerçekleştirilen Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'ne hazırlık çerçevesinde Haziran 2001'de Göteborg'da yapılan Avrupa Konseyi'nde, "Daha İyi Bir Dünya için Sürdürülebilir Avrupa: Sürdürülebilir Kalkınma için Avrupa Birliği Stratejisi" konulu Avrupa Komisyonu önerisi kabul edildi. Bu toplantıda, iklim değişikliğiyle savaşım, AB'nin kalkınma stratejisinin bir önceliği olarak tanımlandı."

Öztürk'e göre ise;

"Çevre ve insan sağlığının korunması. Dolaylı olarak da kendi ticaretlerinin korunması."

4.1.6 Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın Temel Uygulama Alanları Nelerdir?

Topluluk kapsamında sürdürülebilir kalkınma için iklim değişikliği amaçlarının sektör politikaları ile bütünleştirilmesinin planlara alınması önemli bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkar. Haziran 2001'de Göteborg'da yapılan Avrupa Konseyi Toplantısında kabul edilen, "Daha İyi Bir Dünya için Sürdürülebilir Avrupa: Sürdürülebilir Kalkınma için Avrupa Birliği Stratejisi" konulu Avrupa Komisyonu önerisinde, iklim değişikliğiyle savaşım AB'nin Kalkınma Stratejisinin bir önceliği olarak tanımlanmıştır (Türkeş ve Kılıç, 2004).

Buna göre AB çevre politikalarının temel uygulama alanlarını şöyle sıralamak mümkündür;

Havanın korunması: Küresel ısınmanın ana sebeplerinden birisi olan hava kirliliğinin azaltılması sadece AB'nin değil tüm dünyanın öncelikli kaygılarından birini teşkil etmektedir. Bu kaygılar neticesinde 1992'de Birleşmiş Milletler İklim Değişiklikleri Konvansiyonu ve 1997 Kyoto Protokolü yürürlüğe girmiştir. ve Protokole taraf ülkeler 2008–2012 döneminde sera etkisi olan gazların emisyonunu %8 indirerek 1990 seviyelerine indirmeyi kabul etmişlerdir. Kyoto Protokolüne taraf olmanın neticesinde AB, iklim değişiklikleri ile ilgili 'Sera Etkili Gazların Ticareti ve İklim Değişiklikleri' başlıklı bir programı uygulamaya koydu. Program; enerji, ulaştırma, sanayi ve özellikle araştırmayı öncelikli alanlar olarak sıraladı ve AB Üye Devletleri arasındaki ticaretle ilgili olarak da sera etkili gaz emisyonlarına dair 'Sera

etkili Gazların Ticareti ve İklim Değişiklikleri' başlıklı bir Yeşil kitap yayınlanmıştır (Özgöker, 2010).

Hava kalitesi sorunu artık pek çok Avrupa vatandaşı için önemli bir husustur. Ayrıca bu konu Avrupa Birliği'nin en aktif olduğu alanlarından biridir. 1970'lerin başlarından bu yana, AB hava kalitesini iyileştirmek için atmosferde ki zararlı madde emisyonlarını kontrol ederek, yakıt kalitesinin iyileştirilmesi, ulaşım ve enerji sektörlerinde içine çevre koruma gereksinimleri entegre ederek geliştirmeye çalışmaktadır (Özgöker, 2010).

AB mevzuatının sonucu olarak, hava kirliliği yaratan kükürtdioksit, kurşun, azot oksitler, karbon monoksit ve benzin gibi hava kirliliği yaratan maddeler konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, bazı zararlı emisyonlarda bir azalma olmasına rağmen, hava kalitesi sorunları devam etmektedir. Mevcut partiküller hala sağlığa zarar vermektedir. Avrupa'da ulusal, yerel ve uluslararası seviyede daha fazla iyileştirme yapılması gerekmektedir (Özgöker, 2010).

Yaşamın korunması: Şehirleşme ve endüstriyel gelişme, Birlik içinde biyo - çeşitliliği tehdit etmekte ve Avrupa ekosistemlerinin tüm türleri baskıya maruz kalmaktadır. 1992 yılında oluşturulan Biyo - çeşitlilik Hakkında Sözleşme, Avrupa Birliği'nin sınırları içinde ve ötesinde habitatların ve türlerin programlarının çerçevesini çizmektedir. Bu konudaki Topluluk Stratejisi, Avrupa habitatları ve aralarındaki koridorların ağını oluşturarak habitatların korunması ve önemli habitatların içinde ve çevresinde sürdürülebilir toprak yönetim uygulamalarının teşvikinin birleştirilmesidir. Kırsal bölgelerin kalkındırılması yönündeki Birlik politikaları da hayata geçirilirken, bu bölgelerdeki projelerin çevresel değerlendirme gerekleri dikkate alınmaktadır. Birlik ayrıca uzun bir süredir gelişmekte olan ülkelerde de nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin korunması ve milli parkların yönetimine ilişkin programlar da dâhil olmak üzere doğayı koruma projelerini desteklemektedir (<http://www.cevreciyiz.com>, Son erişim: 26.08.2010)

Suyun korunması: Avrupa Birliği, 2010 yılının sonuna kadar tüm yerüstü ve kıyı sularının organik kirlilikten arındırılmasını hedeflemektedir. Buna yönelik olarak hazırlanan kentsel atık su arıtma direktifi çerçevesinde yerel yönetimler ve sanayiler tarafından atık su arıtma alanında önemli yatırımlar yapılması gerekmektedir. Bu alandaki Birlik politikaları önceleri içme, balık

üretimi ve yüzme gibi kullanımlar için gerekli olan su kalitesinin korunması ve bazı temel kirleticilerin kontrolünü hedeflemektedir. Günümüzde ise su kalitesinin korunmasının, temiz su kaynaklarının ve arzının yönetimi ile bütünleştirilmesi amaçlanmaktadır, su kalitesi standartları ve deşarj limitlerinin ise ancak doğal nehir havzaları üzerine kurulu ve iyi oluşturulmuş bir su yönetimi sistemi çerçevesinde uygulanabileceğine vurgu yapılmaktadır. Tarım alanlarından gelen nitrat, suların kirlenmesinde önemli bir etkidir. 1991 nitrat direktifi ile tarımdan yerüstü ve yer altı sularına nitrat sızıntısı düzeyini düşürmek amacıyla iyi tarım uygulaması yasaları hazırlanmış, nitrat kirliliğinden etkilenen sular belirlenmiş ve tarım uygulamaları üzerinde hukuksal yaptırımları olan sınırlamalar ile organik gübre kullanımında limitler içeren eylem programları geliştirilmiştir (<http://www.cevreciyiz.com>, Son erişim: 26.08.2010).

Ormanların korunması: Orman politikasının çevrenin korunmasındaki önemi, bu alanın diğer yönleriyle doğrudan bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Ormanlar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlere yaşam alanı sağlayan, birçok ülke için önemli bir hammadde ve uluslararası ticaret kaynağı olmanın yanı sıra sera gazı CO₂ için hayati önemde bir küresel temizlik aracıdır. Birlik 1992 yılından bu yana geliştirmiş olduğu orman stratejisi ile başta Ortak Tarım Politikası olmak üzere Birlik politikalarını ormanların iyileştirilmesi amacıyla reforma tabi tutmuştur (<http://www.cevreciyiz.com>, Son erişim: 26.08.2010).

Kimyasallar: Avrupa Birliği kimyasallar konusunda kimyasalların kaydı, değerlendirilmesi, izni ve kısıtlanmasını öngören bir mevzuata sahiptir. 1 Haziran 2007'de yürürlüğe girmiştir ve bir dizi AB Yönetmelik ve Tüzüğünü kapsamakta ve onları tek bir sistem altında toplamaktadır Tüzükle amaçlanan insan ve çevre sağlığını daha üst düzeyde korumayı sağlamak ve kimyasallar hakkında daha fazla bilgi sahibi olarak bu bilgileri toplumla paylaşmaktır. AB üye ülkelerinde yılda bir tonun üzerinde tüketilen kanserojen, mutajen, üreme için toksik maddelerin, yılda 100 tonun üzerinde sudaki organizmalar için çok toksik, su ortamında uzun süreli olumsuz etkilere neden olabilecek maddelerin ve yılda 1.000 tonun üzerindeki faz-ıç maddelerin ise 30 Kasım 2010 tarihine kadar son kayıt yaptırılması gerekmektedir. Yılda 100-1000 ton arasında tüketilen faz-ıç maddelerin son kayıt tarihi 31 Mayıs 2013 iken,

yılda 1-100 ton arasında tüketilen faz-içi maddelerin son kayıt tarihi 31 Mayıs 2018'dir. Ön kayıt yapılması yoluyla 2018 yılına kadar REACH kayıt sistemine kaydı yapılan maddelerin AB ülkelerinde tüketilmesine ara verilmeden devam edilmesi sağlanmış olacaktır (Özgöker, 2010).

Yukarıda sayılan ve ayrıntılı olarak açıklananların dışında Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın temel uygulama alanlarının diğerleri şunlardır; gürültü kirliliği yönetimi, endüstriyel kirliliğin kontrolü ve risk yönetimi ile doğanın korunumu.

4.1.7 Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Uygulanması Nasıl Ve Ne Ölçüde Sağlanmaktadır?

Avrupa Birliği çevre politikasının etkinliği tamamıyla ulusal, bölgesel ve lokal olarak uygulanmasıyla belirlenmektedir. Ancak günümüzde yasaların uygulanmasındaki eksiklikler hala çevre alanında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu yüzden çevre politikalarının uygulanması konusu Beşinci ve Altıncı Çevre Eylem Planının öncelikli konusunu oluşturmuştur. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği çevre yasalarının etkin ve yaptırımlara dayalı bir şekilde uygulanmasını güçlü bir şekilde desteklemektedir. Mayıs 1996 da Avrupa Parlamentosu ve Komisyon ortak bir bildiri yayınlayarak bildiriye "Çevre korumanın zorlukları: Mevzuat oluşturma çalışmaları" adını vermiştir. 1997 yılında alınan bir karar ile çevre politikalarının uygulanmasını gözlemleyen ve kamuoyu ile paylaşan yıllık raporlar yayınlanması kararlaştırılmıştır (<http://www.europarl.europa.eu>, son erişim: 27.08.2010).

Avrupa Birliğinin ortak bir çevre politikası oluşturmasının altında ortak bir ekonomi, pazar ve küresel rekabet oluşturma çabası yer almaktadır. Ancak çevre sorunlarına son dönemde artarak oluşan ilgi karar alma kurumlarında çevre yanlısı oluşan gruplar çevreye sadece ekonomik birlik olarak bakılmadığının bir göstergesi sayılabilir. Çevre sorunlarının giderilmesinde yetki Avrupa Birliği kurumlarından daha çok birliğin üye ülkelerinin yasalarındadır. Birlik üye ülke yetersiz kaldığında veya ortak bir karar alınması gerektiğinde devreye girecektir. Ayrıca birlik küresel konularda üye ülkeler adına görüşmelerde bulunmaktadır.

Aynı şekilde Birlik aday ülkelere de almış olduğu bu kararların uygulanmasını istemektedir. Sayıları 300'e yaklaşan yasal düzenlemelerin,

aday ülkelerin ulusal yasal çerçevelerine aktarılmasının uzun zaman alacağını, ancak bu uyum sürecinin olabildiğince kısa tutulması istenmektedir. Aday ülkelerin geçiş süreci için gerekli kaynakları kendilerinin bulması beklenmektedir. Bununla birlikte, Topluluk ve Üye Devletleri ile yapılacak iki taraflı anlaşmalar, Avrupa Yatırım Bankası, sınır ötesi ülkelerle işbirliğine yönelik olan öteki AB mali araçları, 2000–2006 dönemini kapsayan katılım öncesi mali yardımları (örneğin, ISPA ve SAPARD) ve öteki kurumsal mali kuruluş fonları, aday ülkelere kaynak oluşturma bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca, Komisyon, aday ülkelerin çevre mevzuatını yürütmelerine yardımcı olmak üzere, yasal ve idari teknik yardım ve önerilerde bulunmaktadır (Türkeş ve Kılıç, 2004).

AB'nin, aday ülkelerin AB çevre mevzuatına uyumu, sera gazı salımlarının azaltılması, enerji ve atık yönetimi ve kırsal kalkınma vb. konularında aday ülkelerin yararlanabileceği çok sayıda programı ve fonu bulunmaktadır. Örneğin, sermayesi MEDA' dan sağlanan çevreye yönelik özel bir program olan Kısa ve Orta Dönemli Eylem Programı'nda (SMAP), iklim değişikliğine ilişkin eylemler özellikle atık sektöründe üstlenilmektedir. Akdeniz ülkeleri ayrıca, çevreyle ilgili olan LIFE mali aracının üç kolundan biri olan LIFE-Üçüncü ülkeler bütçe planına da girebilmektedirler. 1998 ve 1999 yıllarında iklim değişikliği ile ilgili desteklenen projeler, Bodrum'da atık yönetimi için teknik yardım (Türkiye), sanayilerdeki izin ve denetim sistemini güçlendirme (Lübnan) ve Akdeniz bölgesindeki firmalarda eko-verimlilik projeleridir (Türkeş ve Kılıç, 2004).

AB, aday ülkelerin Topluluk kuruluşlarına, programlarına ve komitelerine katılımlarını da öngörmektedir. Bu çerçevede, enerji, çevre ve araştırma ve teknolojik gelişme programlarının önemli bir bölümü (SAVE II, ALTENER, SYNERGY, ETAP ve CARNOT programları) aday ülkelere açılmıştır. Beşinci Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı kapsamında, üçüncü ülkelerden özellikle gelişme yolundaki ülkelere girişimcilerin araştırma ve teknolojik gelişme projelerine katılımları desteklenmektedir. AB ve diğer ülkelerdeki kuruluşlarla iklim değişikliği araştırmalarıyla ilgili bir ağ oluşturmayı amaçlayan "Küresel Değişiklik, İklim ve Biyolojik Çeşitlilik üzerine Anahtar Eylem" çerçevesinde özel bir etkinlik olan ENRICH, Beşinci Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı

kapsamında Avrupa Komisyonu tarafından çalıştırılmaktadır. Beşinci Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı çerçevesinde, gelişme yolundaki ülkelerle araştırma ve geliştirme işbirliği, “Avrupa Araştırmalarının Uluslararası İşlevinin Doğrulanması (INCO)” yatay programının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Türkeş ve Kılıç 2004).

Birliğin yapısal fonları, bazı özel programlar aracılığıyla kaynakları birlik içinde daha zengin olan bölgelerden daha yoksul bölgelere aktarmak suretiyle daha dengeli bir sosyo – ekonomik gelişmeyi desteklemek için kullanılan başlıca araçlardır. 1994 ile 1999 yılları arasında toplam 152.200 Milyon ECU tutarında yapısal fon tahsis edilmiş olup, uyum fonu da 14.450 milyon ECU tutarında destek sağlamaktadır.

Yüksek çevre kalitesi AB'nin daha yoksul bölgelerine yatırımların çekilmesinde bir faktör olmuştur ve fonlar giderek artan şekilde kıyıların, limanların ve nehirlerin temizlenmesi ve kirlenmiş ve bozulmuş endüstriyel ve kentsel alanların rehabilitasyonu gibi çevrenin iyileştirilmesi projeleri için ayrılmaktadır. Fon ile ayrıca özel küçük ve orta büyüklükte işletmeler tarafından çevreyle dost teknolojilerin kullanımının desteklenmesi ve yenilenebilir enerji, koruma, kitle ulaşımı ve çevre yönetimi eğitimine destek için de kullanılmaktadır (<http://www.cevreciyiz.net>, son erişim:28.08.2010).

LIFE, (çevre için mali araç) 1992 yılında, AB çevre hukukunun ve politikasının geliştirilmesini ve uygulanmasını destekleyerek hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir. LIFE' in üç sistematik bölümü vardır: “LIFE–Doğa” , “LIFE–Çevre” ve “LIFE-Üçüncü Ülkeler”. Mali kaynakların bu üç bölüme dağılımı da şöyledir: toplam bütçenin %47'si “LIFE–Doğa” için, % 47'si “LIFE–Çevre” için, % 6'sı da “LIFE -Üçüncü Ülkeler” için kullanılabilir. Her bölüm için üye devletler proje önerilerini her yıl komisyona bildireceklerdir. LIFE–Doğa'nın özel amacı, vahşi kuşların korunmasına ilişkin topluluk direktifi ile doğal hayatın korunmasına ilişkin direktifin uygulanmasına katkıda bulunmaktır. Doğayı koruma projelerinde LIFE katkısı en fazla %50 olabilir. LIFE–Çevre'nin özel amacı, yenilikçi yöntem ve tekniklerin geliştirilmesine ve topluluk çevre politikasının daha da gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bu gruba giren projelerde topluluk finansman katkısı, %30 ile %100 arasında değişmektedir (Batal, 2010).

“LIFE-Üçüncü Ülkeler ’in amacı ise çevre sektöründe ihtiyaç duyulan kapasitelerin ve idari yapılarının kurulmasına ve Akdeniz’e, Baltık Denizi’ne kıyısı olan Üçüncü Ülkelerde çevre politikalarının ve eylem programlarının geliştirilebilmesine katkıda bulunmaktadır. Teknik yardım projelerinde topluluk mali desteği en fazla %70 olabilir. Bu projeler, birliği ilgilendirmelidir, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmalıdır ve büyük çevre sorunlarına çözüm getirmelidir (Batal, 2010).

Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Avrupa Birliği’nin finansman kurumu olarak Birliğin çevreyi koruma ve yaşam kalitesini iyileştirme hedefine bağlıdır. Banka bu hedefleri gözeterek yatırım projelerine uzun vadeli krediler sağlamakta olup kredileri yatırım maliyetlerinin %50’sine kadar katkıda bulunmaktadır.

AB çevre mevzuatının uygulaması 1990’larda daha da önemli bir konu haline geldi. AB’nin kurumsal yapısına göre çevre politikasının uygulamasındaki idari sorumluluk üye devletlere aittir. Komisyon, AB mevzuatının iç hukuk sistemlerine dâhil edilmesini takip etme yetkisine sahip olsa da, bu mevzuatın hayata gerçekte ne ölçüde geçirildiğini çok az izleyebilmektedir. Mevzuata aykırı davranışların takibat altına alabilmesi için genellikle bu türden davranışları komisyonun dikkatine sunan bireylere ve sivil toplum gruplarına bağımlı durumdadır. Bu türden ihlaller daha sonra AAD önüne getirilebilir, fakat bunun için talep edilen kanıtlara ilişkin standartlar nedeni ile komisyon, divanı bu dava için ikna edebilmesini mümkün kılan verileri üye devletlerdeki yurttaşlardan ve çevre gruplarından elde etmek durumundadır. Üye ülkelerin pek çoğundaki çevre gruplarının örgütsel kapasitesindeki görece zayıflık nedeni ile mevzuat uygulamalarının takibine yönelik böyle bir sistem büyük boşluklar yaratmaktadır. Komisyon mevzuatın uygulanması alanında çalışan kurumlarla ağlar kurmaya ve bu alandaki diğer aktörlerle işbirliği yapmaya çalışıyor olsa da pek çok üye devlette AB çevre mevzuatının uygulanmasının gelecekte uzun bir süre daha sorun yaratacağı ortadadır (Dinan, 2005).

Öte yandan, güçlü bir bilgilendirme politikası toplumdaki tüm katman ve grupların enerji ve desteğine ihtiyaç duyan sürdürülebilir gelişme için bir önkoşuldur. Birlik, beşinci eylem programı çerçevesinde sürdürülebilirlik mesajının tüm yönetim düzeylerine ve toplumun tüm gruplarına ulaşması için

yeni bir dizi kamuoyu bilgilendirme ve eğitim önlemleri başlatmıştır. Çevre ilk, orta ve meslek eğitimi düzeylerinde eğitimle giderek daha fazla bütünleştirilmekte ve mesleki eğitimin olağan bir parçası haline gelmektedir. Çevre dokuz üye devlette temel eğitim müfredatının bir parçasıdır. Çevre konusunda kitaplar, kitapçıklar, el kitapları ve broşürler ve görsel-işitsel malzeme şeklinde eğitsel yardım malzemeleri artmış ve yaygınlaşmıştır. Komisyon ilk ve orta öğretim öğretmenleri için öğretmen eğitim projeleri ve teknik ve tarımsal kursların ortak finansmanını yapmaktadır (<http://www.cevreciyiz.net>, son erişim:28.08.2010).

Sera gazı salımlarının büyük bölümünün enerji kullanımından ve üretimden kaynaklandığı gerçeği ile Avrupa Birliği enerji politikalarının da iklim değişikliği için hayati öneme sahip olduğunun bilincindedir. Birlik enerji üzerine yıllarca sadece bir tek politika çerçevesine sahiptir. Ancak enerji krizlerine karşı toplu önlem alınması yeni bir konu değildir. Örneğin 70'lerde oluşan petrol krizine karşı birlikte hareket etmiştir. Bilim adamlarının iklim değişikliğinin olumsuz etkileri konusundaki giderek artan uyarıları sonucu Birlik birbirinden bağımsız birçok yasa ve yönetmeliği tek bir politika haline getirmiştir. Bu politika ile sürdürülebilir, rekabetçi ve emniyetli, CO₂ ve diğer karbon gazı salınımlarından arındırılmış enerji kaynaklarının oluşturulması amaçlanmıştır. Avrupa Birliği enerji politikasının anahtar elementlerini şöyle sıralayabiliriz (<http://ec.europa.eu>, son erişim: 28.08.2010);

- Daha verimli enerji ve gaz piyasaları,
- Enerji çeşitliliği,
- İddialı bir yenilenebilir enerji politikası,
- Akıllı enerji uygulamaları,
- Uluslararası işbirliği

Öztürk soruyu şu şekilde yanıtlamıştır;

“AB ülkeleri çevre mevzuatlarını uygulamada başarılı, büyük ölçüde de uyumu sağlıyorlar.”

Gerçektende Avrupa Birliği Üye ülkelerdeki çevre standartlarını ve uygulamalarını ortak bir düzeye çıkartan, ve çoğu zaman bu düzey yönergenin ya da yasanın çıktığı zamanda en ileri durumda olan devlet tarafından ulaşılan düzeye dayalı, sağlam bir yasama geçmişine sahiptir. Avrupa Birliği'nin yasaları tehlikeli kimyasal maddelerin test edilmesi ve etiketlenmesi, biyo teknoloji araştırmalarının ve ürünlerinin kontrolü ve belli

başlı endüstriyel kazaların kontrolü gibi alanlarda dünyaya öncülük etmektedir. 1987 yılından bu yana çevre, Avrupa Topluluğu Antlaşması'nda önemli bir yere sahiptir. Birlik ilk yasalarından bazılarının modern çevre bilimi ve çevre yönetim uygulamalarını artık yansıtmadığını anlamıştır. AB çevre mevzuatının büyük kısmı Üye Devletler tarafından uygulanması ve uygulatılması gereken yönergeler şeklinde olduğundan Birlik yasalarının uygulanması ve yaptırımı ulusal yasalara ve idarelere bağlıdır. Diğer bir sorun da Üye Devletlerin kimi zaman Birlik yasalarına her zaman ve her yerde uyulmasını sağlayacak kurumlara, kadrolara, izleme ve cezalara sahip olmamasıdır. Aynı zamanda, Birlik çevre yasalarının ihlaline ilişkin olarak Komisyon'a halk tarafından yapılan şikayetler de bu dönemde en yüksek seviyeye çıkmıştır.

Bugün esas olan Birliğin çevre mevzuatının bütünselliğinin, tutarlılığının, kapsamının, idaresinin ve yaptırımının geliştirilmesidir. Bunun için yasaların hazırlanmasında endüstri ve kamuoyunun daha fazla katılımının sağlanmasından uygulamaların daha iyi bir şekilde izlenmesi ve rapor edilmesine, birbiriyle bağlantısız, dar kapsamlı yönergelerin yerine her sektörde ortak bir çerçeve yönergesinin konmasına, Üye Devletlerin AB yasalarını uygulatan ulusal yasaların ihlaline karşı cezalar uygulamasından çevreyle ilgili davalarda Adalet Divanı kararlarına uymayan Üye Devletler için cezalar uygulanmasına kadar çok sayıda önlem gereklidir (<http://www.cevreciyiz.net>, son erişim:28.08.2010). 1997'de Komisyon bu yeni prosedürü ilk kez kullanmıştır. Üye Devletler aleyhine Divan'ın daha önceki kararlarına uymamaları ile ilgili olarak altı dava açılmıştır. Sonuçları olumlu olmuştur: çoğu durumda Üye Devletler ulusal yasalarını derhal uygun hale getirmişlerdir.

Avrupa Birliği Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırımı Ağı IMPEL Birliğin çevre hukukunun tutarlılık ve uygulama gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren Üye Devletlerin çevre idarelerinin gayri resmi işbirliği örgütüdür. IMPEL çalışma grupları endüstriyel izinler, uygunluk değerlendirmesi ve denetimi, düzenleme süreçlerinin yönetimi ve atıkların sınırlar ötesi taşınması gibi konuları ele almaktadır.

4.1.8 Avrupa Birliği'nin Çevrenin Korunması Alanındaki Küresel Rolü Nedir?

1991 yılındaki iklim değişikliği konvansiyonu görüşmelerinden bu yana Avrupa Birliği sıkı taahhütleri ile çevre konusunda küresel lider olduğunu göstermiştir. Görüşmelerin ilk döneminde dahi Avrupa Birliği sanayileşmiş ülkeler için bağlayıcı sıkı emisyon kısıtlamalarını desteklemiştir. 1997 yılındaki Kyoto Protokolü görüşmelerinde, Avrupa Birliği gelişmiş sanayileşen ülkeler arasında en yüksek emisyon azaltımını (% -8) kabul etmiştir. Birlik ayrıca protokolün gereklerini en çok yerine getiren ve “çevresel bütünlük” olarak adlandırılan yerel orman kullanımına ve diğer karbon battılarına getirdiği düzenlemeler ile öncü konumundadır. Ayrıca Mart 2007 de yayınlanan “bağımsız bağlılık” belgesi ile 2012 sonrası dönem için de Birlik lider konumunda olduğunu göstererek 2020 yılında sera gazı emisyonlarını 90'lar seviyesinden % 20 aşaağı çekmeyi taahhüt etmiştir.

Avrupa Birliğinin bu çabalarına karşın Kyoto Protokolü ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi üzerinde Amerika Birleşik Devletlerine nispeten sınırlı bir etkisi olmuştur. Örneğin Kyoto Protokolü çerçevesi aslında bütünüyle Amerika tarafından etkilenmiştir. Ancak 2001 yılında Bush yönetimi Kyoto Protokolü'ne taraf olmaya karşı çıkınca Avrupa Birliği protokolü sahiplenerek korunmasında hayati rol oynamıştır. Birlik yumuşak bir liderlik stratejisi izlemiştir. Yıllar boyunca Birlik bu liderliğini oldukça geliştirmiştir. Her şeyden önce diğer politikalarının organizasyonu ve koordinasyonunu artmıştır. Dahası dâhili iklim değişikliği politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasındaki ilerleme uluslar arası eylemler ile verilen sözler arasındaki güvenilirlik açığına kapatmıştır.

Türkeş 'e göre bu sorunun yanıtı;

“Küreselleşmenin ve yenedünya düzeninin yeni ve ek olanaklarından da yararlanarak, küresel ve bölgesel ölçekte çevre korumayı da sağlayarak, öncü ve örnek olabilmek, sürdürülebilir kalkınmayı, yatırım, üretim, istihdam ve yaşam tarzına dönüştürmek.”

Öztürk'e göre ise;

“Amerika'dan daha fazla rolleri olduğunu düşünüyorum”

Öte yandan İklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, ormanların tahrip edilmesi gibi küresel sorunlar, çevre ve

insan sağlığını giderek daha fazla tehdit eder hale gelmiştir. Çevre sorunlarının sadece bir ülke ya da sınırlı bir bölgeyi etkilememesi nedeniyle sınır ötesi sorunlara uluslararası çözüm yolları arama eğilimi giderek artmıştır.

Avrupa Birliği, Paris ve Roma anlaşmalarından başlayıp günümüze kadar gelen süreçte sırasıyla ‘Gümrük Birliği’, ‘Ortak Pazar’ ve ‘Ortak Para Birimi’ gibi aşamaları başarıyla tamamlayarak ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmiştir. Ekonomik bütünleşmenin ardından, Avrupa Birliği dünyada çok önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir. Ekonomik alandaki güçlü konumuna rağmen bugün hala Avrupa Birliği’nin bir dünya gücü olup olmadığı tartışma konusudur. Avrupa Birliği üyeleri, gerek Avrupa’da (Bosna ve Kosova) gerekse diğer bölgelerde (Ortadoğu, Kafkaslar) ortaya çıkan krizlerde ortak bir tavır sergileyememişlerdir, Avrupa Birliği’nin karar alma mekanizmalarını etkin bir şekilde çalıştıramamışlardır. Bu noktada sorulması gereken Avrupa Birliği’nin ekonomik alandaki başarılarını neden dış politikaya yansıtamadığıdır. Birliğe üye ülkeler arasında dış politika ve savunma alanlarında ortak hareket etme arzusu Avrupa Bütünleşmesi’nin temellerinin atıldığı 1950’li yıllardan beri süregelmiştir. Fakat bu alanların Avrupa Birliği kapsamına alınması ancak 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla mümkün olmuş, Maastricht’e kadar üye ülkeler AB dışında oluşturdukları platformlarda bu konuları tartışma yolunu seçmişlerdir (Kantörün, 2010).

Çevre alanında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, Maastricht Antlaşması ile AB Ortak Çevre Politikası’nın temel hedefleri arasına dâhil edilerek resmîyet kazanmış ve Birlik otuzdan fazla uluslararası konvansiyona taraf olmuştur. Uluslararası işbirliği açısından AB, 1992 yılında yapılan Rio Zirvesi’nde kabul edilen iklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmeleri, ayrıca çölleşmeyi engellemek amacıyla hazırlanan Konvansiyon, Baltık Denizi’nde çevrenin korunmasına ilişkin Helsinki Konvansiyonu, ozon tabakasına zarar veren gazların azaltılmasına yönelik Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü’ne taraf olmuştur. Avrupa Birliği ve üye ülkeler birlikte küresel gelişme yardımlarının yarısından fazlasını yapmakla beraber, 1990 yılından bu yana bu yardımlar çevresel değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Örneğin Asya ve Latin Amerika’ya

yapılan yardımların en az %10'unun çevre için harcanma zorunluluğu getirilmiştir. 1982 yılından bu tarafa da 'gelişmekte olan ülkelerde çevre' başlıklı bütçe kalemi nedeniyle sivil toplum örgütlerinin çevreyle ilgili projeler geliştirmeleri teşvik edilmektedir (www.yesildunyagazetesi.com, Son erişim: 09.06.2010).

Yalçın'a göre küresel çevre sorunları karşısında sistematik olarak mücadele eden ve politika geliştiren en önemli kuruluşların başında AB gelmektedir. AB, çevre sorunları karşısında gerek birliğe üye ülkeler gerekse de birlik dışı ülkeler için çevresel politikalar oluşturma konusunda önemli bir yere sahiptir. AB, kendi norm ve standartları aracılığıyla ve üye dışı diğer devletlerle yoğun ilişkileri yoluyla, çevresel düzeyde büyük etki göstermektedir. Bu bağlamda AB, küresel düzeyde standart koyucu ve diğer ülkeleri de sürdürülebilirlik politikalarıyla birleştiren ve yönlendiren bir güç olarak görülebilir (Yalçın,2009).

AB, çevre politikalarını kuruluşundan bu yana "çevresel eylem programları" vasıtası ile yürütmektedir. 1990'lı yılların başlarına kadar tümüyle hükümetleri ve sanayi sektörünü içeren mevzuat ve denetimlere dayalı bir politika izlerken, "sürdürülebilirliğe doğru" isimli 5.Çevre Eylem Programı çerçevesinde çevre politikalarını yönetim temeline oturtmuştur (Budak,2004). AB, çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularında, ABD ve Japonya karşısında küresel rolünü güçlendirme ve geliştirmekte olan ülkelere örnek olma çabası içine girmiştir. 1998'den itibaren tehlikeli atıkların sınır ötesine, özellikle de geliştirmekte olan ülkelere ihracı tehlikesine karşı, yasaklama yaklaşımını geliştirmiş, ozon tabakasının incilmesi karşısında Montreal Protokolü ile belirlenen karbon bazlı gazların aşamalı olarak endüstriyel üretimden kaldırılması yönündeki hedefi, konulan tarihten daha önce, 1996'ya kadar tutturacağı yönünde taahhütte bulunmuştur. Ayrıca, iklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin gereklerini yerine getirmeye çalışırken, bunu reddeden ABD'ye karşı baskı oluşturulmasında küresel ölçekte önderlik yapmaktadır (Budak, 2004).

4.1.9. Türk Çevre Mevzuatı Avrupa Birliği Mevzuatı İle Uyumlu Mudur?

Türkiye, Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında çevre sorunları ile daha geç tanışmış bir ülkedir. Bununla birlikte uluslar arası boyuttaki gelişmeler ve

kimi uluslararası anlaşmalardaki taahhütler Türkiye' nin çevre politikalarına yansımış ilk kez III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sorunlarından söz edilmiş; diğer kalkınma planlarında da çevre sorunlarının çözümüne yönelik politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Türk çevre mevzuatının hazırlanmasında üyelik hedefinden hareketle AB çevre mevzuatı esas alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Talu'ya göre yeterli düzeyde bir uyum girişiminin bulunduğu söylenemez. AB çevre mevzuatının Türk çevre mevzuatı ile %13,2 oranında tamamen uyumlu olduğu, %35,1 oranında kısmen uyumlu olduğu, %46' ya karşılık gelen oranda ise mukabil düzenleme bulunmadığı görülmektedir (Talu, 2006).

Türkeş' in yanıtı;

“Henüz değildir. Yapılacak çok iş var.”

Talu ayrıca yapılan röportajda soruyu şöyle yanıtlamıştır;

“AB müktesebatının, aynı zamanda üye ülkelerin mevzuatı olarak kabul edilmesi nedeni ile üye ülkelerin yargı süreçlerinde uygulanabilir nitelikte olması da, AB çevre mevzuatının önemini ayrıca vurgulayan bir unsur olmaktadır. AB çevre mevzuatı bir bütün olarak incelendiğinde, etkili bir çevre yönetiminde yer alması gereken tüm alanları içerdiği görülmektedir. 30 yılı aşkın bir sürede oluşturulan AB çevre mevzuatı Tüzükler, Yönergeler (Direktifler), Regülasyonlar, Kararlar ve Tavsiye Kararları da dahil olmak üzere yaklaşık 400'e yakın hukuki düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu düzenlemelerin önemli bir bölümü yönergelerdir. Yönergeler; her ne kadar ülkelerin hukuki ve idari teamülleri dikkate alınacak şekilde esnek olarak düzenlenebilmekte ise de, aday ülke olarak Türkiye, AB çevre müktesebatının gereklerine tamamen uyacak ve bunları uygulamaya yansıtacak koşulları sağlamak durumundadır. Bu husus zaten, 'Gündem 2000' belgesinde "Her aday ülke topluluk müktesebatının tümünü ulusal hukuk düzeni içerisinde kabul edecek ve idari sistemini de buna uygun hale getirecektir." şeklinde aday ülkeler için açıkça ifade edilmiştir.”

Öztürk'e göre;

“Evet, fazlasıyla uyumlu hatta bazı kriterlerin Türkiye'de teknik olarak sağlanması alt yapı hazırlanmasını gerektirecek şekilde.”

Türkiye tam üyelik için başvurduktan sonra; yasal düzenlemeler konusunda çalışmalar yapmak üzere 19 adet komite kurmuştur. Bu komitelerden birisi de “Çevre Alt Komitesi”dir. 1989 yılında ilgili bakanlıklarda “Avrupa Topluluğu Koordinasyon Daire Başkanlıkları” ve DPT'de AT genel Müdürlüğü ve AT Özel İhtisas Komisyonu kurularak çalışmalar çeşitlendirilmiştir. Türkiye'nin Birliğe uyumunda bazı mesafeler kaydedilmiştir.

Ulusal Program'da çevre ile ilgili çok sayıda kısa ve orta vadeli önlemin var olduğunu görülmektedir. Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'na uyum konusunda Türkiye'nin önünde uzun, yorucu ve oldukça masraflı bir yol bulunmaktadır. Bu işin Ulusal Program'da belirtilen kısa ve orta vadelerde pek gerçekleşemeyecek kadar zor olduğu Avrupa Birliği tarafından da bilinmektedir. Türkiye çevre konusunda son dönemde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Buna karşılık, Avrupa Birliği gerçekleştirilen bu gelişmenin yeterli olmadığı görüşündedir.

4.1.10.Kyoto Protokolü Ve Avrupa Birliği Çevre Düzenlemeleri Arasında Uyum Var mıdır?

Avrupa Birliği, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşme'nin uygulanması ve başta Kyoto Protokolü olmak üzere, alınan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda en kararlı siyasi duruşa sahip taraflar arasında yer almaktadır. AB'nin konu ile ilgili çalışmaları, gerçekte 1997 Kyoto Protokolü'nün çok öncelerine dayanmaktadır. AB ülkeleri arasında yapılan "Burden Sharing" Anlaşması ile her ülke; ekonomisi, enerji üretim ve tüketim yapısı, başka ülkelerde yapabileceği yatırım potansiyeline göre, sera gazlarını değişik oranlarda azaltacak, sabit bir oranda tutacak veya arttırabilecektir. Buna göre söz konusu ülkeler, toplam emisyon azaltma hedefini kendi aralarında oransal olarak belirli oranlarda paylaşmışlardır. Kyoto Protokolü görüşmelerinin ciddi bir temeli olarak ortaya çıkan bu sayısal hedeflere ulaşılabilmesi amacıyla Avrupa Birliği Komisyonu bünyesinde 2000 yılı Mart ayında Avrupa "İklim Değişikliği Programı (ECCP) oluşturulmuştur. ECCP'nin temel hedefleri; AB'nin %8'lik ortak salınım azaltım hedefine ulaşılmasını sağlayacak yasal düzenlemeleri hazırlamasıdır. Bu çerçevede ECCP tarafından, 2001 yılının ilk ilerleme raporuyla 2003 yılının ikinci ilerleme raporu yayınlanmıştır.

Avrupa Birliği Kyoto Protokolü hedeflerine ulaşılmasını sağlamak amacıyla 2000 yılında hazırlanan Avrupa İklim Değişikliği Programı değişik sektörlerden 40 'dan fazla önlemi içermektedir. Bunların arasında en çok öne çıkanlar;

- Birlik bünyesinde 12.000 tesisi kapsayan 2003/87 sayılı Salım Ticareti Programı Direktifi,
- 2010 yılı itibarı ile AB25 bünyesinde, elektrik enerjisinin %21 'inin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesini öngören 2001/77 sayılı Direktif,
- 2010 yılı itibarı ile AB25 bünyesinde, ulaşırmada kullanılan yakıtların, enerji içeriği itibarı ile %5,75 oranında biyokütle kaynaklarından karşılanmasını içeren 2003/30 sayılı Direktif,
- Binaların enerji tüketim performanslarına göre etiketlenmesini öngören 2003/91 sayılı Direktif,
- Enerji üretiminde kojenerasyonun desteklenmesini öngören 2004/8 sayılı Direktif,
- Yeni araçların CO₂ salım performansının 2008/2009 yılları arasında 1995 yılına göre %25 daha verimli olmasını sağlayan ve araç üreticileriyle gönüllülük esasına dayalı olarak hazırlanan işbirliği,
- Düzenli depolama sahalarındaki biyolojik olarak parçalanabilen atık oranını kademeli olarak azaltan 1999//31 sayılı Direktif,
- Enerji verimliliğini ve CO₂ salımlarını azaltan önlemleri vergi muafiyetleri yoluyla özendiren 2003/96 sayılı Direktif.

2005 yılı itibarı ile yapılan değerlendirmelerde, Üye Ülkelerin ek önlemler almaları ve Kyoto Protokolü Esneklik Düzeneklerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri halinde Avrupa Birliği hedeflerine ulaşılabileceği tespit edilmektedir (<http://www.geldik.com>, Son erişim: 09.06.2010).

Türkeş;

“Evet vardır:

AB, 1990 yılındaki Lüksemburg Çevre ve Enerji Konseyi'nde belirlediği CO₂ salım hedefi ile BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nden (BMİDÇS) önce kendi içinde bir salım hedefi benimseyerek uluslararası çabalarda daha erken ve güçlü bir konuma geldi. AB, İDÇS görüşmelerinde, iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğunu, bu nedenle başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkelerinin sera gazı salımlarını azaltmak için somut yükümlülükler üstlenmeleri gerektiğini vurguladı. AB'nin, Sözleşmedeki ana yükümlülüğü, 2000 yılına kadar salımlarını tek tek ya da ortaklaşa olarak 1990 düzeylerinde tutmaktır. Topluluk, 21 Mart 1993 tarihinde gerekli onay işlemlerini tamamlayarak İDÇS'ye Taraf oldu.”

Türkeş sorunun yanıtına şu şekilde devam etmiştir;

“AB'nin Kyoto Protokolü'ndeki yükümlülüğü, toplam altı sera gazını (CO₂, diazotmonoksit (N₂O), metan (CH₄), hidrofluorokarbonlar (HFC'ler), perfluorokarbonlar (PFC'ler) ve

sülfür heksafluorid (SF₆) kapsayan salımlarını 2008-2012 döneminde 1990 düzeylerinin % 8 altına indirmektir. AB'nin Kyoto hedefi olan % 8 oranındaki salım indirimine ulaşmadaki sorumluluğu, üyesi bulunan 15 ülkeyi de kapsadığından, Topluluk daha çok kendisi için düzenlenmiş olan KP 4. Madde'den yararlanma yoluna gitmiştir. Bu Madde, ülke gruplarının ortak amacın korunması koşuluyla yükümlülüklerini kendi aralarında yeniden dağıtabileceklerini söylemektedir (genelde bu "balon" olarak adlandırılmaktadır). AB Balonu'nda ortak hedef olan % 8 salım indirimi korunmak üzere, yükümlülükler, Haziran 1998'de, Konsey'de karar verilen "AB yük paylaşım" düzeneğine göre Üye Devletlerarasında bölüştürüldü. Ekonomik büyüklük, salım indirimleri için kalan fırsatlar ve kişi başına salım gibi Üye Devletlerin koşulları dikkate alınarak, her Üye Devlet için farklı bir salım hedefi belirlendi. Hedefler ülkeden ülkeye büyük farklılık göstermektedir. Örneğin, Lüksemburg'un salımlarını % 28 oranında azaltması gerekirken, Portekiz'in % 27 oranında artırmasına izin verildi."

Ayrıca yine Türkes şunları söylemiştir;

"Bunların dışında, iklim değişikliği, 2001–2010 dönemini kapsayan 6. Çevre Eylem Programı'nda (AB ÇEP) tanımlanan dört öncelikli konu arasında yer almaktadır. 6. ÇEP'te iklim değişikliğine ilişkin olarak aşağıdaki eylemler tanımlanmaktadır:

- (i) AB içinde CO₂ salımlarının ticaretine ilişkin bir planın oluşturulması;
- (ii) İklim değişikliğinin önlenmesi amacına uyum etkinlikleri dikkate alınarak, Üye Devletlerdeki enerji sektörüne ilişkin devlet yardımlarının bir envanter ve gözden geçirme çalışmasının yapılması;
- (iii) Kabul edilen yeni Direktif yoluyla yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi ve serbestleştirilmiş enerji pazarında bu yönde yeterli desteğin sağlanması;
- (iv) Enerji vergilendirilmesi önerilerinin kabulü aracılığıyla pazar araçlarının kullanılması;
- (v) Binaların ısıtılması ve soğutulmasında enerji tasarrufunun artırılması;
- (vi) Sanayi sektörü ile enerji verimliliği ve belli salımları azaltma üzerine çevre anlaşmaları;
- (vii) 2002 yılına kadar Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nde, havacılıktan kaynaklanan sera gazı salımlarını azaltmaya ilişkin eylemler üzerinde anlaşmaya varılamaması durumunda bu yönde özel eylemlerin tanımlanması;
- (viii) Araştırma ve teknolojik gelişme için ve Üye Devletlerdeki araştırmaların eşgüdümünde, iklim değişikliğinin Topluluğun en önemli konularından biri olarak kabul edilmesi.

İklim değişikliğinin etkilerine uyum eylemleri, öncelikle Üye Devletlerin sorumluluğuna bırakılmasına karşın bu yöndeki çabalar Topluluk tarafından desteklenecektir."

Öztürk'e göre;

"Evet, ancak Kyoto Protokolü için Türkiye'nin daha yapacağı çalışmalar vardır. Envanter gibi."

2008 yılında yayınlanan bir basın bildirisinde, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin yıllık ilerleme raporlarında belirtilen değerlere göre sera gazı

emisy on oranlarında Kyoto Protokol'ündeki vaatlerine sıkıca bağlı oldukları görölmektedir. Ayrıca açıklama da, bazı üye devletlerin % 8 olan sera gazı azaltım hedefini ilave 3.3 oranında daha azaltmak için öneride bulunduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan AB-27 üye ölkelerinin ortak bir emisyon indirme hedefi bulunmamaktadır. 2004 ve 2007 yılında birliğe üye olan 12 devletten 10'u sera gazı salımlarını baz yılı olan 2008–2012 arası bireysel olarak %6 veya %8 oranında indirmeyi taahhüt etmiştir (<http://europa.eu>, son erişim 01.09.2010).

4.1.11.Kyoto Protokolü Ve Avrupa Birliği Çevre Düzenlemelerinin Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Yansımaları Nelerdir?

Avrupa Birliği, Kyoto Protokolü'nün 3,9 numaralı maddesi uyarınca 2012 sonrasındaki dönemde sera gazı azaltma yükümlölüklerinin hangi ilkeler çerçevesinde ve hangi hedefleri içereceğine yönelik müzakerelerin 1 Ocak 2005 tarihinde başlatılması yönündeki hükmünü dikkate alarak, konu ile ilgili ilk resmi pozisyonunu belirleyen Taraf olmuştur. Avrupa Birliği Komisyonu'nun "Küresel İklim Değişikliği Savaşını Kazanmak" başlıklı 9 Şubat 2005 ve SEC(2005) 180 sayılı tebliği uyarınca, sera gazı salımlarının azaltım hedefleri ve yükümlölük dönemi süresi ile ilgili sayısal bir hedef belirtilmemekle beraber, bu karara temel oluşturacak politika esasları sunulmuştur (<http://iklim.cob.gov.tr>, son erişim: 01.09.2010).

Bu çerçevede, 2012 sonrası dönem için, AB ve Üye Ölkeler yönelik olarak; belirlenen politikaların eksiksiz uygulanması, kamuoyu duyarlılığının artırılması, daha fazla sayıda ve daha belirli alanlarda araştırmalar yapılması, AB dışındaki ölkelerle daha etkin bir işbirliğine girilmesi ve 2000 yılında belirlenen Avrupa İklim Değişikliği Programı'nın yeni bir aşamaya taşınması önerilmektedir. Türkiye'nin 2004 yılına kadar BMİDÇS süreçlerinin, 2012'ye kadar da Kyoto Protokolü kapsamı dışında kalmasının, ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkardığı sonuçlar dikkate alındığında, 2012 sonrası için geçerli olacak yeni uluslararası düzende, haklarının ve yükümlölüklerinin doğru tanımlanarak yer almayı başarmak, hiç kuşkusuz Türkiye'nin en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Avrupa Birliği'nin, Kyoto Protokolü'nü ve buna yönelik önlemleri iç hukukunun bir parçası haline getirmesi, ayrıca, 2012–2020 arası döneme yönelik olarak hem sera gazı

salımlarının azaltılması hem de iklim değişikliğinin etkilerine uyum konusunda yeni mevzuat hazırlıklarını yürütmesi tam üyelik sürecindeki Türkiye'nin, orta ve uzun vadeli iklim değişikliği politikalarını ve müzakere pozisyonunu şüphesiz etkileyecektir.

Ancak Türkeş bu etkinin çok güçlü olmadığını şöyle dile getirmiştir;

“Henüz çok kuvvetli bir etki ve etkileşim ortaya çıkmamıştır. Ancak bu alanda, ötekilerin yanı sıra yapılacak çok iş vardır. Türkiye'nin başka konuları ya da sorunları öncelikli görüldüğü için çevre konularındaki görüşmelerin tam anlamıyla kapsamlı olarak yapılabileceğini düşünmüyorum. Türkiye'nin özellikle uluslararası ve bölgesel çevre anlaşmalarıyla olan ilişkileri ve sorunları AB kapsamında kabul edilebilecek bir düzeyde değildir.”

Öztürk'e göre;

- “Avrupa'dan know how akışı olacak,
- Türkiye üzerinden diğer gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere de çevre teknolojileri ticareti olacak,
- CO₂ ticareti artacak,
- AB direktiflerinin Türkiye ticareti üzerinde (AB ülkelerine yapılan ihracatlarda) kısıtlamalardan dolayı ilk anda olumsuzlukları olacak ancak gerçekleştirilecek uyumla bu olumsuzluklar fırsat olarak geri dönecek,
- Çevre ve insan sağlığının korunmasında Türkiye'nin kalite standartları yükselecek,
- Türkiye kendisine uygulanan kısıtlamalar için alacağı önlemler sonucunda uzun vadede daha karlı duruma gelecek (örneğin, Avrupa'da sanayileşme sırasında gelişigüzel depolanan katı atık alanlarının rehabilitasyonu için önemli kaynaklar ayrılırken, Türkiye bu alanda hemen yapılacakları yaparsa, ileride bizi bu tarz maliyetler beklemeyecek)”

Öte yandan BMİDÇS Ek-I Listesi'nde yer almayan Kıbrıs (GKRY) ve Malta'nın, Avrupa Birliği üyeliklerindeki ilk sekiz yıl boyunca, sera gazı salımlarının azaltımı konusunda ne Avrupa Birliği'ne de BMİDÇS kapsamında bir yükümlülük üstlenmemeleri; hâlen Kyoto Protokolü Ek-B Listesi'nde yer almadığı için bir sera gazı salım azaltım ya da kontrol yükümlülüğü bulunmayan Türkiye'ye, gerek BMİDÇS ve Kyoto Protokolü, gerek Avrupa Birliği katılım müzakerelerinde, 2012 sonrasında ve Avrupa Birliği katılımı öncesinde ya da sonrasında avantajlar sağlayabilecektir (Arıkan ve Özsoy, 2008).

Avrupa Birliği Komisyonu Çevre Genel Müdürlüğü, Kyoto Protokolü'ne katılmak ile Avrupa Birliği Salım Ticaret Sistemi'ne katılmanın birbiriyle aynı

anda gerçekleşmesinin gerekmediğinin özellikle altını çizmiştir. İlk adımın atılmasının ardından (Kyoto Protokolü'ne katılım), ikinci adımın (AB Salım Ticareti) gerekli teknik hazırlıklar sonrasında atılması beklendiği ifade edilmiştir. İşbirliğinin ilerletilebilmesi amacıyla resmi toplantılarda Türk ve Avrupa Birliği heyetlerinin daha etkin diyalog kurabilecekleri, yardımlaşabilecekleri de ortaya konulmuştur.

Bu çerçevede, katılım süreci sırasında, Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne katılımının ardından, Avrupa Birliği ile başta kapasite geliştirme olmak üzere çeşitli konularda işbirliği yapılabileceği, AB'ye katılım sürecinin son aşaması olan AB'ye tam üyelik sonrasında da, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile aynı pozisyonu alması beklendiği ifade edilmiştir. Yine bu kapsamda, gerek Taraflar Konferansı sırasında gerekse diğer zamanlarda AB bünyesinde yaklaşık 4–6 haftada bir düzenlenen eşgüdüm çalışmalarında Türkiye'nin de tartışmalara katılması bekleneceği, ifade edilmiştir (Arıkan ve Özsoy, 2008).

Son olarak Avrupa Birliği'nin, tam üyelik öncesinde Türkiye'ye hiçbir şekilde bir hedef dayatamayacağı, Kıbrıs (GKRY) ve Malta örneğinde olduğu gibi, Kyoto Protokolü'ne katılmak ile bir salım azaltımı hedefi almanın ya da Salım Ticareti'ne katılmanın farklı süreçler olduğu vurgulanmıştır.

Diğer taraftan Türkeş' e göre; AB'nin genişlemesinin, hem aday ülkeler hem de Topluluk için iklim değişikliği bakımından yeni olanaklar yaratacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yeni üye ülkelerin, sera gazı salımlarını azaltmaya yardımcı olacak yeni teknolojilere ve altyapı tesislerine yönelik politikaları yürütme olanakları ve yatırım fırsatları elde etmeleri beklenmektedir. AB'ye üyelik, kurumsal ve teknik kapasitelerin geliştirilmesi, paydaşların ve kamuoyunun iklim değişikliği bilinç düzeyinin yükseltilmesi ve kontrol altına alınmış sera gazı salımları ile beraber sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için büyük bir fırsat olacaktır (Türkeş, 2006).

Bunların dışında, AB'nin genişlemesi ve Kyoto Protokolü yükümlülüklerinin yerine getirilmesi arasında önemli bir birliktelik olduğuna inanılmaktadır. Örneğin, "Ortak Yürütme" düzeneğiyle AB firmalarının yeni üye ülkelerde temiz enerjiye yatırım yapmaları teşvik edilecektir ve böylece Kyoto Protokolü'nün yürütülmesinde karşılaşılan yüksek maliyetlerin önüne geçilmiş olacaktır (Türkeş ve Kılıç, 2004).

2005 yılında yeni bir aşamaya geçen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma süreci de Kyoto Protokolü konusundaki strateji belirlenirken ele alınacak en önemli değişkenlerden birisidir. Bu süreçte, aşağıdaki veriler özenle değerlendirilmelidir (<http://www.cevreonline.com>, Son erişim: 09.06.2010).

- Avrupa Birliği, üyelik sürecindeki tüm ülkelere, AB'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere katılma koşulunu ortaya koymaktadır. Ancak ülkelerin, varsa, bu sürece nasıl katılacaklarına dair ulusal politikalarına doğrudan müdahalede bulunmamaktadır. 2004 yılında üye olan 10 yeni ülke içerisinde Polonya ve Macaristan (-%6), Kıbrıs (GKRY) ve Malta (hedef yok), diğer (-%8) olmak üzere 3 farklı ülke grubu yer almaktadır. Ayrıca üyelik sürecinde olan Hırvatistan da daha farklı bir hedef (-%5) belirlemiştir. Üstelik Kıbrıs (GKRY) ve Malta AB üyesi olmalarına rağmen CDM projelerine ev sahipliği yapabilmektedirler.
- Avrupa Birliği, kendi Birlik politikasını belirlerken de ulusal öncelikleri göz önünde bulundurmuş ve Uyum Fonu kapsamındaki 4 ülkeye (İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda) özel bir uygulama getirerek AB Balonu içerisinde salım arttırma hakkı tanımıştır.
- 2012 sonrası yükümlülük dönemi için AB yükümlülüğü en az 25 üyeyi kapsayacak şekilde belirlenecektir.
- 2012 sonrası AB balonu içinde mevcut ülkeler ile üyelik sürecindeki diğer ülkelerin ne tür bir yük paylaşımı içerisinde olacakları henüz belli değildir. Türkiye'nin olası AB üyeliğinin en erken 2013 yılından sonrası için geçerli olması, Türkiye'nin 2008-2012 ve 2012 sonrası dönemler için farklı stratejiler izlemesine olanak sağlamaktadır.
- Beyaz Rusya, Kyoto Protokolü Ek-B Listesinde adı yer almamasına rağmen Ağustos 2005 tarihinde Protokol'e taraf olmuştur. Beyaz Rusya, Protokol'e Taraf olmasının ardından, Montreal-COP/MOP1'de Ek-B içerisinde -%5 hedefiyle yer almak istediğini belirten bir başvuruyu Sekretarya'ya sunmuştur. COP/MOP1, Ek-B içerisindeki değişikliklerin ancak 2006 yılında gerçekleştirilecek COP/MOP2'de ele alınabileceğini belirten bir karar vermiştir. Bununla beraber Beyaz

Rusya, COP/MOP1'de Taraf ülke olarak Kyoto Protokolü sürecine katılmış hatta Kyoto Protokolü 6. Madde (Ortak Yürütme) Danışma Kurulu'nda bir temsilciyle yer almıştır.

- Kyoto Protokolü 3.9. madde (Ek-I Ülkelerinin yükümlülükleri) ve 9. Madde (tüm ülkelerin yükümlülükleri) 2006 yılı mayıs ayında Bonn'da gerçekleştirilen 24. Yardımcı Organlar Toplantısı'yla (SB24) beraber başlamıştır. Kyoto Protokolü'nün tamamı ise 2006 yılı sonundaki COP/MOP2'de görüşülmeye başlanmıştır. Bu görüşmelerin sonunda, "ortak ve fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesi gereğince aralarında G. Kore, Meksika gibi ülkelerin de yer alacağı bir grup yeni ülke için, yeni fakat daha esnek bazı yükümlülüklerin getirilmesi söz konusu olmuştur (<http://www.cevreonline.com>, son erişim: 09.06.2010).

Kyoto Protokolü ve Avrupa Birliği çevre düzenlemelerinin Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine yansımalarının incelendiği bu bölümde, Avrupa Komisyonu'nca yazılı olarak istenen sorular ve bunlara Türk tarafının verdiği cevaplar incelendiğinde; 27. Fası: Çevre başlığı altında yansımalar şöyle özetlenebilecektir; Türkiye'nin Kyoto Protokolüne üye olup olmadığı sorusuna Türk tarafının cevap olarak; Türkiye'nin 24 Mayıs 2004 tarihi itibari ile Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olduğu, sözleşmenin gereklerini yerine getirme konusunda kararlı olduğu yanıtı verilmiştir. Türkiye'nin Kyoto protokolüne üye olmadığı bildirilmiştir. Ancak Türkiye'nin 5 Şubat 2009 tarihinde Protokolü imzalaması ile bu durum değişmiş ve fasıl Türkiye lehine dönmüştür.

4.1.12. İklim Değişikliği Ve Küresel Isınma Konusunda Alınması Gereken Başka Önlemlere Gereksinim Var mıdır?

2012'den sonra Türkiye'nin kendi politikalarını Avrupa ile uyumlaştırarak beraber hareket etmesi gerekmektedir. Doğrusu, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde de farklı bir durum düşünülemez. Böyle olunca Türkiye kalkınmasını sürdürürken, bu kalkınma süreci içerisinde de yine düşük karbonlu teknolojilere geçişi gerçekleştirecektir. 2012 sonrası Kyoto sürecinde Türkiye'nin üzerinde durması gereken kişi başı karbon salınımları

konusunda bir yaklaşım belirlemek olmalıdır. Türkiye'nin Protokol'e taraf olması, uluslararası gündemin en öncelikli ve acil sorunlarından biri haline gelen iklim değişikliği ile mücadele konusundaki kararlılığını ve uluslararası toplumun güvenilir bir ülkesi olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Kyoto Protokolü, AB çevre müktesebatının bir parçasıdır. AB, Protokolün yerini alacak olan yeni anlaşmayı da müktesebatına dâhil edecektir. Dolayısıyla, 2012 sonrasını önemseyen AB, ülkemizin Protokole taraf olarak, geleceğe yönelik hazırlıklarını bir an önce başlatmasını istemektedir. Ülkemizin Kyoto Protokolüne taraf olması halinde, AB ile iklim değişikliği ile mücadele ve uyum konularında ve Avrupa Birliği müktesebatına uyum bağlamında işbirliği olanaklarını geliştirmesi de mümkün olacaktır.

Türkeş;

“Başta yenilenebilir enerjilerin (üretim, teknolojiler, vb.) birincil enerji içerisindeki payının artırılması ve her türlü kaynak tasarrufu, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşabilmek ve daha yaşanabilir bir Yerküre yaratabilmek amacıyla sosyoekonomik kalkınma yollarının ve kişisel ve toplumsal olarak çevreye ve iklime duyarlı daha yeşil bir yaşam tarzının benimsenmesi mutlaka gerçekleşmelidir. “

Devlet olarak küresel ısınmaya karşı başkaca şunlar yapılabilir; öncelikle Türkiye'nin gerçekçi bir sera gazı değerlerini belirlemek, hidrolik enerjiden en fazla yararlanmak. Rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmek. Boş arazileri ağaçlandırmak. Orman yangınlarını kontrol etmek. Termik santrallerde, iyi yakma metotlarını geliştirmek ve kaliteli yakıt kullanmak. Isınma amaçlı yakıtları kontrol etmek. Halkı bilinçlendirmek. Tarım politikasını gözden geçirmek. Turizm planlamasını yeniden yapmak. Ayrıca yerel yönetimlerin küresel ısınmaya karşı yapabilecekleri şöyle sıralanabilir; İklim değişiminin etkilerini gelecek nesil daha çok yaşayacaktır. Bu nedenle, okullarda iklim değişimi konusunda eğitici programlar düzenlenmelidir. Enerji ve su tasarrufunu projelendirerek uygulamaya sokulabilir. Yeni su kaynakları ve yenilenebilir enerji kaynakları bulunmalıdır. Sera gazlarını azaltacak önlemler ve denetimler arttırılmalıdır. Altyapı ve yerleşim planlamalarında iklim değişimi etkileri göz önüne alınmalıdır.

Duru'ya göre ise; gönüllü örgütlerin (NGO) temsilcilerinin birçoğu yıllardır bir uluslararası çevre politikasının bulunmamasından

yakınmaktadırlar. Onlara göre, dünya çapında en önemli çevre sorunu, uluslararası sözleşmelerde ve konferans belgelerinde standartların yer almaması ya da yeterli ölçüde uygulanmamasıdır. Gerçekte, bu doğru bir yargıdır. Ama çoğu kez doğru verilerle yanlış sonuçlara da varılabilir (<http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr>, son erişim: 31.08.2010). Hiyerarşik bir örgütlenme yapısı ve devletlere yaptırım uygulamasıyla kurumsallaşmanın güçlenmesi çağrıları yapılmaktadır. Bu önerilerde öncelik yatay ve hiyerarşik olmayan örgütlenme biçimlerine değil, küresel yönetim yapılarına verilmektedir. 25 Ocak 1999'da da, Almanya Sosyal Demokrat Parti'nin Parlamento'daki grubunun çevre politikası sözcüsü şunları söylemiştir:

“Parça parça ve kopuk uluslararası örgüt ve programları bütünleştirmek zorundayız. UNEP (Dünya Çevre Programı), CSD (Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu) ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), bir sürdürülebilir kalkınma örgütü oluşturmak üzere birleştirilmelidir. Çevreye zararlı atıkların atılmasını önlemek ve Gündem 21'le uyumlu, çevre açısından duyarlı ve sürdürülebilir nitelikte bir kalkınmanın sağlanmasını gerçekleştirmek üzere, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) arasında yakın bağlar kurulmalıdır.”

Kısaca, çevre politikası alanında uluslararası kurumsal sistem parçalanmış bir görüntü sunmaktadır. Bu sistemin, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi bir merkezi yoktur. Bütün bu kurumların görev ve sorumlulukları arasında çakışmalar bulunmaktadır. Eşgüdüm, eğer varsa, geçici niteliktedir; Birleşmiş Milletlerin organları ile ya da kendi aralarında yaptıkları toplantılarda devletler eşgüdüm ve işbirliği sağlamak için çaba harcarlar. Bu nedenle uluslararası sürdürülebilirlik stratejisi oluşturma işlevi yüklenmiş bir kurumsal merkezin oluşturulmasına acil gereksinme vardır (Simonis, 2008).

Öte yandan Duru'ya göre; çevre politikası için gereken mali kaynağın sağlanması çok önemlidir. 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın sekreterliği Konferansın eylem programı olan Gündem 21'in uygulanabilmesinin gelişmekte olan ülkelere yılda toplam 125 milyar dolarlık bir mali yardımı gerektiğini belirtmektedir. Ancak zengin ülkelerin yoksul Güneyin iklim, biyoçeşitlilik ve denizlerin korunması politikalarının uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla kurduğu Küresel Çevre Fonu'nun bütçesi yalnızca 2 milyar dolardır. Bu bilgiler ışığında iklim değişikliği ve

küresel ısınma konusunda alınması gereken bir dizi önlem vardır ancak bunların küresel anlamda ve tek elden yönetilmesi için öncelikle kurumsal bir merkez oluşturulmasına ihtiyaç vardır (<http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr>, son erişim: 31.08.2010).

Diğer taraftan Öztürk aynı soruyu şöyle yanıtlamıştır;

“Kesinlikle var, bunun en başında toplumun bu konuda farkındalığının artırılması ve gerek sanayi gerekse bireyler için "kendi bindiği dalı kesmeyecek" anlayışıyla doğayla uyumlu üretim ve yaşam kültürü kazandırılması gelmektedir.”

4.2. Yapılan Söyleşilerin Genel Bir Değerlendirmesi

Ek 2’ deki tabloda ayrıntılı dökümü yapılan röportajlarda, çevre, Avrupa birliği ve Türkiye ilişkileri konularında uzman toplam otuz iki akademisyen ve hükümet yetkilisi ile görüşülmüş ve kendilerine on soru yöneltilmiştir. Ancak sadece dört kişiden oldukça ayrıntılı ve aydınlatıcı yanıtlar alınmıştır. Böylece cevap alınanların oranı genele göre % 12,5 olarak değerlendirilmiştir. Görüşmecilerden özellikle Sayın Türkeş tüm soruları ayrıntılı bir şekilde yanıtlarken, Sayın Talu kimi soruların yanıtlarını telefon ile arayarak yanıtlamıştır. Cevap alınamayan görüşmecilerin büyük bir bölümü işlerinin yoğunluğunu sebep göstermişler ve soruların cevaplanmasının oldukça zaman alacağından yakınmışlardır. Sorulara cevap verme süreleri iki ile üç hafta arasında değişmiştir. Cevap süresini uzatan kimi görüşmeciler ek süre için bir posta göndermişler ve nihayetinde cevap vermişlerdir. Görüşmecilerin mesleklerine göre verdikleri cevaplar paralellik göstermektedir. Nitekim Sayın Talu ve Türkeş bürokrat kökenli olduklarından cevaplarında oldukça açıklayıcı cevap verdikleri görülmektedir. Bunların ışığında alınan cevapların bir değerlendirmesi aşağıya çıkartılmıştır.

İlk olarak, Avrupa Birliğinin bir Çevre Politikası geliştirmesinin en önemli sebebi bana göre ekonomik ve siyasidir. Ancak görüşmecilerden sadece Sayın Talu böyle düşünmektedir. Diğer görüşmeciler daha çok ortak bir politika belirlemenin sebeplerini insan sağlığı, sürdürülebilirlik ve çevre konusunda küresel lider olma çabası olarak göstermişlerdir.

İkinci soru, Avrupa Birliği Çevre Politikası’nın yasal dayanakları ve yaptırımlarının neler olduğudur. Avrupa Birliği Çevre Politikası’nın dayandığı temel uygulamalar Birliğin Eylem Programlarıdır. Ayrıca Avrupa Tek Senedi

ile çevre politikalarının tek bir merkezden yürütülmesinin önü açılmıştır. 1993 yılında devreye giren Maastricht Antlaşması ile çevre politikaları güçlendirilmiştir.

Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın hedefleri ile ilgili soruya görüşmeciler kendi düşünceleri ile cevaplamışlardır. Belirlenen ilkeler doğrultusunda geliştirilen çevre politikasının hedefleri genel olarak üye ülkelerin çevre kalitesinin yükseltilmesi, doğanın ve doğal kaynakların korunması, kentsel yaşam alanlarının planlamasında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınması olarak sıralanabilir. Ancak özelde ve arka planda Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın en önemli hedefi Birliğin kendi ticaretini diğer dışa karşı koruması olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın temel uygulama alanları şöyle sıralamak mümkündür; hava kalitesinin artırılması, biyo çeşitliliğin korunması ile yaşamın korunmasını sağlamak, yer üstü ve yer altı sularının organik kirlilikten arındırılması, sera gazı emisyonlarına direk etkisi olan ormanların korunması, atık yönetimi, kimyasallar, radyasyondan korunma, gürültü kirliliği.

Avrupa Birliği çevre mevzuatının uygulanmasının nasıl ve ne ölçüde olduğu sorusu şöyle cevaplanabilir; önceleri alınan önlemlerin uygulanma durumuna bakılmaksızın bir biri ardına mevzuatlar çıkarılırken Altıncı Çevre Eylem Planı ile bu durumun önüne geçilmiş ve daha şeffaf bir şekilde mevzuatın uygulanması sağlanmıştır. Böylelikle mevzuatı uygulayan ya da uygulamayan Birlik üyesi kolaylıkla gözlenebilmektedir. Çevre konusundaki mevzuatın uygulanmasındaki mali güçlükler için fonlar kurularak üye ülkelere bu fonlar sayesinde mali yardımlar sağlanmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve çevrenin korunması için Avrupa Birliğinin çeşitli kurumları bulunmaktadır. Bu kurumların amacı üye ve aday ülkelerdeki çevre konusunda hazırlanan projeleri ve yatırımları desteklemektir. Çevre mevzuatının esas uygulayıcıları üye devletler olmasına karşın birlik çeşitli düzenekler ile üye ülkeleri yönlendirmeye ve üyeler arasında uyum oluşturmaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nin çevrenin korunması alanındaki küresel rolüne gelince; çevre sorunları, özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik gelişmenin olumsuz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bu

sorunlarla mücadelede Avrupa Birliğini oluşturan genelde sanayileşmiş ülkelerin sorumluluğu daha fazla olacaktır. Hali hazırda Avrupa Birliği, ABD ve Çin'den sonra dünyanın üçüncü en çok karbondioksit gazı salan topluluğu konumundadır. Uluslararası toplumdan gelen tepkiler ve küresel bir tehdit haline gelmiş olan çevre sorunlarının bağımsız düşünülmemeyecek oluşu Avrupa Birliğini iklim değişikliği ile mücadele konusunda özel bir politika belirlemeye zorlamıştır. 1990'larda iklim değişikliği konusu siyasi ajandanın en öncelikli konularından biri durumuna geldiğinde Avrupa Birliği çevre politikası hali hazırda gelişen birçok alanda başarılı bir on yıl geçirmiştir. Bu yüzden Avrupa Birliği'nin güçlü bir iklim değişikliği stratejisi takip ederek ortak siyasi önlemler ile dünyanın geri kalanına örnek oluşturacağına karşı güçlü bir iyimserlik vardı (Collier, 1996). Görüşmecilerinde ortak kanaatleri, Avrupa Birliğinin dünya çapında standartlar belirleyerek diğer ülkeleri de sürdürülebilirlik politikaları ile birleştiren küresel bir lider konumunda oluşudur.

Türkiye'nin Çevre Mevzuatı Avrupa Birliği ile henüz tam olarak uyumlu değildir ve yapılması gerekenler vardır. Görüşmecilerin önemli bir kısmı bu görüştedir. Çevre konusu kapsamlı ve yönlü bir çalışma gerektirmektedir, yapılması gerekenler oldukça maliyetlidir. Ayrıca Birliğin Çevre Mevzuatının uyumu için sanayi firmalarının maliyetli yatırımlar yapması gerekmektedir. Çevre konusunda Avrupa Birliği şartlarına uyum için yapılması gerekenler sadece adaylık sürecinin iyileştirilmesi için değil, Birlik ile ticari özellikle ihracat konusunda da önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu yüzden Türk Çevre mevzuatı bir an evvel Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirilmelidir.

Kyoto protokolü ve Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri arasında oldukça fazla uyum vardır. Her ne kadar Avrupa Birliği Kyoto Protokol'ünden çok önceleri sera gazı emisyonları ile düzenlemeler getirmiş olsa da Protokolün uygulanmasında şu anda küresel bir öncü konumundadır.

Çalışmamızın başlığını da oluşturan Kyoto Protokolü ve Avrupa Birliği çevre düzenlemelerinin Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerine yansımaları konusunda görüşmecilerden biri şu anda çok fazla bir yansımının olmadığını belirtirken diğeri yansımaların değişik boyutlarda olacağını ve bu yansımaların Türkiye'nin lehinde olacağını belirtmiştir. Sonuç bölümünde bu konu ile ilgili daha geniş bir değerlendirme yer almaktadır.

Son olarak görüşmecilere iklim değişikliği ve küresel ısınma konularında alınması gereken başka gereksinim olup olmadığı sorulmuştur. Soruyu iki görüşmeci yanıtlamış ve yenilenebilir enerjilerin birincil enerji enerjilerindeki payının artırılması gerektiğini ve çevre bilincinin yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Gerçekten iklim değişikliği ve küresel ısınma konusunda yapılması gerekenlerin başında toplum olarak farkındalığın artırılması ve çevre mevzuatlarının uygulamalarının yakından takip edilmesi gerekmektedir. Çevre konusunda parçalanmış olan yapı bütünleştirilerek yeni düzenleme getirilmelidir.

Çevre, Avrupa birliği ve Türkiye ilişkileri konularında uzman kişiler ile yapılan ve yukarıda genel bir değerlendirmesi yapılan röportaj neticesinde, görüşmecilerden alınan cevaplar çalışmamızı zenginleştirerek konu hakkında değişik bulgulara ulaşmamızı sağlamıştır. Bu bulguların ve literatür çalışmalarının geniş bir değerlendirmesi sonuç bölümünde yer almaktadır.

4.3. Avrupa Birliği Çevre Politikasının Korumacı Boyutu

Genel olarak çevre politikası, bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Çevre politikası geniş anlamıyla çevre sorunlarının çözümü için geleceğe yönelik olarak alınması gereken tedbirlerin ve benimsenen ilkelerin bütünüdür (Durmaz, 2004).

Çevre politikaları, küresel çevreyi güvence altına almak, çevresel değerleri sürdürebilmek, insanların üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanan zararları ortadan kaldırmak için hedefleri belirlemek ve bu hedeflere ulaşmak için alınması gereken önlemler ve bu önlemlerin getirdiği yükün nasıl paylaşılacağı ile ilgilidir. Çevre politikaları doğrudan çevreyi korumaya yönelik tek bir alan olmayıp, hukuk, maliye, şehircilik, sanayi politikaları ile yakından ilgilidir ve bu alanlarda düzenlemeler yapılırken çevre politikaları ile uyum sağlanması gerekmektedir (Mutlu, 2006).

Avrupa'da çevre konusunda baskıların giderek artması, doğal enerji kaynaklarının tükenme noktasına gelmesi, sel, kuraklık gibi doğal afetlerin artması, sanayi ve evlerdeki faaliyetler sonucu CO₂ salımının hızla artması, özellikle şehirlerde çevre kirliliği yüzünden yaşam kalitesinin düşmesi Birliğin ortak bir çevre politikası geliştirmesinin sebebi olarak gösterilmektedir. Ancak

birliğin ortak bir çevre politikası geliştirmesinin bu görünen sebeplerinin yanında Birliğin üyelerini korumacı boyutu da önemli bir yer tutmaktadır.

Küreselleşme sürecinin başlaması ile birlikte uluslar arası ticareti kısıtlayan mekanizmaların kaldırılması, sermayenin akışkanlığı gibi sebepler ile ulusal ve özellikle çok uluslu şirketler ucuz işgücü nedeniyle üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere kaydırmışlardır. Bu şirketlerin büyük kısmı doğal kaynakların çıkartılması, işlenmesi ve imalat sektörlerinde yoğunlaşmışlardır. Başlıca faaliyet alanları Petro-kimya, otomotiv, elektronik, lastik, ilaç, tütün ve gıda maddeleri üretimi olarak sayılabilir ve bu sektörler en çok çevre sorunu yaratan sektörlerdir (Toprak, 2006).

Çevre kirliliği koruma politika formlarının çoğunun tek bir pazar üzerinde etkisi vardır. Eğer bir ülke bir arabanın CO₂ salınımı konusunda yüksek bir standart getirerek bir başka ülkenin arabasını sınırları içerisine almıyorsa bu durum iki ülke arasında ticaret konusunda bir engel oluşturmuş olacaktır. “Yeşil Korumacılık” olarak bilinen böylesi durum Birliğin tek bir market oluşturma çabasının bir parçasıdır. Bu tek pazar olma durumu çevre politikalarının uygulamalarında da görünmektedir. Almanya 1980’lerde büyük yakma tesislerinin kontrolü için Avrupa standartları getirilmesi konusunda ısrarcı olmasaydı, bu durum ülkenin son dönemde elektrik üretiminin kontrolü konusunda getirilen engellemeler ile dezavantajlı bir duruma düşmesine sebep olacaktı (Weale, 1995).

Avrupa Birliğinde “Yeşil Troyka” olarak adlandırılan Almanya, Hollanda ve Danimarka Çevre Politikalarında liderlik yapmaktadır. Birlik düzeyinde alınan kararlar çoğu zaman bu liderler sayesinde olmuştur. Genellikle çevre konusunda ilerici bir devletin kabul ettiği ulusal bir mevzuat iç pazara karşı bir tehdit ya da belli bir sanayi dalının rekabet gücünü kısıtlayıcı bir tedbir olarak görülmektedir. Hiçbir üye ülke çevre konusunda bütün sektörlerde öncü değildir. Kimi ülke içme sularındaki zararlı maddeleri konu alan mevzuatın çıkması için öncülük ederken başka bir ülke (İngiltere), ülke içinde kurşunsuz benzin kullanımı için ulusal bir mevzuat kabul ederek bu mevzuatı tüm Avrupa Birliği ülkelerine yaymak için birliğe girişimde bulunmuştur.

Çevreye ilişkin konuların Birliğin gündemine alınmasında esas rolü Almanya oynamaktadır. Çevre konusunda Almanya 1970’li yıllarda ön safhalarda yer almıyordu. Ancak ülkedeki bir takım güçler 1982’de

Almanların ormanlarının asit yağmurları nedeniyle yavaş yavaş yok olduğunu fark etmeleri ile bu durumu değiştirerek Almanya'nın "Yeşil " bir devlet olmasını sağladı (Weale, 1995). Alman politikasının en önemli amaçlarından biri, özellikle çevre alanında Avrupa Birliği'nin daha kısıtlayıcı önlemler almasını sağlayarak Alman sanayisini rekabetçi etkilerden korumaktır. Almanya özellikle hava kirliliği ile mevzuatta etkilidir.

Alınan önlemler, sadece çevrenin korunması alanında değil, geleceğe yönelik yenilikçi ve büyük istihdam sağlayan bir sanayinin geliştirilmesi açısından da, Almanya'ya uluslararası alanda rekabet gücü kazandırmaktadır. Bu yüzden Almanya dış piyasalarda aktif bir rol oynamaktadır. Her üç güneş pilinden biri ve neredeyse her iki rüzgar tribününden biri Almanya'da üretilmektedir. 2007 yılı itibarıyla 250.000'den fazla insan yenilenebilir enerji sektöründe çalışmaktadır. Buna ek olarak su arıtma, filtreleme, geri dönüşüm ve yeniden doğaya kazandırma gibi çevre teknolojisi alanlarında istihdam edilen bir milyona yakın insan bulunmaktadır. Enerji fiyatlarının yükseldiği günümüzde verimlilik sağlayan teknolojiler de (geniş etkinlik alanına sahip enerji santralleri, elektrik ve ısı enerjilerinin entegre üretimi, enerji tasarruflu konut yapımı, binaların enerji kullanımına dönük islahı, az yakıt tüketen otomobiller), iş olanağı yaratan lokomotif sektörler arasındadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IAE) verilerine göre Almanya, görece az enerjiyle yüksek kapasiteli bir ekonomiyi işleten ülkeler arasında yer almaktadır. Almanya'nın en tanınmış danışmanlık şirketlerinden Roland Berger'in yaptığı araştırmaya göre de, çevre teknolojileri alanında 2020 yılında çalışan insan sayısı, günümüzde en yüksek istihdama sahip iş dallarından olan makine ve otomobil sanayilerindeki sayının bile önüne geçecektir. Sağlanan gelişmelerin de etkisiyle, bugün Alman nüfusunun üçte ikisi, tutarlı bir çevre politikasının ekonomik rekabet gücüne olumlu yönde katkısı olduğuna inanmaktadır (<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de>, son erişim: 01.09.2010).

Avrupa Birliğinde ortak hareketlerin altında yatan temel neden karmaşık değildir, bu tür eylemlerin nedeni üyelikten elde edilecek kazançlardır. Ortak hareketlere üyelik giriş maliyetleri oldukça yüksek öte yandan aidatlar buna nispeten düşüktür. Bir gruba üye olunmaması durumunda alınacak kararlara ve grup stratejilerine etki etme şansı

kaybedilmektedir. Fransız bir otomobil üreticisinin, Japon otomobil üreticileri ile girdiği bir itilafın ardından böylesi bir gruba üye olmaya iten sebep budur (Dinan, 2005). Bu tür çıkar gruplarının hedefi ise birlik düzeyinde kendi ortak pazar rekabetleri için politikalar oluşturmaktır. İşte bu durumda birliğin çevre politikalarının üyelerinin rekabet ortamlarını koruması için onların çıkarları ile muhakkak örtüşmesi gerekmektedir.

4.4. Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliği

Sonuç bölümüne geçmeden önce ülkemizde çevre konusundaki tehditlerden birine; Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliği'ne yer verilmiştir.

Çoğu yakma tesisi yakıt veya doğal kaynaklar kullanılarak elde edilen ham maddeleri kullanarak diğer faydalı enerjiye dönüştürülen hammaddeleri kullanır. Fosil yakıtlar bu alanda kullanılan en yaygın kaynaklardır. Ancak fosil yakıtların kullanılması çevre üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle hava kirliliği emisyonu olarak olumsuz etkisi oldukça fazladır. Fosil yakıtların yakılmasından ortaya çıkan en önemli hava emisyonları SO₂, NOX, CO, Partikül madde ve N₂O ve CO₂ gibi sera gazlarıdır. Fosil yakıtla çalışan yakma tesislerinden sera gazı emisyonlarının özellikle CO₂ emisyonlarının azaltılması için çeşitli yöntemler, işlemler ve teknolojiler son yıllarda tartışılmaktadır (www.cygm.gov.tr, son erişim: 06.09.2010).

2006 yılında Avrupa Komisyonunca yayınlanmış olan "Büyük Yakma Tesisleri İçin Mevcut En İyi Teknikler Belgesi" ne göre büyük yakma tesislerinden sera gazı emisyonlarının azaltılması için iki seçenek vardır. Birinci seçenek, yakma işleminin etkinliğini, enerji kullanımını ve muhafaza edilmesini geliştirerek CO₂ emisyonundan kaçınmaktır. İkinci seçenek ise, hala gelişme aşamasında olan ve henüz Büyük Yakma Tesisleri' inde uygulanmamış olan baca gazı ayrılması ve boşaltımıyla CO₂ emisyonlarını kontrol etmektir (www.cygm.gov.tr, son erişim: 06.09.2010).

Türkiye kurulu gücünün yaklaşık %61.3'ü termik, %38.7'si hidrolik ve %0.06'sı rüzgar enerjisidir. 2002 yılında, Türkiye kurulu gücü içinde, kömürün payı yaklaşık %22.1 ve doğal gazın payı %26.4'tür (<http://www.teias.gov.tr>, son erişim:06.09.2010).

Elektrik üretiminden kaynaklanan CO₂ salımları, yeni ve verimli teknolojilerin uygulanması ile %25 ya da daha fazla azaltılabilmektedir. Bu yüzden, yeni kurulacak olan kömüre dayalı termik santraller için, Türkiye koşullarına ve özellikle yerli linyitlerin kalitesine uygunluk göz önünde tutularak, ticari olarak kabul görmüş ve ekonomik açıdan maliyet-etkin olan yeni ve verimli teknolojilerin uygulanması, salımların azaltılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Ayrıca, elektrik üretim planlama çalışmalarında, çevreye duyarlı yeni ve verimli teknolojiler dikkate alınmalı ve bunlara ilişkin senaryolar geliştirilmelidir (Türkeş, 2003).

Öte yandan yeni teknolojilerin geliştirilmesi yeni ticari konuları gündeme getirmektedir. Fosil yakıtları kısa vadede aşamalı olarak durdurmak, hemen hemen imkânsızdır. Çevresel açıdan bu gibi yakıtları uygun hale getirmenin diğer bir yolu, üretim sürecinde çıkan karbon dioksiti ayırarak yeraltına depolamaktır. Bu işlem, Karbon Tutma ve Depolama (CCS) olarak bilinir. Vattenfall, Eylül 2008'de Berlin'in yakınlarındaki pilot tesis Schwarze Pumpe'yi açarak dünyada Karbon Tutma ve Depolama teknolojisini uygulayan ilk elektrik şirketi olmuştur. Vattenfall'ın Almanya'da, her biri yüksek karbon dioksit salan birkaç kömür yakmalı elektrik santrali bulunmaktadır. Bu şirket hâlihazırda, ek test tesisleri planlamaktadır ve ilk ticari Karbon Tutma ve Depolama tesisini 2020 yılında açacaktır. AB Komisyonu'nun Karbon Tutma ve Depolama konusunda beklentileri yüksektir (<http://www.sweden.se>, son erişim: 06.09.2010). Bu tesislerin üretilerek ihraç edilmesiyle yeni bir pazar ortaya çıkaracağı değerlendirilebilir.

Teknoloji eskiliğinden dolayı verimlilikleri düşük olan santrallerde, verimliliği artırmak üzere gerekli iyileştirme çalışmalarının yapılması, yapılabirliği bulunması durumunda kazan değişikliğine gidilmesi, elektrik üretiminden kaynaklanan salımların azaltılmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, işletme hakkı özel sektöre devredilecek olan santrallerde, santrali devir alacak firma tarafından, yakma sistemlerini iyileştirmeye, verimliliği arttırmaya ve buna bağlı olarak da sera gazı salımlarını azaltmaya yönelik gerekli iyileştirme çalışmalarının yapılması, devir sözleşmelerinde sağlanmalıdır (Türkeş, 2003).

Diğer taraftan Türkiye'deki ekonomik değer taşıyan ilk elektrik üretimi su gücünden faydalanılarak elde edilmiş olsa da bugün yapımı ve işletmesi

hidro elektrik santrallere nazaran daha kolay olan termik santrallerin Türkiye'deki toplam elektrik üretimindeki payı daha yüksektir. Türkiye'de termik santrallerde elektrik üretimi için maden kömürü, linyit fuel oil, motorin, doğal gaz, sıvılaştırılmış gaz, nafta gibi fosil yakıtlar kullanılmaktadır. Bu santrallerin bacalarından çıkan karbon dioksit sera etkisi yaratan gazlar arasındadır. Bu yüzden kömür ile çalışan her yeni termik santral inşaatı karbondioksit artışı anlamına gelmektedir (Avcı, 2005). Ayrıca, termik santrallerden çıkan maddeler (SO₂) asit yağmurları şeklinde havayı kirletmekte, toprak ve suyu etkilemekte, doğal bitki örtüsünü ve ormanları yok etmektedir. Asit yağmurlarının diğer zararlı etkisi ise, bakır (Cu) ve kurşun (Pb) gibi zehirli elementlerin içme sularına karışmasıdır. Termik santralin bulunduğu yöre halkı doğrudan bu tehditlerle karşı karşıyadır (<http://www.kizilbayrak.org>, son erişim: 06.09.2010).

1995 yılında yıllık 63 milyon ton olan gaz çıkışı, 1999 yılında yeni termik santrallerin eklenmesi ile %5.6 oranında artış göstermiştir. 2020 yılında Türkiye'deki termik santrallerden yıllık gaz çıkışı 245 milyon Ton olarak tahmin edilmektedir. Bu da yaklaşık 66,8 Milyon Ton karbona eşittir (Atımtay, 2003).

Sonuç olarak çevre açısından ve hava kirliliği bakımından bütün bu olumsuzluklara karşın Türkiye'de son dönemde 47 yeni kömürlü termik santral için girişimde bulunulması manidardır. Yapılacak yeni düzenlemeler ile termik santrallerin kurulması ve işletilmesi sıkı yaptırımlara bağlanması gerektiği değerlendirilmektedir. Türkiye'deki kömür rezervleri çoğunlukla linyit olarak sınıflandırılmaktadır; linyit en düşük karbon içeriğine ve en yüksek nem oranına sahip kömür türüdür. Kirletme oranı çok yüksektir ve enerji değeri çok düşüktür. Bu durum kömür santrallerini daha az verimli hale getirerek elektriği daha pahalı konuma getirmektedir sonuçta toplumsal maliyetleri arttırmaktadır.

5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmanın ilk bölümünde genel hatlarıyla küresel iklim değişikliği, küresel ısınma olguları ve bu olguların bilimsel arenada ön plana çıkmasıyla, sorunun çözümündeki uluslar arası gelişmeler tarihsel olarak vurgulanmıştır. Bunun devamında özellikle küresel iklim değişikliği sorununun ele alındığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve sonraki gelişmeler irdelenmiştir. Yine bu bölümde küresel iklim değişikliğinin Türkiye'ye etkileri ortaya konulurken, Kyoto Protokolü üzerinde durulmuştur. Bu aşamada Türkiye'nin genel olarak çevre sorunları ve küresel iklim değişikliği bağlamındaki adımları değerlendirilerek Kyoto Protokolü'nün iklim değişikliğini engellemedeki önemi vurgulanmıştır.

Son olarak Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri ve çevre üzerine Türkiye - AB müzakereleri değerlendirilmiştir. Özellikle Kyoto Protokolü'nün kabul edilmesi ile Türkiye'nin müzakerelerin çevre başlığı kazanımlarının olup olmadığı araştırmada vurgulanmış, bu bağlamda derinlemesine mülakat yöntemi ile toplam otuz iki uzman ile görüşülerek alınan yanıtlar değerlendirilmiştir.

AB çevre politikası diğer topluluk politikaları (tarım, ticaret veya ulaştırma vb.) gibi 1957 Roma Antlaşması içinde yer almamıştır. Bunun nedeni, o tarihlerde bugünkü anlamda bir çevre koruma fikrinin yaygın olmamasıdır. Ancak 1972 yılında topluluk Hükümet veya Devlet Başkanları'nın Paris'te yaptıkları toplantıda topluluk çevre politikası ortaya çıkmış ve ekonomik gelişme ile birlikte yaşam kalitesinin artırılmasının sağlanması, bu nedenle çevre koruma konusuna özel bir önem verilmesinin gereği belirtilmiştir. Bu tarihten sonra çevre politikası birliğin en çok üzerinde durduğu politikalardan biri haline gelmiştir.

Çevre Politikası; konu ile ilgili olarak çıkarılan yüzden fazla kanun ile desteklenmiş ve konu Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi gibi topluluk kurumlarının da geniş çapta ilgisini çekmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Avrupa Tek Senedi içinde çevre koruma ile ilgili olarak önemli bir bölüm ayrılmıştır.

Topluluk çevre politikasının amacı, içinde yaşanan çevrenin ve yaşam şartlarının kalitesinin yükseltilmesidir. Bu amacın

gerçekleştirilebilmesi yönünde topluluk birinci eylem programında (1973–1976) yer alan çevre politikası ile ilgili genel prensipler şu şekilde özetlenebilir:

- En iyi çevre politikası kirliliğe neden olan şartların olumsuz etkilerini önlemeye çalışmak yerine, bunları kaynağında yok etmektir. Bu nedenle teknik gelişme sağlanmalı ve topluluğa en az maliyet getirecek ekonomik ve sosyal gelişmeye uygun olacak şekilde çevre politikası düzenlenmelidir,
- Tüm teknik planlarda ve karar aşamalarında faaliyetlerin çevre üzerindeki etkileri, dikkatle incelenmelidir,
- Ekolojik dengeyi bozacak faaliyetlerden kaçınılmalıdır,
- Çevre koruma konusunda teknik ve bilimsel standartlar geliştirilmeli ve bu alandaki araştırmalar teşvik edilmelidir,
- Kirliten öder prensibi dikkate alınmalıdır.
- Bir ülkedeki faaliyetlerin, diğer bir ülkede çevre üzerinde zarara yol açmamasına özen gösterilmelidir,
- Topluluk ve üye ülkeler çevre politikası çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını da gözetmeliler ve alınacak önlemlerin bu ülkelerin ekonomik gelişmeleri ve ticaretleri üzerindeki olası etkileri göz önüne alınmalıdır,
- Global bir çevre politikası gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların etkinliği uzun dönemli bir bakış açısına sahip Avrupa çevre politikasının belirlenmesi ile mümkündür.
- Çevrenin korunması herkesin dikkatle üzerinde durduğu bir konu haline gelmeli ve kamuoyu konunun önemi bakımından aydınlatılmalıdır. Toplulukta politikanın başarısı her kesimden, her sosyal gücün çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusuna önem vermesine bağlıdır,
- Kirliliğin her çeşidi ile ilgili olarak neler yapılacağı (mahalli, bölgesel, ulusal, topluluk ve uluslararası seviyede) belirlenmeli ve koruma altına alınacak coğrafi alanlar saptanmalıdır,
- Bu uzun dönemli bakış açısı çerçevesinde, ulusal programlar koordine edilmeli ve topluluk politikalarıyla uyum sağlanmalıdır.

Ancak bu tip bir koordinasyon ulusal düzeyde gelişmeleri sınırlandırmamalıdır.

Öte yandan, başta enerji, tarım, sanayi ve turizm olmak üzere diğer sektör politikalarının, çevreyi önemseyen bir yaklaşımla uygulanması gereğinin AB'nin en çok üzerinde durduğu ölçütlerden biri olduğu unutulmamalıdır. Müzakere sürecinde Türkiye'yi zorlayacak en önemli hususlardan biri budur. Çevre politikalarının sektörel kalkınma politikalarıyla bütünleştirilememesi ve bu sorunların toplumsal uzlaşmayı içerecek yöntemlerle kısa sürede çözüme kavuşturulamaması halinde, Türkiye'nin sadece ulusal düzeyde değil, AB ile uyumda ve tüm uluslararası ilişkilerde, özellikle uluslararası ekonomik ilişkilerde ciddi darboğazlarla karşı karşıya kalacağını görmek ve bu yönde biran önce önlemler almak gerekmektedir.

2004 Ekim ayında yayınlanan "İlerleme Raporu"na bakıldığında, bir takım ilerlemeler sağlanmış olsa da, çevre müktesebatının aktarımının halen düşük seviyede olduğu belirtilmektedir. Çevre konusunda idari yaptırımın daha fazla güçlendirilmesi gerektiği ve yatay mevzuat ile (Çevre finansmanı, çevresel veri tabanı ve enformasyon, ÇED, Stratejik ÇED, çevresel planlama gibi) hava ve su kalitesi, atık yönetimi, doğanın korunması ve endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi konularının çok yoğun çaba harcanması gereken alanlar olduğu bildirilmiştir.

2005 Kasım ayında yayınlanan "İlerleme Raporu"nda 27. Çevre başlığı altında, Çevre ile ilgili diğer sektörlerde müktesebatın aktarımında sınırlı bir gelişme sağlanmış ya da esaslı bir gelişme görülmemiştir. Yatay mevzuat alanında esaslı bir ilerleme kaydedildiği söylenemez. Türkiye Kyoto Protokolünü hala onaylamamış, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Sera gazı emisyonu tahsis ticareti cetvelinin oluşturulmasının yanı sıra emisyon ticaretine ilişkin mevzuatın kabulü konularında ilave çaba harcanması gerekmektedir. Hava kalitesi ile ilgili olarak sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, endüstriyel hava kirliliğinin ve konut ısıtması kaynaklı hava kirliliğinin denetimiyle ilgili tüzükler kabul edildiği. Bununla birlikte, hava kalitesi çerçeve mevzuatının iç hukuka aktarımı konusunda pek ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Motorlu taşıt kaynaklı hava kirliliğine ilişkin mevzuatın iç hukuka aktarımı oldukça ileri seviyede olduğu bildirilmiştir.

Bununla birlikte, özellikle sıvı yakıtlardaki sülfür miktarı ve değişken organik bileşik emisyonlar konularındaki direktiflerin iç hukuka aktarımı olmak üzere ilave mevzuat kabul edilmesi ve hava kalitesinin artırılmasının izlenmesini ve şekillendirilmesi dahil olmak üzere uygulamaya başlanması için adımlar atılması gerekmektedir.

2006 "İlerleme Raporu"nda yatay mevzuat alanında önemli bir ilerleme kaydedilmediği, bu alandaki genel müktesebat uyum seviyesinin sınırlı olduğu, Türkiye'nin Kyoto Protokolünü onaylamadığı ve Emisyon Ticaret Direktifini ve ilgili kararları iç hukuka aktarmadığı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak ayrıca şu saptamalarda bulunulmuştur; Halkın çevre konusundaki bilgilere erişimi ile ilgili direktifin daha ileri düzeyde iç hukuka aktarımı konusunda bir gelişme olmamıştır. Hava kalitesi mevzuatıyla ilgili olarak bir miktar ilerleme kaydedilmiştir. Hava Çerçeve Yönetmeliği ve ilgili yönetmeliklerle uyum konusunda ilerleme sağlanmamıştır. Ancak bir eşleştirme projesi halen devam etmektedir. Müktesebata uygun izleme istasyonları şebekesi 36 şehirde kurulmuştur. Petrol ve dizel yakıtlarının kalitesi ve belirli bazı sıvı yakıtlardaki sülfür oranının azaltılması ile ilgili yönetmeliklerin aktarımı alanında iyi bir ilerleme kaydedilmiştir. Kolay Buharlaşan Organik Bileşen (Volatile Organic Compound) emisyonlarıyla ilgili direktifin uyumlaştırılması konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmemiştir. Ulusal Emisyon Tavanları direktifi henüz aktarılmamıştır. Bu alandaki hazırlıklar daha güçlü çaba sarfedilmesini gerektirmektedir.

2007 yılında yayınlanan "İlerleme Raporu"nda şu değerlendirmelere yer verilmiştir; Ulusal Çevre Uyum Stratejisi, Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Türkiye, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreterliğine 1990–2004 yılları için Sera Gazı Envanterini sunmuştur. Türkiye Kyoto Protokolünü henüz onaylamamıştır, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Bir sera gazı emisyon izni ticaret düzenlemesi oluşturulmamıştır. Emisyon Ticaret Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Hava kalitesi hususunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Çevre korunması bakımından yakıt ithalatının kontrolüne ilişkin kurallar kabul edilmiştir. İzleme istasyonları şebekesi genişletilmiştir. Ancak hava kalitesi çerçeve müktesebatının ve ilgili Direktiflerin iç hukuka aktarılması henüz

tamamlanmamıştır. Kolay buharlaşan organik bileşen emisyonları, bazı sıvı yakıtlarındaki sülfür oranı ve ulusal emisyon tavanları konusundaki müktesebata dair mevzuata ilişkin ilerleme olmamıştır. Sonuçta 2007 yılında Türkiye, merkezi düzeyde idari kapasitenin artırılması alanında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, yatay mevzuat, hava kalitesi, kimyasallar, gürültü ve atıklara ilişkin ilerleme sınırlıdır. Türkiye, endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi konusunda ilerleme kaydetmemiştir. Çevre müktesebatının aktarımının genel düzeyi düşüktür.

2008 yılı “İlerleme Raporu”nda Türkiye yatay mevzuat alanında bir miktar ilerleme kaydetmiştir. Çevresel Etki Analizi Direktifi (ÇEA) büyük oranda aktarılmıştır. Ancak, kamuya danışma ve sınır ötesi istişare usulleri tam uyumlu değildir. Türkiye, Kyoto Protokolü’nü henüz imzalamamış, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf olmamıştır. Emisyon Ticareti Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Sera gazı emisyon ticareti planı henüz oluşturulmamıştır. Stratejik Çevre Analizi (SEA) Direktifi’nin aktarılması erken bir aşamadadır. Çevre sorumluluğu, halkın katılımı ve halkın çevre konularında bilgiye erişimine ilişkin müktesebatın aktarılması konusunda hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, Topluluk sivil savunma mali aracına katılımına ilişkin mutabakat muhtırası üzerinde müzakerelere de henüz başlamamıştır. Hava kalitesine ilişkin olarak Türkiye, hava kalitesi çerçeve mevzuatı ve ilgili direktiflerle uyum konusunda iyi ölçüde ilerleme sağlamıştır. Evlerdeki ısıtma sistemlerinde kullanılan sıvı yakıtlardaki kükürt oranı konusunda da ilerleme kaydedilmiştir. Marmara’da bir temiz hava merkezinin kurulmasıyla, bölgesel hava kalitesi konusundaki idari kapasite iyileştirilmiştir. Uçucu organik bileşen emisyonları, belirli sıvı yakıtlardaki kükürt oranı ve ulusal emisyon tavanları konusundaki müktesebata dair mevzuata ilişkin ilerleme olmamıştır.

2009 yılı Ekim ayında yayınlanan son “İlerleme Raporu”nda yatay mevzuatta iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Kyoto Protokolünü onaylamıştır. Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Direktifi büyük oranda iç hukuka aktarılmıştır. Ancak, halkın katılımı ve sınır aşan hususlara ilişkin istişarelere yönelik usuller tam olarak uyumlu hale getirilmemiştir. Çevre Kanununda, petrol, jeotermal kaynaklar ve maden aramalarının Çevresel

Etki Değerlendirmesi dışında bırakılmasına ilişkin bazı maddeler, Anayasa Mahkemesi tarafından çevresel korumanın iyileştirilmesi amacıyla iptal edilmiştir. Türkiye, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine taraf değildir. Emisyon Ticareti Direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Sera gazı emisyon ticareti sistemi henüz oluşturulmamıştır. Stratejik Çevre Değerlendirmesi (SEA) Direktifinin ulusal mevzuata aktarılması erken aşamadadır. Çevresel sorumluluk, halkın katılımı ve halkın çevresel bilgiye erişimine ilişkin AB müktesebatının iç hukuka aktarılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, Topluluk sivil koruma mali aracına katılıma ilişkin mutabakat zaptı müzakerelerine de henüz başlamamıştır.

Bu durum açıkça, halen Türkiye’de, kurumsal açıdan çevrenin iyi yönetilmediğine, politik açıdan sektörel entegrasyonların sağlanmadığına, çevre finansman politikalarının yetersizliğine, çevreyle uyumlu planlama politikalarının güçsüzlüğüne ve bu alanda katılım ve şeffaflık açısından istenilen düzeyde olmayan bir yönetim anlayışının varlığına işaret etmektedir. Bütün bu olumsuzları gidermenin tek yolu Türkiye’de çevre politikaların biran önce gerçekleşmesi ile mümkündür. Bu noktada, adaylık sürecinin, Türkiye’de sağlıklı çevre politikalarının uygulanmasında motivasyon sağlamak açısından çok önemli bir fırsat olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca Türkiye’de mevcut kanun, kuruluşlar arasında yetki karmaşasının giderilmesinden başlayan ve çevre politikalarının sektörel kalkınma politikalarıyla bütünleştirilmesine kadar birçok değişikliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Kanunda, AB çevre uyumu koşullarını yerine getirecek şekilde, çevre hizmetlerinin yerinden görülmesi için yeni düzenlemelerin yapılması, yaptırım, denetim ve izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve bu doğrultuda çevre finansmanı politikaları ve araçlarının geliştirilmesi yönündeki eksiklikler; halen TBMM Çevre Komisyonunun gündeminde olan Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı üzerindeki tartışmalarda odak noktaları olmaktadır. Yapılacak yeni düzenlemenin, AB’nin çevre alanında benimsediği genel politika ve ilkelere uygun olması, Türkiye’deki çevre yönetim kurum ve birimlerin işlerliğini güçlendirerek hızlandırmak muhakkak öncelikler arasındadır. Türkiye’nin, sera gazı

salımlarının azaltılması, iklim değişikliğinin etkilerine uyum, teknoloji transferi ve finansman alanlarında ulusal koşullarına uygun yükümlölükler üstlenmesi şüphesiz Avrupa Birliği Adaylık müzakerelerinde çevre başlığı altında kazanımlar elde etmesini sağlayabilecektir. Yukarıda söz edilen alanlarda olumlu adımların atılması, Türkiye'nin karbon dostu bir ülke yolunda ilerlemesinin önünü açmasının yanında, halen uluslararası alanda çevre konusunda yaşanmakta olan gerginliğin çözülmesine ve 2012 sonrası iklim değişikliği rejiminin daha kalıcı, geniş kapsamlı ve kararlı bir yapıya oturmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, Yunus ve Özsoy, Gülçin. (2008). "A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi Çok Geç Olmadan Harekete Geçmek İsteyenler İçin", www.rec.org.tr.
- Akdur, Recep. (2005). "Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları (Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumu)", Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23.
- Ataklı, Ahmet. (2006). "Küresel Isınmanın Su Kaynakları ve Tarım Üzerine Etkileri", *Bilim Ve Ütopya Dergisi*, sayı 139,19.
- Atımtay, Aysel. (2003). "A global outlook to the carbon dioxide emissions in the world and emission factors of the thermal power plants in Turkey", *Water, Air, and Soil Pollution: Focus* 3, 325–335.
- Avcı, Sedat. (2005). "Türkiye'de Termik Santraller Ve Çevresel Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı 13, Sayfa 1–26, İstanbul.
- Başarır, Elif P. (2008). "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları", AB Uzmanlık Tezi, Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.
- Batal, Salih. (2010). "Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Temel Özellikleri", <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/06.htm>.
- Budak, Sevim. (2004). "Uluslar arası çevre düzenlemeleri bağlamında politika, adalet ve katılım İçinde M. Marin ve U. Yıldırım (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*." İstanbul: Beta Yayınları, 385- 430.
- Burns, Tom. (2001). "Post-Kyoto Climate Policy Possible", *Oil and Gas Journal*, 99(30): 20–26.
- Collier, Ute. (1996). "The European Union's climate change policy: limiting emissions or limiting powers?", *Journel of European Public Policy*, 31 Mart 1996: 122-138.
- Değer, Alper ve Anbar, Adem. (2007). "Küresel Isınmanın Dünya Ekonomisine ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 9, Sayı: 4.
- Desai, Bharat H. (1999). "Institutionalizing the Kyoto Climate Accord", *Environmental Policy & Law*, (Vol. 29, Issue 4): 159–164.
- Dinan, Demond. (2005). "Avrupa Birliği Ansiklopedisi", Kitap yayınevi, İstanbul

- Duru, Bülent. (2007). "Avrupa Birliği Çevre Politikası", Avrupa Birliği Politikaları (Der.), İmaj Yayınevi, Ankara.
- Duru, Bülent. (2008). "Kyoto Projokolünden Halkların Protokolüne, Kyoto Sonrası (2012) İçin İklim Değişikliği Görüşmeleri", Mülkiye Dergisi, Cilt:32 Sayı: 259, ss.205-214.
- Durgun, Ayşe ve Memişoğlu, Dilek. (2009). "Kyoto Protokolü Ve Bu Süreçte Ortaya Çıkan Paradokslar, Uluslararası Davraz Kongresi"
- Durmaz, Burcu. (2004). "Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması", Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2004, s.3.
- Ercan, Nilgün (2007), "Ėklim Değişikliğine Bakığ", Emoenerji Toplumsal Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı:3, Ekim 2007, ss:3-5.
- Foster, John Bellamy (2007), "A New War On The Planet?", The Independent, 08 June 2007.
- Garner, Robert. (1996). "Environmental Politics, (London, New York: Prentice Hall).
- Gerhard, Lee C. (2001). "Inadequate Science Leaves Climate Debate", Oil and Gas Journal, 99(29): 20-26.
- Güven, Ayşe Güneş. (2006). "1997 Kyoto Protokolü'nün Oluşumu ve Uluslararası Çevre Politikalarına Etkileri", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anablim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2006
- Jendroška, Jerzy .(2005). "AB İlişkileri ve Ulusal Mevzuat Reformları", Avrupa Birliđi Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması için Stratejiler: Türkiye'yi Neler Bekliyor? Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.67, Ankara
- Kantörün, Ufuk. (2010). "Avrupa Birliği Küresel Bir Güç mü?" http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=570:avrupa-birlii-kueresel-bir-guec-mue&catid=70:ab-analizler&Itemid=134, son erişim 03.06.2010.
- Kılıç, Nurel. (2007). "Kyoto Protokolü" , AR-GE Bülten 2007 Mart Sektörel <http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/bulten/>, son erişim 02.06.2010
- Khanna, Navin. (2001). "Analyzing the Economic Cost of the Kyoto Protocol", Ecological Economics, 38: 59- 9.
- Marland, Gregg. (1999). "National Carbon Dioxide Emissions from Fossil Fuel Burning, Cement Manufacture and Gas Flaring", Oak Ridge, TN: Oak Ridge Laboratory.

- Mceldowney, John F.ve Mceldowney, Sharron (1996), Environment and Law: An Introduction for Environmental Scientists and Lawyers, (London: Longman).
- Mutlu, Ayşegül. (2006). “Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, 21.Türkiye Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler, Lara/ANTALYA, 10–14 Mayıs 2006, s.13.
- Ott, Hermann, E. (1998). "The Kyoto Protocol: Unfinished Business", Environment, (Jul/Aug, Vol.40, Issue 6): 16–26.
- Özgöker, Uğur. (2010). “Türkiye-AB Müzakere Sürecinde Son Safha Çevre Başlığının Açılması”, <http://www.subconturkey.com/2010/Mart/koseyazisi-Turkiye-AB-Muzakere-Surecinde-Son-Safha-Cevre-Basliginin-Acilmasi.html>, son erişim 25.08.2010
- Öztürk, Kemal. (2002). “Küresel iklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri” Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1, ss:47–65.
- Öztürk, Mustafa. (2009). “2012 Sonrası Uluslar Arası İklim Değişikliği Rejimi Kurgusunda Türkiye’nin Seçenekleri” <http://www.mozturk.net/?Type=1&Id=87>, son erişim 02.06.2010
- Saçlı, Murat. (2007). “Türkiye’nin Enerji Üretimi, Enerji İthalatı Ve Kullanım Alanları “, Bitirme Projesi.
- Sapmaz, Evren. (2006). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre ve Orman Bakanlığı’nca Yapılan Çalışmalar”, Avrupa Birliği Çevre Müktesebatının Uyumlaştırılması için Stratejiler: Türkiye’yi Neler Bekliyor? – Toplantı Sunumları ve Tartışmalar (28–29 Nisan 2005), s.27–33, Ankara.
- Sarıkaya, Hasan Zuhuri. (2004). “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları”, Su Kirlenmesi Kontrolü Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, s.1-10, İstanbul.
- Simonis, Udo E. (2008). “Küresel Çevre Yönetimi: Bir Dünya Çevre Örgütü Kurulması Gereği Üzerine”, Wissenschaftszentrum Berlin, Technische Universität, Berlin, Almanya. <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/durusimonis.pdf>
- Talu, Nuran. (2006). “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikaları”, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Yayınları, Kardelen Ofset.
- Talu, Nuran. (2007).” Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma Politikası” Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

- Taşdan, Farız. (2008). "Kyoto Protokolü Finansal Destek Mekanizmaları Çerçevesinde Türkiye'de Gönüllü Salım Ticareti", http://paribus.tr.googlepages.com/f_tasdan.pdf.
- Topçu, Ferhunde Hayırsever. (2007). "Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden "Yönetişim"e Geçiş Sorunu", Doktora Tezi
- Toprak, Düriye. (2006). "Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları Ve Mali Araçlar", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Volume:2 Sayı/Issue 4
- Türkeş, Murat. (2001). "Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma", T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1, 187–205.
- Türkes, Murat. (2003). "Sera gazı salımlarının azaltılması için sürdürülebilir teknolojik ve davranışsal seçenekler (Sustainable technological and behavioral options for reducing of greenhouse gas emissions)", V. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi: ÇEVRE BİLİM ve TEKNOLOJİ Küreselleşmenin Yansımaları, Bildiriler Kitabı, 267-285, Ankara.
- Türkeş, Murat ve Kılıç, Gönül. (2004). "Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği politikaları ve önlemleri (European Union Policies and Measures on Climate Change)". Çevre, Bilim ve Teknoloji, Teknik Dergi.
- Türkeş, Murat. (2006). "Küresel iklimin geleceği ve Kyoto Protokolü", Jeopolitik 29: 99–107.
- Ubay, Bahar. (2009). "Kopenhag Öncesi ve Sonrasında Uluslararası Gelişmeler", United Nations Development Programme.
- Uzmen, Reşat ve Arar, A Asım. (2001). "21. Yüzyılda Enerji Kullanımı ve İklim Değişikliği", http://www.mfa.gov.tr/21_yuzyilda-enerji-kullanimi-ve-iklim-decisiklici.tr.mfa, son erişim 07 Aralık 2009.
- Weale, Albert. (1995). "Can Environment Stop At The Border", European Brief Dergisi, Şubat 1995, Bölüm 5, ss: 36–37
- Wells, Donald T (1996), Environmental Policy: A Global Perspective for the Twenty-First Century, (New Jersey: Prentice Hall)
- Yalçın, Arman Z. (2009). "Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009, ss.288–309.
- Yamin, Farhana. (1998). "The Kyoto Protocol: Origins, Assessment and Future", Review of European Community & International Environmental Law, (Vol. 7, Issue 2) : 113-128.
- Yaşamış, Firuz Demir. (1995). "Çevre Yönetiminin Temel Araçları", Ankara, imge Yayınları.

Yüksel, Semih. (2010). "Toplumsal Eşitlik Olmadan Sürdürülebilirlik Olmaz", Mühendislik, Mimarlık ve Şehir Planlamada Toplumcu Eksen Dergisi, Sayı: 4.

Zhang, F.Q. (2000), "Can China Afford To Commit Itself An Emissions Cap? An Economic And Political Analysis", Energy Economics 22, 587-614.

İNTERNET SİTESİ;

Web:http://unfccc.int/files/kyoto_protocol/status_of_ratification/application/pdf/kp_ratification_20091203.pdf , son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.gapsel.org/condocs//ekutuphane/ab%C3%87evrepolitikalar%C4%B1.pdf>, son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.geldik.com/kuresel-isinma/7953-ab-ve-kyoto-protokolu-ab-ve-kyoto-protokolu-hkkinda.html>, son erişim 05.09.2010

Web:www.ogm.gov.tr/iklim/tbmm_soru_cevap.doc, son erişim 03.06.2010

Web:http://unfccc.int/kyoto_protocol/, son erişim 09.06.2010

Web:<http://shgm.gov.tr/doc3/abson.doc>, son erişim 09.06.2010

Web:http://www.rec.org.tr/dyn_files/23/525-Cemre-sayi2.pdf, son erişim 09.06.2010

Web:http://ankaratb.tobb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=280&Itemid=117, son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.cevreonline.com/Avrupa/ABkyoto.htm>, son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=haberler&baslik=M%DCZAKERE%20S%DCREC%DD%20%DDZLEME%20KARNES%DD...&id=1504>

Web:http://www.iklim.cevreorman.gov.tr/belgeler/id_strateji.doc, son erişim 09.06.2010

Web:http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2009_faaliyet_raporu.pdf, son erişim 09.06.2010

Web:http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/CSK_son_surum.pdf, son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.lab-cevreorman.gov.tr/download/iklim.pdf>, son erişim 09.06.2010

Web:<http://e-kutuphane.cmo.org.tr/pdf/184.pdf>, son erişim 09.06.2010

Web:<http://www.abgs.gov.tr>, son erişim 09.06.2010

- Web:<http://www.avrupa.info.tr>, son erişim 09.06.2010
- Web:<http://www.europa.eu.int/comm/environment>, son erişim 09.06.2010
- Web:<http://www.ikv.org.tr>, son erişim 09.06.2010
- Web:http://digm.meb.gov.tr/uaorgutler/AB/AB%20BELGELER/ilerleme_raporu_2004_TUR.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:http://projeler.meb.gov.tr/pkm1/dokumanlar/duzenli_ilerleme_raporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:http://projeler.meb.gov.tr/pkm1/dokumanlar/duzenli_ilerleme_raporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:http://projeler.meb.gov.tr/pkm1/dokumanlar/duzenli_ilerleme_raporlari/2007ilerlemeraporu_tr_.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, son erişim 09.06.2010
- Web:<http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=1>, son erişim 09.06.2010
- Web:<http://www.cevreonline.com/Avrupa/TRkyoto.htm>, son erişim 09.06.2010
- Web:http://www.yediveren.org.tr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=201:avrupa-birlii-4&catid=14:hueseyin-kilic, son erişim 25.08.2010
- Web:http://www.cevreciyiz.com/images/contents/AB%20Dosyas%C4%B1/A_B_cevrepolitikalari.pdf, son erişim 06.09.2010
- Web:http://www.europarl.europa.eu/comparl/envi/implementation/default_en.htm, son erişim 27.08.2010
- Web:<http://www.cevreciyiz.net/akademi/default.aspx?SectionId=205&ContentId=330>, son erişim 28.08.2010
- Web:<http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/70/en.pdf>, son erişim 28.08.2010
- Web:<http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/durusimonis.pdf>, son erişim 31.08.2010
- Web:<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1534&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, son erişim 01.09.2010

- Web:<http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Raporlar/03.pdf>, son erişim 01.09.2010
- Web:<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/tr/umwelt-klima-energie/startseite-klima/gruene-technologien.html>, son erişim 01.09.2010
- Web:http://www.cevreorman.gov.tr/COB/Libraries/Dok%C3%BCmanlar/Iklim_Degisikligi__Sunum.sflb.ashx, son erişim 01.09.2010
- Web:<http://unfccc.int/resource/docs/cop1/07a01.pdf>, son erişim 05.09.2010
- Web:http://www.rec.org.tr/dyn_files/32/299-REC-TR-Onculerin-Egitimi-KP.pdf, son erişim: 05.09.2010
- Web:<http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/Guncelbelgeler/HYD/B%C3%BCy%C3%BCk%20yakma%20tesisleri%20i%C3%A7in%20mevcut%20en%20iyi%20teknikler%20belgesi.pdf>, son erişim: 06.09.2010
- Web:<http://www.teias.gov.tr/istatistik/kuruluguc.htm>, son erişim: 06.09.2010
- Web:http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/otherlanguages/factsheets/SI/Energy_FS3_Turkish_low.pdf, son erişim: 06.09.2010
- Web:http://www.kizilbayrak.org/2007/sikb.07.36/sayfa_24.html, son erişim: 06.09.2010
- Web:[http://www.khgm.gov.tr/\(tmpnpka5m21cmp55pp02sr55\)/AB/Ulusal_Program-2003%20t%C3%BCm%C3%BC.pdf](http://www.khgm.gov.tr/(tmpnpka5m21cmp55pp02sr55)/AB/Ulusal_Program-2003%20t%C3%BCm%C3%BC.pdf), son erişim: 09.06.2010
- Web:http://www.yesildunyagazetesi.com/42_Avrupa-Birligi-Cevre-Politikasi-.html, son erişim: 06.09.2010
- Web:<http://www.igemportal.org/Resim/%C4%B0klim%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fini%20anlamak.pdf>, son erişim: 06.09.2010
- Web: http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring_trk.pdf, son erişim: 06.09.2010

EKLER

EK 1. Röportaj Talebi

Sayın Yetkili,

Merhabalar, Balıkesir Üniversitesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim, “ Kyoto Protokolü ve AB Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – AB İlişkilerine Yansımaları” konulu bir tez hazırlamaktayım. Tez çalışmamda konusunda uzman siz değerli büyüğümün engin düşünce ve görüşlerinden yararlanmak istiyorum. Yoğun çalışmalarınızdan zaman ayırıp aşağıda yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar ile araştırmama çok büyük katkı sağlamış olacaksınız. Bu değerli katkınız için şimdiden çok teşekkür ederim. Saygılar.

Sorular.

1. Avrupa Birliğinin bir Çevre Politikası geliştirmesinin sizce en önemli sebebi nedir?
2. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın yasal dayanakları ve yaptırımları sizce nelerdir?
3. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın sizin açıınızdan hedefleri nelerdir?
4. Avrupa Birliği Çevre Politikası'nın temel uygulama alanları sizce nelerdir?
5. Avrupa Birliği çevre mevzuatının uygulanması sizce nasıl ve ne ölçüde sağlanmaktadır?
6. Avrupa Birliği'nin çevrenin korunması alanındaki küresel rolü sizce nedir?
7. Sizce Türk çevre mevzuatı Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu mudur?
8. Kyoto protokolü ve Avrupa Birliği çevre düzenlemeleri arasında sizce uyum var mıdır?

9. Sizin görüşünüze göre Kyoto protokolü ve Avrupa Birliği çevre düzenlemelerinin Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerine yansımaları nelerdir?

10. İklim değişikliği ve küresel ısınma konusunda sizce alınması gereken başka önlemlere gereksinim var mıdır?

Yüksel BOZDEMİR

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi A.B.D.

Yüksek Lisans Öğrencisi

EK 2. Kyoto Protokolü Ve Ab Çevre Düzenlemelerinin Türkiye – Ab İlişkilerine Yansımaları Konusunda Röportaj Yapılanlar

Sıra No	Uzman Adı Soyadı Ünvanı	Görevi	Röportaj şekli	Yanıtı
1	Prof. Dr Murat. Türkeş	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Başkanı	e-posta	Oldukça ayrıntılı bilgi alınmıştır.
2	Prof. Dr. Mustafa Öztürk	Ak Parti Hatay Milletvekili	e-posta	Ayrıntılı bilgi alınmıştır.
3	Sema Öztürk	Çevre Müh. Çevre Yönetimi	e-posta	Oldukça ayrıntılı bilgi alınmıştır.
4	Prof. Dr.Nesrin ALGAN	A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalında Profesör	e-posta	“Soruları yanıtlamak epeyce zaman gerektiriyor ve bunun için maalesef vaktim yok” yanıtı alınmıştır.

Sıra No	Uzman Adı Soyadı Ünvanı	Görevi	Röportaj şekli	Yanıt
5	Dr. Bülent Duru	A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı	e-posta	Soruları bir mesaj ile yanıtlamanın mümkün olmadığı yanıt alınmıştır.
6	Dr. Nuran Talu	UNEP Uyum Uzmanı ve Koordinatörü	e-posta ve telefon	Soruların her birine oldukça açıklayıcı yanıtlar alınmıştır.
7	Özgür Saki	Avrupa Çevre Ajansı Yöneticisi	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
8	Ahmet Uludağ	Avrupa Çevre Ajansı Yöneticisi	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
9	Egemen Bağış	Baş müzakereci ve Devlet Bakanı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
10	Nurşen Numanoğlu	Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi Başkanlığı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
11	Gökhan Tenikler	DEÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
12	Yrd. Doç. Dr. Ali Topal	DEÜ Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Ulaştırma Anabilim Dalı	e-posta ve yüz yüze	Ayrıntılı bilgi alınmıştır.

Sıra No	Uzman Adı Soyadı Ünvanı	Görevi	Röportaj şekli	Yanıt
13	Evren Sapmaz Veral	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
14	Diren Çakıcı	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzmanı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
15	Nihan Sümer	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Mühendis	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
16	Cengiz Yılmaz	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Mühendis	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
17	Serap Oytun	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Mühendis	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
18	Özlem Zırlı	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Mühendis	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
19	Yeliz Kilis	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
20	Hesna Aydın	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
21	Funda Yetgin	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
22	Çiğdem Çetin	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.

Sıra No	Uzman Adı Soyadı Ünvanı	Görevi	Röportaj şekli	Yanıt
23	Pınar Erol	Avrupa Çevre Ajansı Yöneticisi	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
24	Burcu Yolaçan	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
25	Prof.Dr. Ayşe Filibeli	DEÜ Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü	e-posta	"Başka öğretim üyeleri ile görüşüldüğünde daha detaylı bilgi aktarımında bulunacaklardır" yanıtı alınmıştır.
26	Cemre Kocabaş Yoloğlu	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
27	Gülçin Karadeniz	Avrupa Çevre Ajansı Basın yöneticisi	e-posta	"Bireysel olarak sorularınıza yanıt verme yetkim bulunmuyor" yanıtı alınmıştır
28	Karla Acosta	Avrupa Çevre Ajansı Basın yöneticisi	e-posta	Ayrıntılı bilgi alınmıştır.
29	Erhan Akdemir	Avrupa Toplulukları Araştırma Uygulama Merkezi	e-posta	En kısa sürede sorulara cevap vereceğini söylemiş ancak daha sonra geri dönmemiştir
30	Emre Düzenli	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Çevre ve Orman Uzman Yardımcısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.
31	Ayça Gülsüm Yılmaz	AB İlişkileri Şube Müdürlüğü Şehir Plancısı	e-posta	Yanıt alınamamıştır.

Sıra No	Uzman Adı Soyadı Ünvanı	Görevi	Röportaj şekli	Yanıt
32	Prof.Dr.Zerrin Toprak Karaman	Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi	e-posta	Web sayfasında çalışmalarının bulunmakta olduğu cevabı alınmıştır.